

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Gintarė LADAUSKAITĖ
Ekonomikos studijų programos studentė

JAUNIMO NEDARBO 2002-2012 METŲ ANALIZĖ IR
PERSPEKTYVŲ PAGRINDIMAS

Magistro darbas

Šiauliai, 2014

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Gintarė LADAUSKAITĖ

JAUNIMO NEDARBO 2002-2012 METŲ ANALIZĖ IR
PERSPEKTYVŲ PAGRINDIMAS

Magistro darbas
Ekonomika (L100),

Darbo vadovė:
doc. dr. Solveiga SKUNČIKIENĖ

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Gintarė Ladauskaitė

Jaunimo nedarbo 2002-2012 metų analizė ir perspektyvų pagrindimas.

Magistro darbas.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama viena opiausių šių dienų ekonominių ir socialinių problemų – jaunimo nedarbo lygis. Tokius ryškius darbo rinkos pokyčius sąlygojo pasaulinė ekonominė ir finansų krizė ir ją lydintis ekonomikos nuosmukis.

Pirmojoje darbo dalyje nagrinėjami teoriniai nedarbo aspektai: nedarbo samprata ir jo tipai, jaunimo integracija į darbo rinką, kokie sunkumai jaunimui užkerta kelią patekti į darbo rinką taip pat įvardijamos jaunimo nedarbo priežastys ir pasekmės bei pateikiamos priemonės mažinančios šį makroekonominį reiškinį.

Antroje darbo dalyje yra atlikta jaunimo darbo rinkos rodiklių 2002-2012 metų dinamikos analizė, apskaičiuoti kitimo tempai bei pokyčiai, nustatyti ryšių stiprumai pasitelkiant koreliacinę analizę tarp jaunimo bedarbių skaičiaus, nedarbo, užimtumo lygio ir ekonominių socialinių rodiklių, taip pat įvertintas ekonominis nuostolis dėl jaunimo nedarbo, užimtumo ir darbo našumo, bei pateikti įvairių programų rezultatai, kurie sumažino jaunimo nedarbo lygį ir padidino užimtumą.

Trečioje darbo dalyje parengta jaunimo nedarbo lygio prognozė bei pateikta ekspertų nuomonė.

Darbe patvirtinamos hipotezės, kad jaunimo nedarbo lygis didėja dėl kvalifikacijos pasirengimo stokos, profesinio pasirengimo neatitikimas darbo rinkos reikalavimams bei negatyvaus darbdavių požiūrio į neturintį darbinės patirties jauną asmenį ir kryptingas bei subalansuotas aktyvių darbo rinkos politikos priemonių pasirinkimas užtikrintų veiksmingą jaunimo integraciją į darbo rinką.

SUMMARY

Master's thesis analyzed one of the most delicate of today's economic and social problems - youth unemployment. These sharp changes in the labor market caused by the global economic and financial crisis and the ensuing economic downturn.

The first part study theoretical aspects of unemployment : Unemployment concept and its types, young people integration into the labor market, the difficulties of young people to prevent the entry into the labor market, as well as identify the causes and consequences of youth unemployment, and the measures to minimize the effects of this macro-economic phenomenon.

The second part consists of the youth labor market indicators 2002-2012 dynamics analysis to calculate the change of pace and variation, set signal strength through a correlation analysis between the number of unemployed youth, unemployment, employment and of economic and social indicators, as well as the estimated economic loss due to youth unemployment, employment and labor productivity and to submit the results of the various programs that have reduced levels of youth unemployment and increasing employment level.

The third part of the work prepared by the youth unemployment forecast and the analysts opinion.

The work done confirms the hypothesis that youth unemployment is increasing due to the lack of pre- qualification , training of non-compliance to labor market requirements , and the negative attitude of employers in a non- work experience young person and purposeful and balanced the active labor market policy measures and actions to ensure the effective choice of young people into the labor market.

TURINYS

LENTELĖS	6
PAVEIKSLAI.....	7
ĮVADAS	8
1. NEDARBO SAMPRATOS ANALIZĖ TEORINIU ASPEKTU.....	12
1.1 Nedarbas ir jo tipai	12
1.2 Jaunimo situacijos analizė darbo rinkoje.....	18
1.2.1 Darbo rinkos samprata.....	18
1.2.2 Jaunimo integracijos į darbo rinką analizė	20
1.3 Jaunimo nedarbą lemiančių priežasčių ir pasekmių analizė	24
1.4 Priemonės mažinančios jaunimo nedarbą.....	30
2 JAUNIMO NEDARBO ANALIZĖ 2002-2012 METAIS	37
2.1 Jaunimo nedarbo analizės ir perspektyvų pagrindimo tyrimo metodologija.....	37
2.2 Jaunimo darbo rinkos rodiklių 2002-2012 metais dinaminė analizė.....	44
2.3 Jaunimo nedarbo ir kitų socialinių ekonominių rodiklių ryšių analizė	58
2.4 Jaunimo nedarbo mažinimo priemonių analizė	62
2.5 Ekonominio nuostolio dėl jaunimo padėties darbo rinkoje analizė.....	64
3 JAUNIMO NEDARBO PERSPEKTYVOS IR JŲ PAGRINDIMAS	67
3.1 Jaunimo nedarbo perspektyvos.....	67
3.2 Nedarbo perspektyvų pagrindimas	69
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	73
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	79
PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ	88
PRIEDAI	90

LENTELĖS

1. 1.1.1 lentelė. Nedarbo sampratos apibūdinimas.....	13
2. 1.4.1 lentelė. Įgyvendintos programos ir projektai jaunimo nedarbui mažinti.....	33
3. 2.1 lentelė. Moksliniai tyrimo metodai taikomi jaunimo nedarbo tyrimuose ir jų rezultatai.....	37
4. 2.2 lentelė. Koreliacinio ryšio stiprumo vertinimai.....	41
5. 2.2.1 lentelė. Užimtųjų struktūra pagal ekonomines veiklos rūšis ir lytį Lietuvoje 2002-2012 m., proc.....	51
6. 2.2.2 lentelė. 2013 metų jauno bedarbio portretas.....	56
7. 2.3.1 lentelė. Jaunimo bedarbių skaičiaus ir tam tikrų ekonominių ir socialinių rodiklių Lietuvoje 2002-2012 m. koreliacinio ryšio įvertinimas.....	58
8. 2.3.2 lentelė. Jaunimo nedarbo lygio ir tam tikrų ekonominių ir socialinių rodiklių Lietuvoje 2002-2012 m. koreliacinio ryšio įvertinimas.....	59
9. 2.3.3 lentelė. Jaunimo užimtumo lygio ir tam tikrų ekonominių ir socialinių rodiklių Lietuvoje 2002-2012 m. koreliacinio ryšio įvertinimas.....	60
10. 2.4.1 lentelė. Įgyvendintos programos ir projektai jaunimo nedarbui mažinti.....	62
11. 2.5.1 lentelė. Jaunimo darbo našumo ir užimtumo įtaka BVP 2002-2012 metais, mln. Lt.....	64
12. 2.5.2 lentelė. Jaunimo nedarbo įtaka BVP 2002-2012 metais, mln.Lt.....	65
13. 3.1.1 lentelė. Heteroskedastiškumo diagnostikos rezultatai.....	68
14. 3.1.2 lentelė. Prognozuojamas jaunimo nedarbo lygis 2013-2015 metams.....	68
15. 3.2.1 lentelė. Lietuvos nedarbo lygio 2014-2015 metų projekcijos.....	69

PAVEIKSLAI

1. 1.1 pav. Pagrindiniai nedarbo tipai.....	14
2. 1.2.2.1 pav. Jaunimo integracijos į darbo rinką schema	21
3. 1.2.2.2 pav. Jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai.....	23
4. 1.3.1 pav. Nedarbo priežastys.....	25
5. 1.3.2 pav. Pagrindinės jaunimo nedarbo priežastys.....	27
6. 1.3.3 pav. Nedarbo pasekmės.....	28
7. 1.3.4 pav. Filipso kreivė.....	29
8. 1.4.1 pav. Priemonės mažinančios jaunimo nedarbą.....	31
9. 1.4.2 pav. Sritys jaunimo nedarbui mažinti ir užimtumui didinti.....	34
10. 2.1.1 pav. Tyrimo etapai.....	39
11. 2.2.1 pav. Gyventojų skaičiaus Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2003-2012 metais pokyti, proc.....	44
12. 2.2.2 pav. Jaunimo skaičiaus pokytis Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2003-2012 metais, proc.....	45
13. 2.2.3 pav. Jaunimo skaičiaus santykis su visais gyventojais Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2002-2012 metais, proc.....	46
14. 2.2.4 pav. Lietuvos darbo jėgos rodiklio ir jaunimo darbo jėgos dalis nuo bendros darbo jėgos dinamika 2002-2012 m., proc., tūkst. žm.....	47
15. 2.2.5 pav. Jaunimo bedarbių skaičiaus pokytis Lietuvoje ir ES 2003-2012 metais, proc.....	48
16. 2.2.6 pav. Bedarbiai pagal išsilavinimą Lietuvoje 2002-2012 metais, proc.....	48
17. 2.2.7 pav. Bendro užimtumo ir jaunimo užimtumo lygio dinamika Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2002-2012 metais, proc.....	50
18. 2.2.8 pav. Bendro nedarbo ir jaunimo nedarbo lygio dinamika Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2002-2012 metais, proc.....	53
19. 2.2.9 pav. Jaunimo nedarbo lygio pagal lytį dinamika Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2002-2012 metais, proc.....	55
20. 2.4.1. pav. Jaunimo įdarbinimas ir dalyvavimas ADRP priemonėse 2006-2013 m., proc., tūkst.....	63

IVADAS

Analizuojant įvairias jaunimo problemas (ugdymo, šeimos, nusikalstamumo) tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje akivaizdūs kultūriniai, socialiniai, politiniai ir ekonominiai skirtumai, tačiau sunkumai ir problemos, su kuriais susiduria jaunimas darbo rinkoje labai panašios. Viena iš jų įsigyti išsilavinimą atitinkantį kintančius darbo rinkos poreikius. Visame pasaulyje palapsniui senstant darbo jėgai, svarbu mažinti jaunimo nedarbą, nes jaunimas tampa žmogiškojo kapitalo pagrindu bei dideliu visuomenės turtu.

Tyrimo aktualumas:

Anot B. Martinkaus, D. Beržinskienės (2005) šalies gyventojų nedarbas viena opiausių šiandienos ekonominių ir socialinių problemų beveik visose valstybėse. Pasak, A. Adamczyk (2009) darbo rinkos nestabilumą, rodo santykinai aukštas nedarbo lygis, kuris yra vienas iš aktualiausių klausimų, Vidurio ir Rytų Europos rinkose. Dauguma šalių susiduria su nedarbo problema, kai bendrasis nedarbo lygis viršija natūralųjį nedarbo lygį, šalies ekonomika netenka dalies bendrojo nacionalinio produkto, kuris lieka nepagaminamas, didėja skurdas, išryškėja neigiamos socialinės problemos.

Beveik visose Europos valstybėse 2013 metais, išskyrus Austriją, Vokietiją ir Šveicariją jaunimo nedarbo lygis buvo dvigubai aukštesnis už bendrą nedarbo lygį. Vis labiau ryškėjančios jaunimo bedarbystės problemos skatina valstybes pritaikyti tiek šalies, tiek Europos Sąjungos naudojamus ekonominius ir socialinius instrumentus, norint užtikrinti jaunimo užimtumą ir verslumą, kuriant daugiau darbo vietų bei sudarant palankias sąlygas integruotis į darbo rinką. Kiekvienai valstybei siekiant turėti konkurencingą ekonomiką, didelį dėmesį reikia skirti jaunimo nedarbo mažinimui ir jaunuolio išsaugojimui savo valstybėje. Užtikrindama žemą jaunimo nedarbą valstybė garantuos ekonomikos augimą, darbo jėgos jaunėjimą, socialinę visuomenės gerovę ir demografinį augimą.

Tyrimo naujumas / reikšmingumas:

Pastaruoju metu tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje kuriamos įvairios priemonės, kuriomis siekiama sumažinti jaunimo nedarbą ir skatinti dalyvavimą darbo rinkoje, kadangi jaunimo nedarbo lygis yra beveik dvigubai didesnis nei kitų visuomenės grupių.

Daugelis žmonių, netekę darbo, praranda pagrindinį pajamų šaltinį, patiria psichologinį diskomfortą, gyvenimo lygio smukimą, todėl nedarbo problema yra politinių ir ekonominių diskusijų objektas. Vyriausybės misija yra sudaryti sąlygas kiekvienam šalies gyventojui, o ypač jaunam norinčiam ir siekiančiam dirbti, savo darbu užsitikrinti tinkamą gyvenimo lygį.

Jaunimo nedarbo, užimtumo bei ekonominio aktyvumo klausimai Europos Sąjungoje laikomi prioritetiniais. „Europa 2020“ strategijoje yra numatytos priemonės, gerinančios jaunimo užimtumo

padėtį ir didinančios darbo patrauklumą. Šiam tikslui pasiekti yra numatyta įgyvendinti skirtingas priemones, kurios nukreiptos didinti jaunimo integraciją į darbo rinką, skatinti jaunų specialistų verslumą, didinti darbo rinkų lankstumą, profesinio orientavimo paslaugų plėtrai, sukurti daugiau ir geresnių darbo vietų bei stiprinti darbo patirtį („Investicijų ir galimybių suteikimas“ 2010, „Europa 2020“).

Problema:

Darbo rinkos problemos aktualios ir nuolat analizuojamos tiek teoriniu tiek praktiniu lygiu. Gyventojų nedarbo klausimams ir darbo rinkos ypatumams Lietuvos bei pasaulio tyrėjai skiria nemažai dėmesio, Lietuvoje jaunimo užimtumo ir nedarbo klausimus išsamiai tyrinėjo, L. Okunevičiūtė Neverauskienė (2008), jaunimo užimtumo problematika buvo paliesta B. Gruževskio (2007), A. Pociaus (2008), K. B. Paulavičiaus (2004), E. Kocai (2004), darbo jėgos demografinius pokyčius analizuoja M. Valentinaitė (2001) ir Stankevičienė (2002), o darbo rinko pokyčius nagrinėja D. Beržinskienė ir B. Martinkus (2007). Užsienio autoriai T. Hammer (2003) analizuoja jaunimo nedarbą kaip socialinę atskirtį, R. B. Freeman (1982), D. G. Blanchflower, (2000), N. O' Higgins (2001) tiria specifines jaunimo nedarbo priežastis.

Mokslinėje ekonominėje literatūroje esama nemažai įvairių teorijų, nagrinėjančių procesus darbo rinkoje. Žmogiškojo kapitalo teorija yra nauja šiuolaikinės ekonomikos teorijos koncepcija, kuri nagrinėja darbo jėgos formavimo ir kokybės problemas. Ji iš dalies paaiškina jaunimo integracijos į darbo rinkos problemą. Tyrimai rodo kad, jaunimas siekia išsilavinimo, tačiau jų darbinės veiklos pradžia dažnai susijusi su rinkos ‚outsaiderių‘ pozicija, šios teorijos pradininkai ir tyrėjai S. Beckeris, B. Weisbroodas, D. Minceris, L. Chansenas, T. Schultzas 1960-1970 metai (Bagdanavičius, 2002).

Analizuojant nedarbo rodiklius Lietuvoje įvairiose amžiaus grupėse pastebėta, kad jaunimo (15-24 metų) nedarbo lygis 2013 m. buvo 21.9 proc. t.y. gerokai didesnis nei bendras nedarbo lygis 12 proc., todėl reikia nagrinėti jaunimo darbo rinkos pokyčius bei priežastis lėmusias tokį aukštą nedarbo lygį.

Remiantis L. Okunevičiūtė Neverauskienė ir kt. (2007); K. Brenke (2012) svarbiausios neįsidarbinimo priežastys yra kvalifikacijos ir darbo patirties stoka, nepakankamas profesinis pasirengimas, profesinio pasirengimo neatitikimas darbo rinkos reikalavimus, D. Beržinskienė, B. Martinkus (2005), A. Dobravolskas (2001), B. Gruževskis (2003) išskiria staigius ūkio infrastruktūros pasikeitimus, padidėjusio produkcijos kokybės reikalavimus, įmonių bankrotus, netobulą teisinę bazę ir kt. Lietuvos mokslininkų ir specialistų susidomėjimą nedarbo problema paskatino vis blogėjanti darbo rinkos būklė. Nors Lietuvos jaunimo nedarbo problema ypač aktuali, ji mažai tyrinėta, trūksta ekonominių socialinių pasekmių, ekonominio nuostolio dėl jaunimo nedarbo įvertinimo.

Tyrimo objektas: Jaunimo darbo rinkos rodikliai.

Tyrimo tikslas: atlikti jaunimo nedarbo analizę 2002-2012 metais bei numatyti ir pagrįsti perspektyvas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti jaunimo nedarbo sampratą teoriniu aspektu.
2. Atlikti jaunimo darbo rinkos rodiklių analizę 2002-2012 metais.
3. Atlikti jaunimo nedarbo ir kitų socialinių ekonominių rodiklių ryšių analizę.
4. Įvertinti ekonominį nuostolį dėl jaunimo nedarbo 2002-2012 metais.
5. Pateikti ir pagrįsti jaunimo nedarbo perspektyvas.

Hipotezės

- Jaunimo nedarbo lygis didėja dėl kvalifikacijos neturėjimo, profesinio pasirengimo neatitikimas darbo rinkos reikalavimams bei negatyvaus darbdavių požiūrio į neturintį darbinės patirties jauną asmenį.
- Kryptingas ir subalansuotas aktyvių darbo rinkos politikos priemonių pasirinkimas užtikrintų veiksmingą jaunimo integraciją į darbo rinką.

Metodologija

Magistro baigiamojo darbo konceptualiojoje dalyje analizuojama lietuvių ir užsienio autorių ekonominės - socialinės tematikos mokslinė literatūra t.y. moksliniai straipsniai, monografijos, disertacijos, konferencijų medžiaga, knygos, publikacijos, normatyviniai aktai ir kt. Pateikiamas autorių požiūris į nedarbo ir darbo rinkos problemas, jaunimo nedarbą, jį lemiančius veiksnius, socialines - ekonomines pasekmės bei būdus stabdančius jaunimo nedarbo didėjimą. Mokslinės literatūros šaltinių analizei atlikti buvo taikomi apibendrinimo, palyginimo, interpretavimo, sintezės, abstrahavimo, indukcijos bei dedukcijos metodai.

Analitinėje magistro darbo dalyje atliekama jaunimo nedarbo analizė retrospektyvos požiūriu remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Europos statistikos agentūros duomenimis. Apskaičiuojami absoliutūs ir procentiniai rodiklių padidėjimai/sumažėjimai ir santykiniai pokyčiai, jų apibendrinimai pateikiami sintezės metodu. Taikant koreliacinę analizę tiriamas ryšys tarp jaunimo nedarbo ir jį galimai sąlygojančių veiksnių.

Konstruktiviojoje magistro darbo dalyje remiantis sudaryta lygtimi atlikta jaunimo nedarbo lygio prognozė bei ekspertų nuomone pagrindžiama jaunimo nedarbo ateities perspektyva.

Strategija

Siekiant atlikti jaunimo nedarbo analizę ir perspektyvų pagrindimo tyrimą darbe sudaryta bendra tyrimo strategija, kurią sudaro trys etapai.

I etape atliekama mokslinės literatūros analizė, teoriniu aspektu aptariamas nedarbas, jo tipai, rodikliai apibūdinantys šį makroekonominį reiškinį, apibūdinama darbo rinka ir jaunimo integracija į ją, pateikiamos jaunimo nedarbo priežastys bei pasekmės tiek šalies ekonomikai, tiek pačiam žmogui.

II etape renkami statistiniai duomenys iš Lietuvos, statistikos departamento, Europos statistikos agentūros bei Lietuvos darbo biržos, pateikiama tyrimo imtis, metodika ir organizavimas bei atliekama duomenų apie jaunimo nedarbą apibūdinančių rodiklių dinaminė analizė. Analizuojami rodikliai (demografiniai, užimtumo, darbo jėgos lygio, jaunimo nedarbo lygio, bedarbių pagal išsilavinimą) ir interpretuojami gauti rezultatai.

III etape atliekamas rodiklių perspektyvos numatymas, remiantis daugialypės regresinės analizės sudaryta lygtimi atlikta jaunimo nedarbo lygio prognozė.

1. NEDARBO SAMPRATOS ANALIZĖ TEORINIU ASPEKTU

Šioje darbo dalyje bus atskleista nedarbo samprata, jo reikšmė šalies ekonomikai ir žmogui, išnagrinėti jo tipai bei rodikliai apibūdinantys šią makroekonominę problemą.

Yra daug mokslininkų, nagrinėjančių nedarbo problemas ir įvairius jo aspektus. Tačiau šiame skyriuje bus apibendrinama dažniausiai sutinkamų mokslininkų tezių: K. Brenke (2012); N. O' Higgins, (2001); V. Tsaliki, (2009); E. Randy (1994); B. Martinkus, D. Beržinskienė (2005); A. Pocius, L. Okunevičiūtė- Neverauskienė (2008); B. Gruževskis (2011); V. Vasile, L. Vasile (2011); V. J. Žilinskas (2008).

Tarp daugelio ekonominių procesų reikšmingą vietą užima darbas, nes jis ne tik žmogaus pajamų, bet ir socialinio statuso, pilnavertiškumo šaltinis. Pasak V. Tsaliki, (2009), nedarbas yra ryškiausias šiuolaikinių išsivysčiusių ekonomikų reiškinys, kuriuo domisi nemažai ekonomistų bei politologų. *Nedarbas* yra modernios visuomenės palydovas ir viena sunkiausiai sprendžiamų ekonomikos problemų, galinti sukelti didžiulius mikroekonominius ir makroekonominius nuostolius, taip pat stabdanti asmenybės tobulėjimą, jos integraciją į valstybės socialinį ir ekonominį gyvenimą. Ekonominiu požiūriu *nedarbas* – ne visiškai išnaudojami turimi ekonominiai ištekliai. Nedarbą būtų galima apibūdinti vieną kaip iš elementų susijusių su skurdo, žemo išsilavinimo ir žmogiškojo kapitalo, sveikatos ligomis, socialinėmis ir politinėmis problemomis egzistuojančiomis šalyje. Ekonominiai nuostoliai dėl nedarbo yra dideli, nes jie susiję su prekėmis ir paslaugomis, kurios galėtų būti gaminamos bedarbių, ir realizuojamos rinkoje, mažėjančios bedarbių pajamos tiesiogiai įtakoja vartojimą, o nedarbo lygis susijęs su gyventojų užimtumu.

1.1 Nedarbas ir jo tipai

Žmogus savo darbu sukuria produktus, atlieka paslaugas, atranda naujus, tobulina jau esamus gamybos procesus. Per daugelį metų pasikeitė darbo pobūdis ir sąlygos, didėjant mokslo ir technikos pažangai, žmogaus darbas darosi sudėtingas, fiziškai lengvėja, tačiau reikalauja aukštesnės kvalifikacijos ir geresnių specializacijos žinių.

Nedarbo atsiradimas Lietuvoje siejamas su pramoninio perversmo pasekmėmis ir modernios visuomenės plėtros vystimusi XIX a. pabaigoje XX a. pradžioje. Nedarbas pasireiškia ne kaip socialinis ekonominis visuomenės reiškinys, o kaip Vakarų „importuota“ sąvoka, vartojama ekonominio pobūdžio diskusijose (Černiauskas, 2011). Nedarbas Lietuvoje buvo pradėtas registruoti tik atsiradus darbo biržoms, jų sukūrimo pagrindinė priežastis buvo sušvelninti nedarbo pasekmes. Lietuvos teritorijoje pirmosios darbo biržos atsirado 1904 metais (Lietuvos statistikos darbai, 2009). Nedarbo istorijos ir teorijos tyrinėtojo P. Baxandall (2002) nuomone, termino „nedarbas“ atsiradimas buvo vienas pagrindinių indikatorių žymėjusių modernios nedarbo sampratos atsiradimą.

1.1.1 lentelėje pateiktos įvairių autorių sampratos apie nedarbą.

1.1.1 lentelė

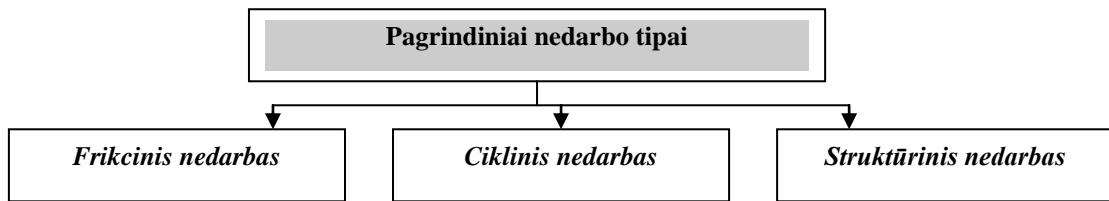
Nedarbo sampratos apibūdinimas

<i>Autorius, metai</i>	<i>Nedarbo samprata</i>
Randy, E., 1994	Nedarbas yra labiausiai matomas ir politiškai jautrus ekonominis rodiklis.
Darbo rinkos terminai ir sąvokos, 1998	Nedarbas - darbo jėgos, kaip gamybos veiksnio, neužimtumas.
Ekonomikos terminų ir sąvokų žodynas, 1999	Nedarbas rinkos ekonomikos šalis būdingas socialinis reiškinys, kurio esmė ta, kad dalis šalies gyventojų, galinčių ir norinčių dirbti samdomąjį darbą, neturi darbo.
Piana, V., 2001	Nedarbas yra užburto rato su skurdu, žemu išsilavinimu, sveikatos sutrikimais bei politinių ir socialinių veiksnių elementas.
Palumickaitė, J., Matuzevičiūtė K., 2004	Nedarbas - tai nepakankamai efektyvios švietimo, profesinio rengimo, socialinės apsaugos, darbo rinkos bei ekonomikos politikos rezultatas. Šiuo atveju nedarbas suvokiamas kaip eilė įvairiausių socialinių ir ekonominių priežasčių, lėmusių gyventojų užimtumo pokyčius neigiama linkme.
Tartilas, J., 2005	Plačiąja prasme į nedarbą galima pažvelgti kaip į vieną svarbiausių neefektyvaus gamybos išteklių (visų pirma darbo jėgos) panaudojimo priežasčių. Visuomenė praranda galimybę pagaminti ir įsigyti papildomų prekių ir paslaugų.
Skominas, V., 2006	Nedarbas toks reiškinys visuomenėje, kai dalis darbingų jos asmenų nedalyvauja, kuriant šalies ekonominį produktą, kitaip tariant, neturi darbo, kartu ir pragyvenimo šaltinio. Tai prarastas žmogiškasis kapitalas, kurį buvo galima panaudoti prekių ir paslaugų gamyboje.
Rakauskienė, O. G., 2006	Nedarbas tai būklė, kai visuminių išlaidų apimtis yra per maža, kad būtų galima pasiekti visiško užimtumo būseną, todėl tokiu atveju valstybė privalo taip pat papildyti privačias išlaidas, kad visuminės išlaidos (privačių ir valstybinių išlaidų suma) būtų pakankamos, siekiant užtikrinti visiško užimtumo būseną ekonomikoje.
Jakutis, A., Petraškevičius, V., Stepanovas, A., ir kt., 2007	Nedarbas nevisiškas užimtumas, ekonomikos prasme yra visuomenės išteklių švaistymas ir darbo neturinčių žmonių egzistavimo sąlygų ardymas. Jis sukelia ir neekonominio pobūdžio socialinių problemų.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal Randy, E., (1994), Darbo rinkos terminai ir sąvokos (1998), Ekonomikos terminų ir sąvokų žodynas (1999), Jakutis, A., Petraškevičius, V., Stepanovas, A., ir kt., (2007), Skominas, V., (2006), Palumickaitė, J., Matuzevičiūtė, K., (2004), Tartilas, J., (2005).

Nedarbas gali būti trumpalaikis ir ilgalaikis, prie trumpalaikio priskiriamas konjunktureinis, o prie ilgalaikio stingdančio augimo, frikcinis, struktūrinis ir sezoninis nedarbas. A. Pocius ir L. Okunevičiūtė- Neverauskienė (2003) ilgalaikį nedarbą apibūdina kaip ištisą kompleksą susijusių veiksnių, egzistuoja jų santykio problema, nes atskiri veiksniai ilgalaikį nedarbą veikia nevienodu mastu. E. Randy (1994) kaip vieną pagrindinių ilgalaikio nedarbo priežasčių išskiria struktūrinius pokyčius darbo rinkoje, o D. Beržinskienė (2005), nurodo ir nekontroliuojamas ilgalaikio nedarbo priežastis tokias kaip: ekonominė stagnacija, pajamų lygis ir jų struktūra, demografiniai pokyčiai, migracija ir mokymo sistemos ypatumai.

V. Snieška ir kt., (2005); B. Martinkus, A. Sakalas, A. Savanevičienė (2006); P. S. Slavin (2008); McConnell and Brue (2008); Blanchard, O., J., (2007) akcentuoja, kad dažniausiai išskiriami trys nedarbo tipai (žr. 1.1 pav.)

1.1 pav. Pagrindiniai nedarbo tipai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Fricinis, tekamasis arba migracinis nedarbas - nedarbas, atsirandantis normaliaame darbo paieškos procese. Tai laisvanoriškas nedarbas, susijęs su tuo, kad žmonės laikinai nedirba, ieškodami geresnio darbo, keičia gyvenamąją vietą, yra atleidžiami už prasižengimus, kelia kvalifikacijos lygį, ar tiesiog baigėsi jų darbo sezonas. Taigi visada bus žmonių nedirbančių dėl neišvengiamų priežasčių. Šis nedarbas daugiau būdingas jaunimui. Daugelis žmonių savo valia pereina iš menkai apmokamo darbo į geriau apmokamą bei produktyvesnį darbą. Šie pokyčiai padidina žmonių pajamas, racionaliau paskirstomi darbo ištekliai, o tai didina realiojo nacionalinio produkto apimtį. Šis nedarbo tipas nuolat egzistuoja, kadangi vieni darbuotojai keičia kitus ir yra gana dinamiškas. Fricinio nedarbo atsiradimo priežastys būtų: skirtingi darbuotojų sugebėjimai ir kvalifikacija, naujo darbo lūkesčiai, ribotas darbuotojų mobilumas, bendras darbo kaitos mastas, darbo rinkos institucijų veiklos efektyvumas, darbo paieškos kaštai (McConnell and Brue (2008), Skominas (2006)).

Struktūrinis arba technologinis nedarbas - kai darbo pasiūlos t.y. išteklių teritorinis pasiskirstymas, profesinė ir kvalifikacinė struktūra neatitinka darbo paklausos reikalavimų. Šią nedarbo formą sąlygoja besikeičianti mokslo ir gamybos technikos pažanga, taip pat vis didesnį poveikį turi tarptautinio (globalinio) masto ūkiniai pokyčiai bei ekonominių ryšių spartus plėtojimas, visa tai keičia visuminės paklausos darbo išteklių sudėtį. Dėl šių priežasčių kai kurios profesijos paklausa sumažėja arba visiškai išnyksta, o kitų naujų profesijų didėja. Išskirtinos šios struktūrinio nedarbo priežastys - darbo paklausos: technologinė pažanga, kvalifikacinių reikalavimų pasikeitimas, prekių paklausos pasikeitimas (gyventojų skonis, eksportas, vyriausybės išlaidos); darbo pasiūlos: išsilavinimas, amžius, kvalifikacija (Snieška ir kt., (2005), (Blanchard, (2007))).

Struktūrinis nedarbas sudaro prielaidas rinkų segmentacijai įvertinti, vienu metu vienuose segmentuose nedarbas egzistuoja, kituose pasireiškia darbo jėgos trūkumas. Struktūrinio nedarbo analizė atskleidžia teritorinį bei profesinį kvalifikacinį gyventojų mobilumo ribotumą kaip priežastį, ribojančią gyventojų užimtumo plėtrą.

Struktūrinis nedarbas labai panašus į frikcinį, todėl juos nelengva atskirti. Pagrindinis skirtumas, kad frikciniai bedarbiai turi reikalingų darbo įgūdžių, kuriuos gali panaudoti, o struktūriniai bedarbiai negali iš karto gauti darbo, kadangi jiems reikia persikvalifikuoti, papildomai

mokytis ar net pakeisti gyvenamą vietą. Taip pat pažymėtina, kad frikcinis nedarbas trumpalaikis, o struktūrinis ilgesnės trukmės (Martinkus, Sakalas, Savanevičienė, 2006).

Ciklinis arba konjunktūrinis nedarbas - nedarbas, atsirandantis dėl ekonomikos nuosmukio, kai darbo jėgos paklausa maža visose ūkio šakose, sferose, regionuose ir net daugelyje šalių. Šį nedarbą sukelia bendrųjų išlaidų nepakankamumas t.y. kai ūkinės veiklos ciklai keičiasi. Tai gamybos mažinimo ir nuosmukio laikotarpis, kai visuminė paklausa paslaugoms ir prekėms krenta, mažėja užimtumas ir didėja nedarbas. Ciklinis nedarbas gali išnykti kai ekonomika pereina iš nuosmukio į pakilimo tarpsnio.

Darbo rinkos terminų ir sąvokų žodyne (1999) taip pat išskiriamas stagnacinis ir paslėptasis nedarbas.

Stagnacinis nedarbas tai tokia nedarbo rūšis, apimanti tuos darbingus žmones, kurie, nepaisant didelių pastangų, ilgą laiką negali rasti darbo, o dėl to profesiniu požiūriu praranda kvalifikaciją, viltį ir norą įsidarbinti. Ši nedarbo atmaina socialiniu požiūriu labai pavojinga, kadangi yra palanki socialinė terpė nusikalstamumui, narkomanijai ir kitoms blogybėms plisti.

Paslėptąjį nedarbą galima įvardinti, kaip vieną iš nevisiško darbuotojų užimtumo formų. Jis paplitęs tose veiklos sferose, kur darbuotojų daugiau negu technologiniu ir organizaciniu požiūriu jų reikia produktui pagaminti arba paslaugai suteikti t.y. darbą, kurį gali atlikti vienas žmogus, dažnai dirba du arba trys darbuotojai. Paslėptasis nedarbas buvo plačiai paplitęs socialistinėje, vadinamojo pilnojo užimtumo ekonomikoje. Rinkos ekonomikai tokia padėtis nepriimtina ir ji yra šalinama, o tai didina nedarbo mastą (Darbo rinkos terminai ir sąvokos, 1999).

R. Paliulytė (2005), įvardija dar vieną nedarbo tipą, t.y. kaštų sukeltą nedarbą, kuris atsiranda dėl per didelio atlygio. Šis nedarbas, dažnai vadinamas klasikiniu, nes klasikais ir neoklasikais akcentuojama per didelio realaus atlygio žala ūkiui, t.y. užimtumui. Nedarbą sukelia ne tik darbo, bet ir kitų resursų kainos, tokių kaip: palūkanų lygis, renta, nuomos mokesčiai.

Be to, egzistuoja ir natūralusis nedarbas, kuris apima frikcinį bei struktūrinį nedarbą ir susidaro esant galimam (potencialiam) bendrajam nacionaliniam produktui (BNP). Natūraliu nedarbo lygiu yra laikomas nedarbo lygis, kuris siekia 4-5 proc., ekonomikoje tai yra laikoma visišku užimtumu (Jakutis ir kt., 2007). Visiškas užimtumas nereiškia, kad nėra nedarbo, taip nebūna.

Apibendrinant galima teigti kad frikcinis ir struktūrinis nedarbas yra neišvengiami net ir visiško užimtumo metu, esama nedarbo, kuris susijęs su darbo sąlygų, vietos keitimu ir kt. priežastimis.

Dažniausiai darbo rinkoje vykstančioms tendencijoms ir pokyčiams išreikšti naudojami nedarbo rodikliai. Nedarbo lygis svarbiausias darbo rinkos konjunktūrą apibūdinantis santykinis rodiklis ir vienas iš pagrindinių valstybės ekonominės būklės rodiklių. Tarptautinė darbo organizacija (toliau – TDO) nedarbo lygį įvardija, kaip geriausiai žinomą darbo rinkos rodiklį ir neabejotinai kaip vieną iš

labiausiai ir plačiausiai cituojamų rodiklių daugelyje šalių ir rekomenduoja šį rodiklį nustatyti remiantis tiriamos amžiaus grupės ekonomiškai aktyvių gyventojų skaičiumi (darbo jėga).

Bedarbių skaičius arba nedarbo lygis neparodo, koks yra nedarbo mastas. Vidutinis nedarbo lygis gali reikšti labai įvairų nedarbo mastą. Kuo daugiau bedarbių ir kuo dažniau žmonės tampa bedarbiais, kuo ilgesnė vidutinė nedarbo trukmė, tuo didesnis nedarbo mastas (Ekonomikos terminų ir sąvokų žodynas, 1999). Galima teigti, kad kuo nedarbo lygis mažesnis, tuo didesnis ekonominis aktyvumas. Nedarbo lygis ekonomikoje yra svarbus rodiklis, jo padidėjimas vienas svarbiausių ekonominio nuosmukio požymių. Nedarbo lygis apskaičiuojamas pagal 1 formulę.

$$U = \frac{B}{LB} * 100\% \quad (1)$$

U- nedarbo lygis;

B- bedarbių skaičius;

LF- darbo jėga.

Lietuvoje naudojami du nedarbo rodikliai, kurių reikšmės gerokai skiriasi, pagrindinės šio rodiklių skirtumo priežastys yra dvi. Pirmoji, Lietuvos darbo biržos (toliau - LDB) naudoja biržoje registruotų bedarbių skaičių, o Statistikos departamentas (toliau - SD) atlikdamas gyventojų apklausą, išsiaiškina, kiek Lietuvos gyventojų neturi darbo ir jo aktyviai ieško. Antroji, LDB naudoja darbingo amžiaus (15–64 metų) žmonių skaičių, o SD – darbo jėgos dydį. Statistikos departamento statistinė informacija parengta remiantis Gyventojų užimtumo statistinio tyrimo duomenimis. Tyrimai atliekami visose Europos Sąjungos šalyse pagal bendrą metodiką, taikant Tarptautinės darbo organizacijos naudojamas užimtumo sąvokas, todėl jų rezultatus galima palyginami tarp šalių ir matyti bendrą Europos vaizdą (Statistikos departamentas).

Nedarbo lygio įvertinimo praktinės problemos gana sudėtingos, ir ne visuomet pavyksta parodyti tikrąjį nedarbo vaizdą. Dėl nedarbo lygio vertinimo būdų nemažai diskutuojama kai kurie kritikai mano, kad oficialus nedarbo lygis yra didesnis už faktinį (Jakutis ir kt., 2007).

Tarptautiniu mastu, nedarbo lygis yra dažnai naudojamas palyginti, kaip darbo rinkos konkrečiose šalyse skiriasi viena nuo kitos tačiau, yra priežasčių tokių kaip informacijos šaltiniai, matavimo skirtumai, tyrimų skaičius, geografinė apimtis, rinkimo metodika, dėl kurių nedarbo lygis negali būti palyginamas tarp šalių.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija formuoja, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja bei įgyvendina darbo politiką taip pat analizuoja ir vertina darbo rinką bei jos užimtumą.

Vienas iš pagrindinių makroekonomikos politikos tikslų yra sumažinti nedarbą ir pasiekti visišką užimtumą, kada nėra nedirbančių ne savo valia. Z. Pagirskienė (2003) visišką užimtumą apibūdina, kaip maksimaliai panaudojamą turimą darbo jėgą ir kapitalo išteklius, kuriuos gali sunaudoti ekonomika priartėjus prie potencialaus produkto ribos. Tačiau realybėje tokia situacija

labai reta, kadangi rinkos ūkis nutolsta nuo šio tikslo, nes jis negali darbo vietomis aprūpinti visų norinčių dirbti. Taigi, esant visiškam užimtumui, nedarbas šalyje egzistuoja, jis dar vadinamas natūraliu nedarbo lygiu (žr. 2 formulė) (Martinkus, Sakalas, Savanevičienė 2006).

$$U_n = \frac{U_F + U_S}{LF} * 100\% \quad (2)$$

U_n - natūralus nedarbo lygis;

U_F - laikinasis nedarbas (bedarbių skaičius);

U_S - struktūrinis nedarbas (bedarbių skaičius);

LF- darbo jėga.

Darbo rinkos ir terminų žodyne (1998) natūralus nedarbas apibūdinamas kaip „nedarbo lygis, kuris ekonomikos vystimosi požiūriu sudaro optimalų darbo jėgos rezervą, sugebantį pakankamai greitai persiliesti iš vienos ūkio šakos arba teritorijos į kitą, atsižvelgiant į darbo jėgos pasiūlą ir paklausą“ (Darbo rinkos terminai ir sąvokos 1998).

International labor organization (1982) prie bedarbių priskiria darbingo amžiaus gyventojus, užsiregistravusius arba neužsiregistravusius darbo biržoje ir atitinkančius šiuos reikalavimus:

- Tiriamą savaitę neturėjo darbo arba privačios veiklos.
- Per paskutines keturias savaites aktyviai ieškojo darbo.
- Jeigu bus pasiūlytas darbas, pasiruošę pradėti dirbti dviejų savaičių laikotarpiu (TDO).

R. Adomonienės (2003), teigimu, bedarbius galima sugrupuoti pagal neužimtumo priežastis: atleisti dėl etatų mažinimo, atleisti asmeniškai prašant, atleisti dėl darbo drausmės pažeidimų, pradedantys dirbti (abiturientai, absolventai), norintys įsidarbinti anksčiau ilgą laiką nedirbę piliečiai. Nedarbančiųjų (bedarbių) klasifikavimas leidžia realiau įvertinti darbo jėgos rezervus, tiksliau numatyti, konkrečiau parengti ir sėkmingiau realizuoti jų užimtumo ir įdarbinimo programas.

Apie nedarbą Lietuvos visuomenėje pradėta kalbėti XX a. pradžioje vykstant pramoniniam perversmui ir modernios visuomenės plėtrai. Nedarbas suvokiamas, kaip įvairiausių socialinių ir ekonominių priežasčių, lėmusių gyventojų užimtumo pokyčius neigiama linkme, kuris sutrikdo socialinių procesų eigą visuomenėje ir yra viena sunkiausiai sprendžiamų ekonomikos problemų. Išskiriami trys pagrindiniai nedarbo tipai tai: frikcinis, struktūrinis ir ciklinis nedarbas. Egzistuoja ir natūralusis nedarbas, kuris apima frikcinį bei struktūrinį nedarbą ir susidaro esant galimam (potencialiam) bendrajam nacionaliniam produktui.

Svarbiausias darbo rinkos konjunktūrą ir vienas iš pagrindinių valstybės ekonominės būklės apibūdinančių rodiklių yra nedarbo lygis, jo padidėjimas vienas svarbiausių ekonominio nuosmukio požymių.

Aptarus nedarbą, toliau bus nagrinėjamas jaunimo nedarbas, jauno žmogaus galimybės integruotis į darbo rinką, kokios priežastys lemia tokį aukštą jaunimo nedarbo lygį ir priemonės mažinančios šį neigiamą reiškinį.

1.2 Jaunimo situacijos analizė darbo rinkoje

Lietuvoje „jaunimo“ sąvoką apibrėžiama Valstybinėje jaunimo politikos koncepcijoje, kurioje teigiama, kad „jaunimas visuomenės narių grupė, apimanti asmenybės formavimosi bei perėjimo prie savarankiško gyvenimo visuomenėje laikotarpį gyvenančius asmenis, turinčius nuo 16 iki 29 metų“ (Valstybės žinios, 1996). Jaunystė yra amžiaus tarpsnis, kai formuojasi žmogaus asmenybė, kai jis savarankiškai pradeda dalyvauti visuomenės gyvenime ir daryti jam įtaką, galima teigti, kad jaunimas yra visuomenės ateitis. Jaunimo išskirtinumas siejamas su žmogaus gyvenimo laikotarpiu, kuomet yra integruojamasi į visuomenę, tampama nepriklausomais, bandoma įsitvirtinti darbo rinkoje, pradedama kurti socialinė bei materialinė padėtis. Darbas yra išskiriamas kaip viena svarbiausių vertybių jauno žmogaus vertybių sistemoje. Perėjimas nuo studijų prie aktyvaus gyvenimo ir integracijos į darbo rinką, yra svarbus ne tik jaunimui, bet ir šalies ekonomikai ir socialiniai raidai.

K. Brenke (2012), teigimu, nagrinėjant jaunimo poziciją darbo rinkoje, reikia atsižvelgti į tai kad, didelė dalis jaunų žmonių yra ne darbo rinkoje, nes jie vis dar mokosi bendrojo lavinimo mokykloje, aukštojoje mokykloje ar vyksta profesinis mokymas. Galima teigti, kad tik mažuma jaunimo nori integruotis į darbo rinką (kadangi didžioji dalis mokosi), o tai priklauso nuo turimo išsilavinimo ir profesijos.

V. Vasile V., L. Vasile (2011) darbo rinką įvardija, kaip verslo aplinką, kuri yra labai reikli jauniems žmonėms baigusiems studijas, įgijusiems profesiją ir norintiems įsilieti į ją. Jaunimas darbo rinkoje yra pažeidžiama grupė ir iškyla rizika dėl jų: nedarbo lygio, migracijos, protų nutekėjimo, valstybės išlaidų švietimui, dėl kurių ateityje bus prarandama dalis BVP. Darbo rinka nesugeba įdarbinti jaunimo pagal jų išsilavinimą ir suteikti finansiškai patrauklaus darbo užmokesčio. Darbo rinkos dydis ir balansas priklauso nuo ilgalaikių tendencijų tai: šeimų apsisprendimo turėti vaikų, mobilumo siekiant karjeros bei jos plėtojimas, geografinių užimtumo svyravimų, verslumo plėtos, mažesnio nedarbo elastingumo, nuolatinio švietimo pagal mokymąsi visą gyvenimą, specializacijų sričių įskaitant ir dalyvavimą politiniame gyvenime.

1.2.1 Darbo rinkos samprata

Sąvoka „darbo rinka“ reiškia vietą, kurioje yra perkama ir parduodama žmogaus darbo jėga t.y. darbo pasiūlos ir darbo paklausos santykiai ir jų kaita. B. Martinkus ir D. Beržinskienė (2005), darbo rinką apibrėžia kaip vietą arba procedūrą, kurioje sąveikauja darbdavys, darbuotojas ir darbo

ieškantis asmuo, norėdamas sutarti dėl darbinės veiklos sąlygų, laiko, darbo užmokesčio, socialinių išmokų bei garantijų ir pan. Darbo rinką reikia suvokti, kaip jungiamąją grandį tarp individualių žmonių tikslų ir realiai tam tikru momentu esamų darbo vietos pasiūlos ir paklausos santykių. Tačiau darbo rinka nėra pastovi, ji visą laiką keičiasi, priklausomai nuo darbuotojų pasiūlos ir paklausos santykio, darbo rinka gali būti: perteklinė, deficitinė, nulinė.

Perteklinė darbo rinka, kai darbuotojų pasiūla viršija paklausą, šioje situacijoje atsiranda nedarbas.

Deficitinė darbo rinka, kai darbuotojų paklausa viršija pasiūlą. Nepaisant to, kad nėra nedarbo problemos, deficitinė darbo rinka tampa ekonominės stagnacijos ar net nuosmukio priežastimi. Trūkstant kvalifikuotos darbo jėgos, mažėja gamybos našumas, sumažėja pagaminamo BVP apimtys, rinka tampa nepatraukli vietos ir užsienio investuotojams.

Nulinė darbo rinka, kai darbuotojų pasiūla sutampa su paklausa, tai teoriškai ideali, bet praktiškai beveik nepasiekiamą darbo rinkos situacija. Darbo jėgos pasiūla ir paklausa yra pernelyg sudėtingi ir dinamiški socialiniai – ekonominiai reiškiniai, įtakojami daugybės subjektyvių ir objektyvių veiksnių, todėl darbo jėgos pasiūla natūraliai negali visiškai sutapti su jos paklausa (Tūtlys, 2006).

Anot S. Jakštienės ir D. Beržinskienės (2011) egzistuoja požiūris, kad darbo rinką taip pat galima išskirti pagal segmentus t.y. į pirminę ir antrinę darbo rinką. Pirminėje darbo rinkoje, geros ir užtikrintos bei saugios darbo sąlygos, aukštas darbo užmokestis, karjeros galimybės, konkuruoja aukštos kvalifikacijos darbuotojai, pasižymintys dideliu produktyvumu ir sukuriantys reikšmingą pridėtinę vertę, darbuotojai įtraukiami į organizacijos valdymą bei dalyvavimą priimančioms sprendimams, o antrinėje darbo rinkoje, konkuruoja žemos kvalifikacijos ir nekvalifikuoti darbuotojai, joje vyrauja mažas darbo užmokestis, prastos darbo sąlygos, didelė darbuotojų kaita, dažnas nedarbas, ribotos karjeros galimybės, paprasta, pasenusi technika.

Lietuvoje susiformavo specifinė darbo rinkos struktūra, kuri nuo tradicinės skiriasi tuo, kad joje yra dar du segmentai: paslėptasis ir neoficialus užimtumas. Šie segmentai nekontroliuojama darbo rinkos dalis ir jie sudaro 15-20 proc. ekonomiškai aktyvių Lietuvos gyventojų, 2012 metais į darbo rinkos šešėlį buvo įsitraukę 22 proc. gyventojų, pagrindinė priežastis darbo jėgos apmokestinimas bei legalaus darbo trūkumas (Lietuvos laisvosios rinkos institutas).

Šiandieninėje darbo rinkoje yra sprendžiamos ne tik ekonominės, bet ir socialinės problemos tokios kaip: darbo išteklių racionalus panaudojimas, gyventojų užimtumo ir kovos su nedarbu programų įgyvendinimas, naujų darbo vietų kūrimas, bedarbių apmokymas ir perkvalifikavimas.

Pasak V. Tūtlio (2006), galima išskirti du požiūrius į darbo rinką, kuriuos galima sąlyginai pavadinti ekonominiu ir sociologiniu požiūriais. Ekonominė darbo rinkos samprata apsiriboja darbo jėgos ir darbo vietų pasiūlos bei paklausos sąveika. Sociologinis požiūris į darbo rinką didesni

dėmesį skiria žmogaus individualių siekių ir galimybių realizavimui veiklos sistemoje, žmogaus galimybes darbo rinkoje įtakojantiems socialiniams veiksniams – priklausomybei tam tikroms socioprofesinėms grupėms, kultūrinei patirčiai, lyčių galimybėms darbo rinkoje.

V. Gražulis, B. Gruževskis, L. Okunevičiūtė Neverauskienė ir A. Pocius (2008), įvardijo tokius svarbiausius veiksnius darančius poveikį darbo rinkai:

- *šalies ūkio raidos tendencijos* struktūra bei konkurencingumas.
- *darbo jėgos pasiūlos ir paklausos kaita* lemianti užimtumą bei turinti įtakos nedarbo lygiui ir jo trukmei.
- *neoficialus užimtumas*.
- *pasyvumas nusivylus* siūlomomis darbo sąlygomis, siūlomu nelegaliu darbu ar ilgais “bandomaisiais” laikotarpiais.
- *darbo apmokėjimo tendencijos*, taip pat ir minimalaus darbo užmokesčio politika (nors dažnai jaunimo dideli darbo apmokėjimo poreikiai gali būti nerealūs dėl žemesnių kvalifikacinių sugebėjimų bei menkesnių darbo patirties realizavimo galimybių).
- *švietimo ir aukštojo mokslo sistema*, kuri turėtų veikti atsižvelgdama į darbo rinkos poreikius, rengiant darbo rinkos paklausą atitinkančius kvalifikuotus darbuotojus.
- *valstybės biudžeto galimybės*, užtikrinančios darbo rinkos politikos priemonių finansavimą ir lemiančios visą darbo jėgos formavimo/ rengimo procesą.
- *teisinis darbo santykių reguliavimas*, socialinių partnerių bendradarbiavimo lygis bei įmonių/ darbdavių socialinė atsakomybė.
- *aktyvumas atnaujinant* ir tobulinant darbo rinkai reikalingus *profesinius įgūdžius*.

Darbo rinka yra rinkos ekonomikos sudedamoji dalis, ji reiškia darbo jėgos pardavimo ir pirkimo ekonominių santykių visumą, kurioje formuojasi darbo pasiūla ir paklausa bei jo kaina - darbo užmokestis. Darbo rinkai nuolat keičiantis priklausomai nuo darbuotojų pasiūlos ir paklausos santykio, ji gali būti: perteklinė, deficitinė ar nulinė, o pagal darbuotojų kvalifikaciją galima išskirti pagal lygius t.y. į pirminę ir antrinę darbo rinką.

Išskiriami šie svarbiausi veiksniai darančius poveikį darbo rinkai: šalies ūkio raidos tendencijos, darbo jėgos pasiūlos ir paklausos kaita, neoficialus užimtumas, darbo apmokėjimo tendencijos, švietimo ir aukštojo mokslo sistema, valstybės biudžeto galimybės ir aktyvumas atnaujinant profesinius įgūdžius.

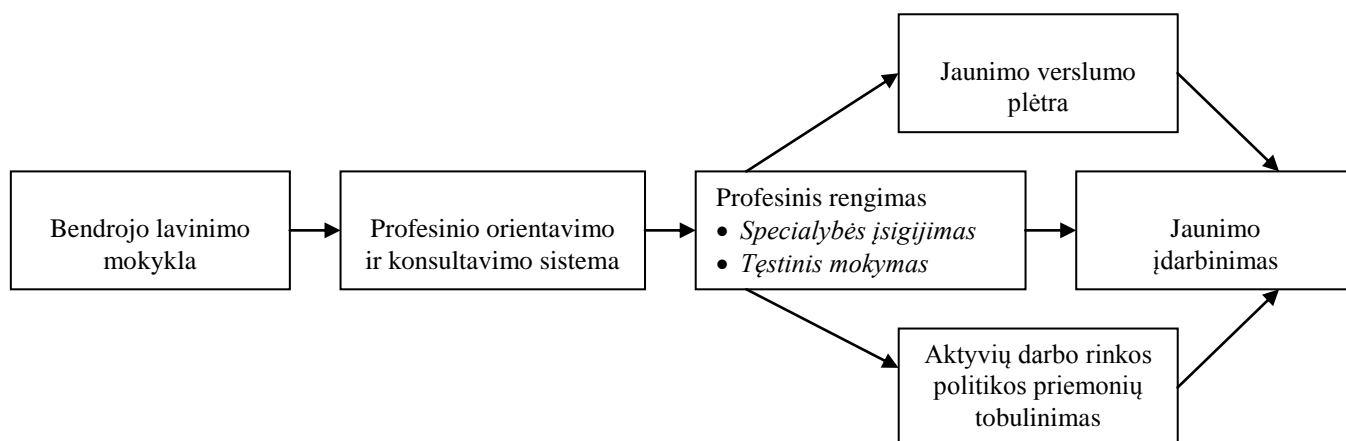
1.2.2 Jaunimo integracijos į darbo rinką analizė

Lietuvoje jaunimo integracijos į darbo rinką problemai skiriama nepakankamai dėmesio, nepaisant to, kad ši problema per pastaruosius kelerius metus tapo ypač aktuali, jaunimo nedarbo

mastai pakankamai dideli t.y. 21,9 proc. ir viršija beveik dvigubai bendrą nedarbo lygį kuris yra 12 proc. ES šalyse jaunimo nedarbo vidurkis 2013 metais viršijo 23 proc., o kai kuriose valstybėse narėse jis siekia net 58 proc. Taigi, tikimybė tapti bedarbiais jaunuoliams yra dvigubai didesnė nei suaugusiems gyventojams.

B. Gruževskis ir L. Okunevičiūtė-Neveauskienė (2005), jaunimo nedarbą apibūdina, kaip nepakankamai efektyvios švietimo, profesinio rengimo, socialinės apsaugos, darbo rinkos ir ekonominės politikos rezultata. Todėl siekiant jį mažinti būtina formuoti lanksčią kompleksinę jaunimo nedarbo prevencijos sistemą, apimančią visas darbo jėgos formavimo ir jos įtraukimo įdarbinę veiklą grandis.

Darbo ir socialinių tyrimų institutas, daug dėmesio skyrė jaunimo situacijos darbo rinkoje tyrimams. Rezultatai parodė jog jaunimo, kaip ir bendras gyventojų užimtumas, labiausiai priklauso nuo bendros ūkio padėties ir gyvenimo lygio šalyje. 1.2.2.1 paveiksle pateikta jaunimo integracija į darbo rinką (žr. 1.2.2.1 pav.).

1.2.2.1 pav. Jaunimo integracijos į darbo rinką schema

Šaltinis: Gruževskis, B. (2011). Darbo, gyventojų užimtumo bei darbo rinkos politikos tyrimai Lietuvos raidos kontekste. *Darbo ir socialinių tyrimų institutas*.

Daugelio jaunų bedarbių pradžia prasideda dar bendrojo lavinimo mokykloje, sekantis žingsnis, kur toliau mokytis bei paklausios profesijos neturėjimas atveda jauną žmogų į teritorinę darbo biržą. Mūsų valstybėje dar nepakankamai pasirengta įdarbinti jaunimą, nes ir mokykla turi išmokti prisitaikyti prie asmeninių vaiko gebėjimų ir poreikių, ir universitetai turi skatinti savo bendruomenes būti atviresnes visuomenei bei jaunimo poreikiams, taip sprendžiant jaunimo įdarbinimo problemas. Aukštasis bendrasis lavinimas užtikrina mokiniams didesnes galimybes, profesinį mokymą, platesnes perspektyvas. Tikslingas profesinis informavimas, orientavimas ir konsultavimas gali ne tik padėti jaunuoliui įgyti paklausią profesiją, bet taip pat efektyviai integruotis į darbo rinką. Taip pat būtina stiprinti ir tobulinti net tik aktyvias darbo rinkos politikos bei jaunimo įdarbinimo priemones, bet ir jaunimo nedarbo prevenciją (Gruževskis, 2011).

Jaunimo integraciją į darbo rinką veikia daugybė įvairaus pobūdžio veiksnių: paslaugų ir gamybos sferos plėtojimas, išsilavinimas, motyvacija dirbti, šeimos narių pragyvenimo šaltiniai, šalies ekonominė situacija, politinė aplinka, sveikata, profesijos siekiamybė ir kt.

Užsienio šalių mokslininkai (J. W. Albrecht, B. Holmlund and H. Lang 1989; B. R. Barnett, L. Bradley, 2007; A. Vos, K. Bubens, D. Dewettinck 2008; B. Conyers 2008; N. O' Higgins 1995; A. Holm and N. Groes 2001) tyrinėjantys jaunimo integracijos į darbo rinką procesus, pažymi, kad jaunimo, padėtis darbo rinkoje daugiausia priklauso nuo bendros ekonominės situacijos t.y. nuo agreguotos paklausos, o (Y. Baruch, 2003; K. Brenke, 2012; J. Greenhaus 2000) pažymi, kad profesijos įsigijimas ir profesinis mokymasis yra svarbi prielaida jaunimo integracijos į darbo rinką. Jie teigia, kad neturintis profesijos jaunimas greitai „iškrenta“ iš darbo rinkos. D. Virjan, M. Militaru, and F. Cretu Raluca (2008), teigia, kad viena iš svarbiausių priežasčių jaunimo integracijai į darbo rinką yra jų nepakankamas kvalifikacijos ir mokymosi lygmuo. Teigiama, kad aukštosios mokyklos specialistus ruošia neatsižvelgiant į darbo rinkos poreikius, įgūdžius ir profesines kompetencijas, kurių reikalauja darbdavys t.y. nėra sąveikos tarp ruošiamų auštojo mokslo specialistų ir darbo rinkos.

Berthelot (1995) pastebi, jog jaunuoliai, tarp jų ir studentai, ieškantys darbo pirmą kartą, turi gerokai daugiau problemų už tuos, kurie prarado darbą, bet jau buvo dirbę.

Skirtingi jaunimo pogrupiai turi skirtingas galimybes dalyvauti darbo rinkoje ir jiems turi būti taikomos skirtingos darbo rinkos politikos priemonės. Išskiriamos tokios jaunimo grupės:

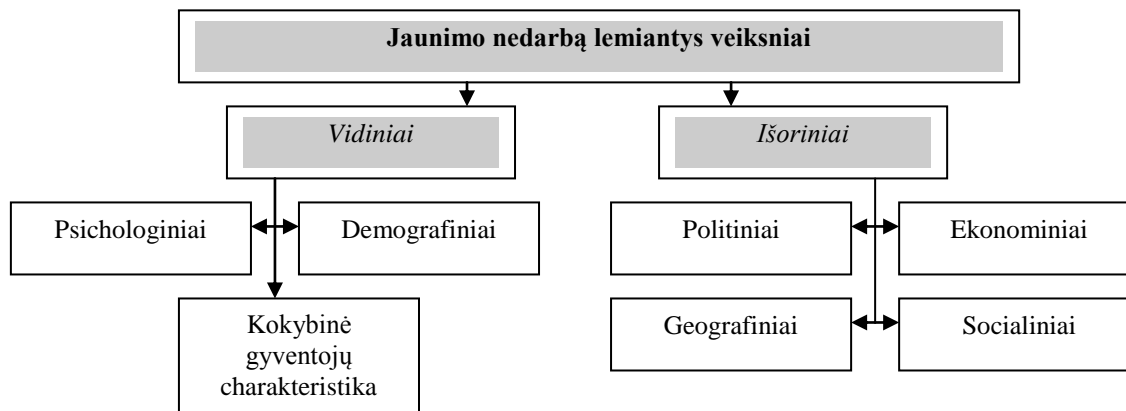
- Jaunimas, neturintis pradinio išsilavinimo arba turintis tik pradinį išsilavinimą be profesinio mokymo.
- Jaunimas, turintis tik pagrindinį (9,10 klasių) ar vidurinį išsilavinimą be profesinio parengimo.
- Jaunimas, turintis pagrindinį ar vidurinį išsilavinimą su profesiniu parengimu.
- Jaunimas turintis aukštąjį ar aukštesnįjį išsilavinimą.

Pirmos dvi jaunuolių grupės turi mažiausias galimybes efektyviai integruotis į darbo rinką ir dažniausiai „iškrenta“ iš jos. Todėl jaunimo integracijos į darbo rinką sistema turi būti labai lanksti ir įvairialypė.

Lietuvių autorių L. Okunevičiūtės-Neveauskienės ir J. Moskvinos (2008), teigimu jaunimui yra sunkiau integruotis į darbo rinką dėl to, kad keičiasi jų gyvenimo etapai, socialinė apsauga yra ribota, jiems sunku gauti finansinių išteklių. Atliktų tyrimų duomenys rodo, kad 60 proc. respondentų (14-29 metų jaunimas) teigė, jog jiems siūlomas per žemas atlyginimas, 52 proc., kad pradėdant darbinę veiklą trūksta patirties, 46 proc. teigė kad neturi kvalifikacijos, bei 27 proc. įvardijo turintys nepakankamą praktinį pasiruošimą. Apie 42 proc. teritorinėse darbo biržose registruotų jaunų bedarbių, neturi jokios profesinės kvalifikacijos ar net bendrojo išsilavinimo, taigi

galima teigti, jog sėkmingas jaunuolio integravimasis į darbo rinką neįsivaizduojamas be atitinkamo išsilavinimo įsigijimo ir praktinių įgūdžių.

R. Adamonienė ir R. Čiutienė (2010), įvardija, kad integraciją į darbo rinką lemia šalies ūkio ekonomikos augimas, plėtra ir stabilumas.

1.2.2.2 pav. Jaunimo nedarbą lemiantys veiksniai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Pocius, A., (2005), Schultz, P. (1999).

T. P. Schultz (1999) ir A. Pocius (2005) išskiria, kad jaunimo padėčiai (užimtumui ir nedarbiui) darbo rinkoje įtakoja dvejopi veiksniai: vidaus ir išorės (žr. 1.2.2.2 pav.). Vidaus veiksniai tai nuo konkretaus individo priklausantys veiksniai, kuriuos jis gali kontroliuoti. Jiems priskiriami psichologiniai, iš dalies demografiniai veiksniai (pvz., šeimos dydis) ir kokybinės gyventojų charakteristikos (pvz., gyventojų išsilavinimo lygis, įgūdžiai, sveikatos būklė). Išorės veiksniai tai nuo konkretaus individo nepriklausantys veiksniai, kurių jis negali reguliuoti tiesiogiai, tai ekonominiai, socialiniai, geografiniai, politiniai (pvz. jaunimo užimtumui užtikrinti svarbi vyriausybės vykdoma aktyvi darbo rinkos politika) veiksniai. Jaunimo nedarbas, kaip socialinis ekonominis reiškinys, yra ypač nepalankios šių veiksnių sąveikos rezultatas.

Ekonomikos raidos požiūriu ypač svarbu, kad jaunimas sėkmingai dalyvautų darbo rinkoje, kadangi didesnis jaunimo užimtumas ir mažesnis nedarbas reiškia ilgesnį atskiros gyventojų kartos ekonominio aktyvumo laikotarpį ir spartesnę šalies ūkio plėtrą.

Jaunimo integracija į darbo rinką yra viena didžiausių problemų šalyje, kadangi jaunimo nedarbas viršija 21 proc. ir yra beveik dvigubai didesnis už bendrą nedarbo lygį.

Jaunimo integraciją į darbo rinką lemia įvairūs veiksniai, kuriuos galima sugrupuoti į egzogeninius (išorinius) ir endogeninius (vidinius). Išskiriami šie veiksniai: paslaugų ir gamybos sferos plėtojimas, išsilavinimas, motyvacija dirbti, šeimos narių pragyvenimo šaltiniai, šalies ekonominė situacija, politinė aplinka, sveikata, profesijos siekiamybė, tačiau vienas didžiausių veiksnių, trukdančių jaunimui patekti į darbo rinką yra atotrūkis tarp mokslo teikiamų žinių ir

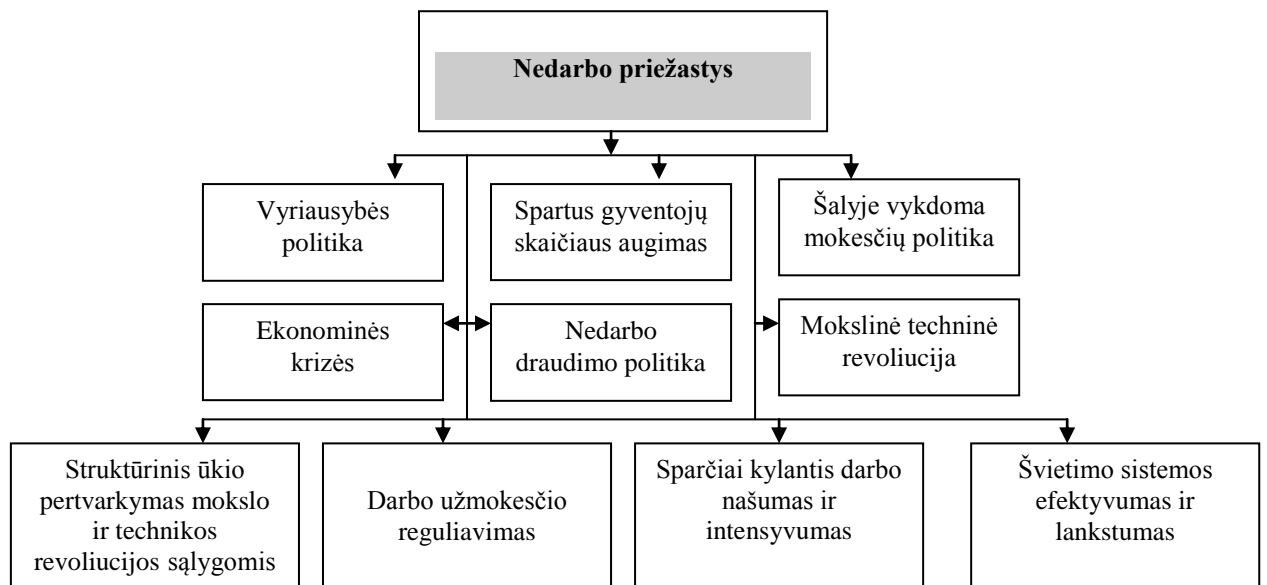
darbdavių poreikių. Aukštąjį išsilavinimą įgijęs, jaunas darbuotojas atėjęs į darbo rinką, dažniausiai pervertina savo gebėjimus, nes tikisi: aukštų pareigų, didelio atlyginimo ir dirbti pagal įgytą išsilavinimą, o darbdavys iš jauno darbuotojo tikisi, kad: specialistas turės ne tik teorinių, bet ir praktinių gebėjimų, jauno specialisto ugdymui neberekės skirti laiko ir investicijų, kad jis iš mokymo įstaigų ateis paruoštas darbui, kad jaunas darbuotojas parodys ką moka, o tik po to tikėtis gebėjimus atitinkančio darbo ir darbo užmokesčio bei išugdytas ir paruoštas specialistas liks dirbti įmonėje. Taigi galima teigti, kad jaunimas pervertina save ir nemoka išryškinti savo privalumų “parduodant” save darbdaviui, nes mokymosi periodu neįgijo žinių apie reikalingą socialinį pasiruošimą darbinei veiklai, o darbdaviai per daug tikisi ir reikalauja iš jauno specialisto, nenorėdami investuoti papildomai lėšų į būsimą darbuotoją.

Atlikus darbo rinkos analizę bei jaunimo galimybes integruotis į ją, sekančiame 1.3 skyrelyje bus pateikiamos jaunimo nedarbo priežastys ir pasekmės.

1.3 Jaunimo nedarbą lemiančių priežasčių ir pasekmių analizė

Nedarbo reiškinyje pasaulyje tampa globalia problema, o socialinėje apsaugoje – viena opiausių problemų. Nedarbas šalies žmones paveikia ir paliečia nevienodai, pavyzdžiui, nedarbo lygis tarp jaunimo yra kur kas aukštesnis negu tarp suaugusiųjų. Jaunimo nedarbas yra labai svarbi ir didelė problema beveik visoje Europoje, jis vertinamas, kaip svarbus politikos klausimas daugeliui šalių, nepriklausomai nuo jų išsivystymo. Dėl šio rodiklio sąvoka "jaunimas" sudaro asmenys nuo 15 iki 24 metų (TDO). Jaunimo nedarbo akimirksniu išspręsti neįmanoma, efektą duodantys sprendimai sukuriami tik per ilgesnį laikotarpį.

Anot D. Beržinskienės ir B. Martinkaus (2001) nedarbo priežastys yra labai įvairios, jos skirtingai veikia nedarbo lygį įvairiose šalyse, dažnai jų būna visas kompleksas, ir sudėtinga nustatyti svarbiausias. Be to, keičiantis ekonominėms, politinėms sąlygoms šalyje, atsiranda naujos nedarbo didėjimo aplinkybės. Dažniausiai įvairių autorių (R. Česnienė (1996); V. Skominas (2006); K.B. Paulavičius (2002); V. Lukoševičius, P. Stankevičius (2002); V. Snieška, V. Baumilienė, D. Bernotyte ir kt., (2001); R. E. A. Farmer (2009); J. De Koning (2005); C. B. Mulligan (2010)) mokslinėje literatūroje išskiriamos šios nedarbą sąlygojančios priežastys (žr. 1.3.1 pav.).

1.3.1 pav. Nedarbo priežastys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Česnienė, R., (1996), Skominas, V., (2006), Paulavičius, K.B., (2002), Lukoševičius, V., Stankevičius, P., (2002), Snieška, V., Baumilienė, V., Bernotytė, D., ir kt., (2001), Farmer, R.E.A., (2009), De Koning, J. (2005), Mulligan, C.B (2010).

Vyriausybės politika bandoma reguliuoti infliaciją. Jei šalyje didelė infliacija ir ją bandoma sumažinti visuminę paklausą ribojančiomis priemonėmis, jos gali sukelti gamybos apimties sumažėjimą, o tai atitinkamai nedarbo didėjimą. *Mokesčiai*, kuriuos moka darbdavys, daro didžiausią įtaką nedarbo lygiui. Dideli mokesčiai mažina verslo plėtrą, visuminę pasiūlą, dėl to didėja bedarbių skaičius. *Gyventojų skaičiaus augimas* daugelyje šalių, iššaukia aštrėjančią konkurenciją darbo rinkoje.

Ekonominės krizės nuolat pasikartoja ir apima ne tik atskiras šalis, bet ir ištisus pasaulio regionus. Ekonominių krizių metu, kai gamyba mažėja, nedarbas didėja. Kai ekonomika yra pakilimo fazėje, nedarbas ima žymiai mažėti. Tačiau paskutiniaisiais dešimtmečiais nedarbas išlieka ir esant ekonomikos augimui, nes dalis žemos kvalifikacijos darbuotojų nėra įtraukiami į ekonomines veiklas net ekonomikos pakilimo fazėje.

Nedarbo draudimo politika siekiama apsaugoti darbą praradusių žmonių pajamas. Pastebima tendencija, kad kuo išmokos didesnės ir kuo ilgesni jų mokėjimo terminai, tuo ryškesnė ilgalaikio nedarbo didėjimo tendencija.

Mokslinė techninė revoliucija (MTR), viena svarbiausių nedarbo priežasčių, būdingų išsivystančioms šalims. Gamybos mechanizavimas ir automatizavimas, pažangių valdymo ir kontrolės sistemų įvedimas, naujų technologijų ir medžiagų kūrimas bei jų vartojimas iš esmės pakeitė darbo turinį. *Struktūrinio ūkio pertvarkymas MTR sąlygomis*. Konkurencija tarp gamintojų gamybos kaštų ir darbo našumo srityje skatina juos nuolat atnaujinti pagrindinį kapitalą - mašinas, įrengimus, elektronines gamybos valdymo sistemas. Moralinis gamybos priemonių nusidėvėjimas pasiekė tokį laipsnį, kad per 5 – 6 metus pilnai atnaujinami dar fiziškai nenusidėvėję darbo priemonių elementai. Todėl “senose” ūkio šakose, keičiant seną techniką nauja, dalis darbuotojų

atleidžiami iš darbo. Taip pat kai gamyba plėtojasi lėčiau, negu auga darbo našumas ir intensyvumas, vis daugiau darbingų žmonių netenka darbo.

Jei *švietimo sistema* nesugeba efektyviai reaguoti į rinkos pokyčius, gali susidaryti neatitikimas tarp kvalifikuotos pasiūlos ir rinkos reikalavimus atitinkančios darbo jėgos paklausos.

Nedarbo lygį veikia, priešastis vadinama - *nedarbo histereze*. Nedarbo atveju šis reiškinys rodo, kad jei dėl kokių nors veiksnių poveikio nedarbo lygis žymiai išauga, tai jis jau nebegali sugrįžti į pradinį lygį, nors minėtų veiksnių poveikis išnyko. Nedarbo histereze bandoma paaiškinti aukštą nedarbo lygį Europoje pastaraisiais dešimtmečiais (Lukoševičius, Stankevičius, (2002), Skominas, (2006)).

Tarptautinė Jungtinių Amerikos Valstijų konsultavimo bendrovė „McKinsey & Company“ 2012-2013 metais atliko tyrimą aštuoniose šalyse, kuriose gyvena maždaug 73 proc. visų Europos jaunų bedarbių t.y.: Prancūzijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Italijoje, Portugalijoje, Ispanijoje, Švedijoje ir Jungtinėje Karalystėje. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad jaunuoliams įsidarbinti trukdo trys pagrindinės kliūtys.

Pirmoji - *išsilavinimo kaina*. Universitetinis išsilavinimas daugelyje Europos šalių yra subsidijuojamas valstybių, tačiau pragyvenimo išlaidos studijuojant kartais tampa nepakeliama našta, ir jaunuoliai būna priversti atsisakyti studijų. Neakademinės, profesinės studijas valstybės remia retai, be to, jaunuoliams stinga informacijos apie tokį mokslą. Dar daugiau - prestižas tebesiejamas su akademinio išsilavinimu, ir tai atgraso jaunuolius nuo profesinių studijų.

Antroji kliūtis - *nepakankami įgūdžiai*, kuriuos jaunuoliai įgyja studijuodami. Darbdaviai taip pat pasigenda vadinamųjų minkštųjų kvalifikacijų, tokių kaip komunikacija ar darbo etika. Tyrėjų teigimu, Europos darbdaviai ir švietimo sistemos dalyviai per mažai bendradarbiauja, kad įveiktų šiuos trūkumus.

Trečioji - *sudėtingas pereinamasis laikotarpis pabaigus studijas*. Trečdalis apklaustų jaunuolių teigia, kad baigę mokslus, būna priversti imtis laikinų darbų, dauguma apskritai sunkiai susiranda darbą. Daugelis pasigenda institucijų galinčių padėti susiorientuoti darbo rinkoje (Education to Employment: Getting Europe's Youth into Work).

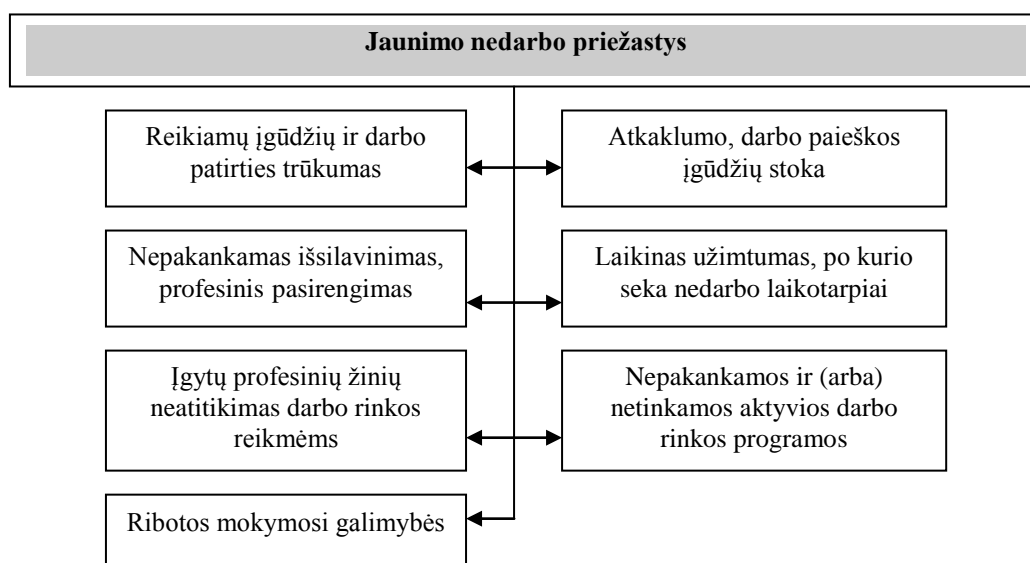
Emeh et al. (2012), teigia, kad jaunimo nedarbo priežastys yra susijusios su bendra darbo rinkos situacija. Kai nedarbas auga, mažiausiai paklausūs tampa žmonės, kurių našumas mažesnis, taip pat ir jaunimas, kuris dažniausiai neturi patirties, darbo įgūdžių, tačiau neretai turi didelius lūkesčius, kurie nesutampa su darbdavių galimybėmis.

K. Brenke (2012), Vokietijos ekonominių tyrimų instituto dėstytojas teigia, kad nedarbo krizė turi struktūrinių priežasčių: didžiąją dalį jaunų žmonių Pietų ir Rytų Europoje paprasčiausiai trūksta tinkamos kvalifikacijos ir darbo įgūdžių.

K. Lukaševičius (2000) išskiria ir socialinį demografinį veiksnių prie kurio priskiria: darbo jėgos pasiskirstymas pagal lytį, amžių, šeimyninę padėtį, išsilavinimą, profesijas, savarankišką veiklą, polinkį verslui, vyriausybės vykdoma švietimo politika ir įgyvendinamos programos.

Lietuvos jaunimo organizacijų taryba nurodo ne vieną, jaunų žmonių nedarbo priežastį tai: švietimo sistemos spragos, emigracija, menkas jaunų žmonių užimtumas, socialinė situacija, iškreiptas visuomenės požiūris į jauną žmogų ir neigiamas požiūris į verslo vystimąsi (Lietuvos jaunimo organizacijų taryba).

Lietuvos darbo birža pateikia tokias pagrindines ir svarbiausias jaunimo nedarbo priežastis (žr. 1.3.2 pav.)

1.3.2 pav. Pagrindinės jaunimo nedarbo priežastys

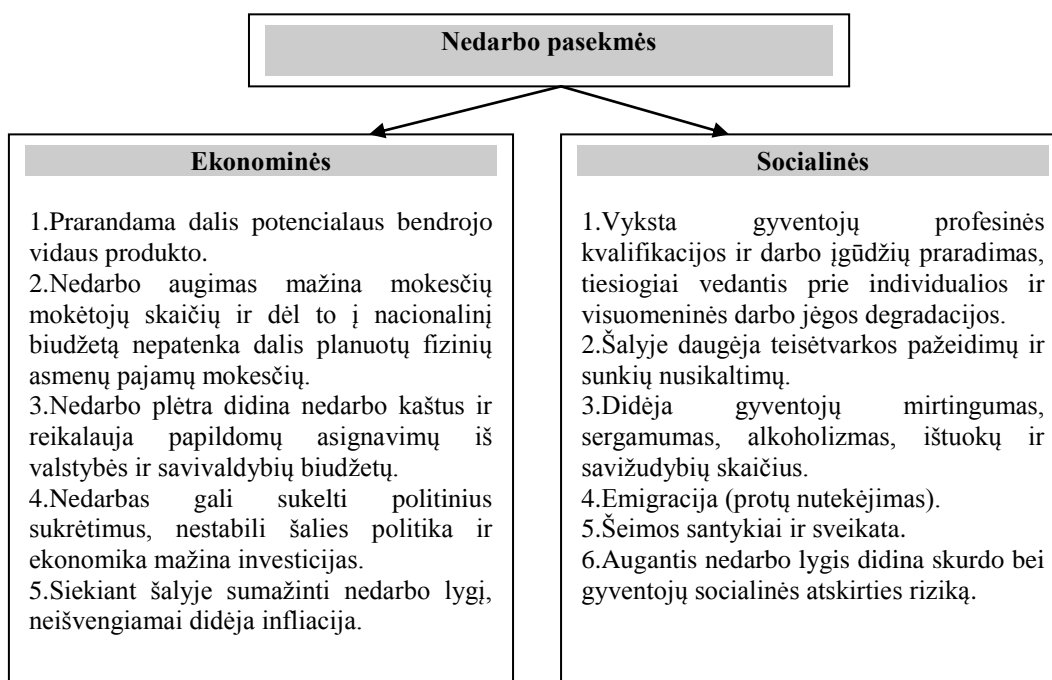
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos darbo birža.

Viena svarbiausių jaunimo neįsidarbinimo priežasčių yra darbo patirties stoka, nepakankamas profesinis pasirengimas, profesinio pasirengimo neatitikimas darbo rinkos reikalavimus taip pat motyvacijos stoka, būtinumas įgyti vidurinę išsilavinimą ir priklausomybės problemos. Būtina nagrinėti nedarbo atsiradimo ir didėjimo priežastis ir sukurti priemonių sistemą, didinančią jaunimo integracijos į darbo rinką galimybes.

Apibendrinant galima teigti, kad nedarbo didėjimui turi įtakos spartūs pokyčiai visame pasaulyje t.y. vis stiprėjanti pasaulinė konkurencija, globalizacija nuolat besikeičiančios technologijos, didėjanti mokslo pažanga ir vyriausybės vykdoma politika. Taigi visi šie veiksniai stipriai įtakoja šalies darbo rinką ir jos struktūrą bei skatina vyriausybę imtis veiksmų, norint apsaugoti gyventojus.

Atskleidus pagrindines nedarbo priežastis, toliau bus aptariamos nedarbo pasekmės. Darbas yra viena iš pagrindinių žmogaus vertybių bei svarbiausia gerovės sąlyga. Darbo netektį daugelis žmonių vertina kaip vieną didžiausių grėsmių. Nedarbo padarinius galima vertinti plačiau ir

siaurąja prasme. Pirmuoju atveju tai - nuostoliai dėl nedarbo šalies ekonomikai, antruoju - asmeniniai žmogaus nuostoliai. Išskiriamos dvi pagrindinės nedarbo pasekmės tai ekonominės ir socialinės (žr. 1.3.3 pav.), jos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios ir veikia viena kitą.

1.3.3 pav. Nedarbo pasekmės

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

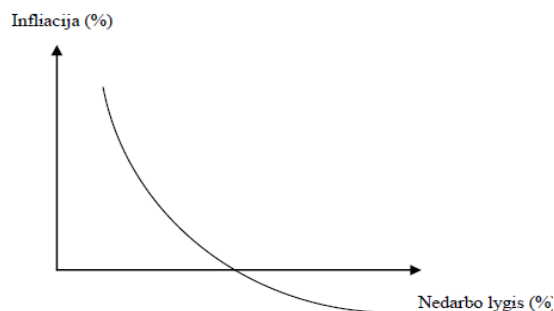
Nedarbo nuostoliai ekonomikai vertinami pagal tai, kiek, neišnaudojus darbo jėgos potencialo, nesukuriamas materialinių vertybių, nesuteikiama paslaugų. Dėl to prastėja šalies socialiniai rodikliai: mažiau sukuriamas bendrojo vidaus produkto ir gaunama nacionalinių pajamų – mažėja valstybės biudžetas, todėl mažiau lėšų galima skirti socialinėms sritims, tuo pačiu vis didesnę jų dalį tenka skirti bedarbių pašalpoms ir kitoms išlaidoms (profesiniam mokymui, remiamiems darbams, naujoms steigiamoms darbo vietoms), kad nedarbo socialiniai padariniai būtų sumažinti.

B. Martinkus ir V. J. Žilinskas (2008) aprašo žymaus ekonomisto A. Okun matematiškai išreikštą santykį tarp nedarbo lygio ir BVP atsilikimo, kuris pavadintas jo garbei ir vadinamas Okuno dėsnio. Šis dėsnis rodo, kad nedarbui pakitus 1 proc., reali gamybos apimtis pasikeičia 2-3 proc., o kitaip sakant, realusis BVP atsilieka nuo galimo (potencialaus) lygio vidutiniškai 2,5 proc. Tai yra pagrindinis ekonominis nedarbo nuostolis.

A. Pocius ir L. Okunevičiūtė-Neveauskienė (2005) teigia, kad mažėjant jaunimo užimtumui, sukuriama mažesnis BVP.

A. Simanavičienės ir L. Užkurytės (2009) teigimu, ekonominės recesijos vieni iš pagrindinių bruožų yra augantis nedarbo lygis ir didėjantis biudžeto deficitas dėl mažiau surenkamų mokesčių ir didėjančių socialinių išmokų darbą praradusiems asmenims.

B. Martinkus ir V. J. Žilinskas (2008) teigia, kad infliacija ir nedarbas yra dvi svarbiausios makroekonomikos problemos, kurių ryšį parodo Filipso kreivė (žr. 1.3.4 pav.). Remiantis kreivės pagalba, buvo nustatytas ryšys tarp nedarbo ir infliacijos: kuo mažesnis infliacijos lygis, tuo didesnis nedarbas ir priešingai.

1.3.4 pav. Filipso kreivė

Šaltinis: Snieška, V. ir kt. (2005). Makroekonomika.

H. Corman and N. Mocan (2005); F. Carmichael and R. Ward (2001); M. Maddah (2013) atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad nedarbas skatina nusikalstamumą, nustatytas teigiamas ryšys tarp nedarbo ir kai kurių rūšių nusikalstamumo, kadangi bedarbius paveikia jų ekonominis neaktyvumas, tad jie realizuoja save atlikdami nusikalstamas veiklas. D. Fougere et al. (2009) teigia, kad didžiąją dalį turtinių nusikaltimų, tokių kaip vagystės, apiplėšimai, padaro jaunimas, o sunkius nusikaltimus – suaugusieji. Yra daug įvairių šios problemos sprendimo galimybių, norint atitraukti jaunimą nuo nusikaltamos veiklos. Viena iš jų - skatinimas siekti aukštojo mokslo. Nepaisant to, kad didžioji dalis jaunimo turi aukštąjį išsilavinimą, tačiau vis tiek yra susiduriama su bedarbystės problema, kadangi vienas iš pagrindinių darbdavių keliamų reikalavimų būsimam darbuotojui yra darbo patirtis.

N. Ahn et al. (2004); K. Paul, K. Moser (2009) teigia, kad mokslininkai nedarbo poveikį tyrė daugelyje sričių, viena iš jų - sveikata. Atlikti tyrimai įrodė, jog egzistuoja stiprus neigiamas nedarbo poveikis, sukeliantis sergamumą, mirtingumą bei psichinius sveikatos sutrikimus.

M. Bartley (1994) atliktame tyrime, buvo siekiama išsiaiškinti, kaip nedarbas paveikia žmogų psichologiniu, fiziniu ir socialiniu požiūriu, įrodyta, kad nedarbas turi neigiamos įtakos skurdui, socialinei atskirčiai bei savigarbos praradimui. Tyrimas atskleidė, kad didžiausias nedarbo poveikis psichinei sveikatai išryškėja tarp jaunų žmonių, kurie vos tik baigę vidurinę mokyklą nesugeba susirasti darbovietės. Psichinė jų sveikata pagerėja iškart radus darbą.

D. Gallie, S. Paugam, S. Jacobs (2003) bandę analizuoti darbo rinkos pokyčių ir skurdo ryšį, nustatė, kad darbo rinkos pokyčiai veda link skurdo ir socialinės žmonių atskirties, kuri padidina ilgalaikio nedarbo riziką.

Išsiaiškinus nedarbo pasekmes, galima teigti, jog nedarbas sudaro ne tik socialinių, ekonominių problemų, bet ir traumuoja žmogų psichologiškai.

Apibendrinant galima, teigti kad svarbiausios jaunimo neįsidarbinimo priežastys yra darbo patirties stoka, nepakankamas profesinis pasirengimas, profesinio pasirengimo neatitikimas darbo rinkos reikalavimus, siūlomas per mažas atlyginimas, emigracija, neigiamas požiūris į verslo vystimą, atkaklumo ir darbo paieškos įgūdžių stoka.

Išskiriami ekonominiai ir socialiniai nedarbo nuostoliai, kurie visuomenę veikia neigiamai. Prie ekonominių nuostolių priskiriama didėjanti infliacija, nesukuriamas potencialus bendrasis vidaus produktas, didėjantis nedarbo lygis stabdo darbo užmokesčio kilimą, mažina valstybės biudžeto pajamas iš mokesčių bei didėja asignavimai iš valstybės ir savivaldybių biudžetų. O socialiniai nuostoliai: pažeidžiamos bedarbio gyvenimo ekonominės sąlygos, žmonės praranda kvalifikaciją, darbo įgūdžius, didėja fizinės ir psichinės sveikatos sutrikimų skaičius, didėjantis nedarbas didina skurdo ir gyventojų socialinės atskirties riziką bei padidėja teisėtvarkos pažeidimų ir nusikaltimų skaičius.

1.4 Priemonės mažinančios jaunimo nedarbą

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK), jaunimo nedarbo mastą įvardija, kaip vieną grėsmingiausių problemų Europos darbo rinkoje. Šiandien (2014 m.) daugiau kaip 5,5 mln. jaunuolių (15–24 m.) neturi darbo arba profesinio mokymo vietos, o tai turi rimtų pasekmių pačiam asmeniui, visuomenei ir ekonomikai. Jaunimo nedarbas Lietuvoje yra opi problema, todėl jo mažinimas buvo vienas iš 2012-2013 metų prioritetų, įvairios šalies institucijos ir organizacijos ėmėsi šio neigiamo reiškinių mažinimo veiksmų, pasitelkiant Europos Komisijos turimas politikos strategijas ir priemones.

Pasaulinėje užimtumo tendencijos ataskaitose 2013 teigiama, kad norit mažinti jaunimo nedarbą reikia: gerinti ryšius tarp švietimo, mokymo ir darbo per socialinį dialogą dėl įgūdžių neatitikimo; stiprinti techninį profesinį švietimą ir mokymą; gerinti jaunų žmonių prieigos prie informacijos apie karjeros galimybes; skatinti nebaigusių mokyklos asmenis likti mokykloje ar naudotis kitomis švietimo ar profesinio mokymo galimybėmis; skatinti jaunimo verslumą; užtikrinti palankią aplinką jauniems žmonėms pradėti ir valdyti verslą bei gerinant galimybes gauti finansavimą; užtikrinti, skatinti ir apsaugoti jaunų darbuotojų teises; organizuoti ir vesti kolektyvines derybas ir užtikrinti tinkamą socialinę apsaugą visiems jauniems darbuotojams (Global employment trends 2013).

Jaunimas akcentuoja, jog būtina daugiau dėmesio skirti stažuočių ir savanorystės finansavimui, akademinę patirtį ir darbo įgūdžius pripažinti visoje ES, o verslumas turėtų būti skatinamas nuo mokyklos suolo.

B. Gruževskis (2011) teigia, kad sprendžiant jaunimo nedarbo problemas, svarbiausia užtikrinti sisteminių sprendimą tobulinant jaunimo darbo potencialo formavimo ir įdarbinimo priemones.

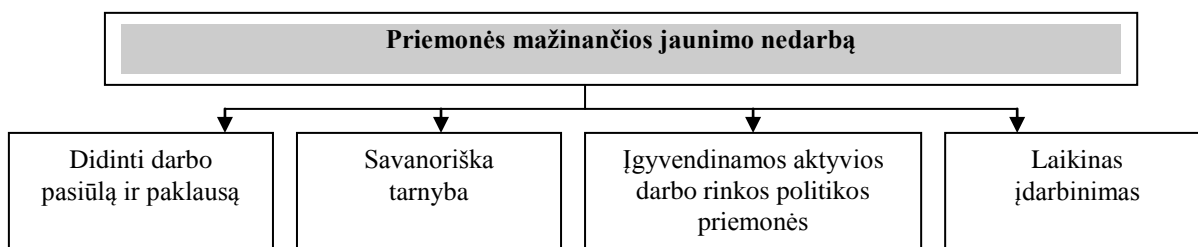
Didinant jaunimo darbo jėgos paklausos ir pasiūlos atitikimą, tikslinga nuolat tirti profesijų ir kvalifikacijų poreikį darbo rinkoje. Svarbu sudaryti palankias ir skatinančias ekonomines sąlygas darbdaviams dalyvauti darbo jėgos formavimo ir jaunimo įdarbinimo didinimo priemonėse.

K. Jones (2013) teigimu, darbdaviai turi rengti ir vykdyti mokymus-praktikas, aktyviai dalyvauti sudarinėjant mokymo programas, remti koordinavimą tarp mokyklų ir įmonių.

Nacionalinėje reformų darbotvarkėje 2013 teigiama, kad būtina gerinti aplinką verslui, savarankiškam darbui ir naujų darbo vietų kūrimui bei sustiprinti priemones, kuriomis skatinama pereiti nuo neoficialaus ar nedeklaruojamo darbo prie legalaus darbo.

Siekiant mažinti jaunimo nedarbo problemą šalyje, yra orientuojamasi į mokesčių lengvatas darbdaviams, kurie įdarbina jaunos ir patirties neturinčius žmones; būsto nuomos kompensavimą, siekiama didinti jaunimo galimybes įsidarbinti kitose vietose nei jis gyvena; jaunimo darbo centrų svarba, kurie informuoja ir konsultuoja darbo ieškančius žmones, užmezgant tvirtesnę politinių institucijų, įmonių ir profesinių sąjungų partnerystę ES, nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygmenimis; jaunų žmonių verslumo skatinimą, jaunimui lengvatinėmis sąlygomis verslo pradžia teikiamos paskolos iš Verslumo skatinimo fondo, jaunimas, turintis gerų idėjų ir siekiantis pradėti ar plėsti verslą, gali pasinaudoti lengvatinėmis paskolomis verslui („Mikrokreditai“, „Mažų kreditų teikimas I, II etapai“, „Atviras kreditų fondas“, „Verslumo skatinimo fondas“), kurios teikiamos palankesnėmis palūkanų normomis nei rinkos sąlygomis, taip pat jaunieji verslininkai, siekiantys gauti paskolą, tačiau neturintys pakankamai finansų įstaigos reikalaujamo užstato, gali pasinaudoti „Garantijų fondo“ teikiamomis garantijomis ir tokiu būdu sumažinti reikalingo nuosavo pradinio įnašo ar užstato dydį, teikiami pirmųjų verslo metų krepšeliai (vaučeriai), Ūkio ministerija su VŠĮ „Versli Lietuva“ organizuoja verslumo skatinimo ir savarankiško užimtumo renginius „Versli Lietuva“ (nuo 2010 m.).

1.4.1 paveiksle pateiktos priemonės mažinančios jaunimo nedarbą (žr. 1.4.1 pav.)

1.4.1 pav. Priemonės mažinančios jaunimo nedarbą

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

B. Martinkus, A. Sakalas ir A. Savanevičienė (2003), nedarbo mažinimo priemonės suskirstė į dvi pagrindines grupes: didinančias darbo pasiūlą ir didinančias darbo paklausą. Darbo pasiūla gali būti padidinta:

- Tobulinant darbo rinkos paslaugas.

- Tobulinant deficitinių specialybių profesionalų paruošimą.
- Koreguojant valstybės pagalbą bedarbiams.
- Mažinant pajamų mokesčių.

O darbą didinančias paklausos priemones išskyrė tokias:

- Vyriausybės ir profsąjungos įtaka, pristabdant struktūrinius kitimus ekonomikos augimo sąlygomis.
- Visuminis paklausos didinimas.
- Papildomų darbo vietų kūrimas, plėtojant smulkujų verslą.
- Darbo namuose plėtimas.

Šalies jaunimo įvairios organizacijos jaunų žmonių nedarbui mažinti Lietuvoje siūlo nacionalinės savanoriškos tarnybos programą, kurios tikslas sudaryti sąlygas jauniems žmonėms dalyvauti savanoriškoje veikloje ir įgyti asmeninių, socialinių, profesinių kompetencijų ir darbo patirties, taip padedant jiems pasirinkti profesiją, reintegruoti į formaliojo švietimo sistemą ir pasirengti įsilieti į darbo rinką (Nacionalinė jaunimo savanoriškos veiklos programa). Jaunų žmonių įtraukimas į savanorišką veiklą sudaro sąlygas ne tik skatinti jų pilietiškumą bei didinti visuomeninį aktyvumą, bet ir įgyti darbinių įgūdžių. Daugeliui moksleivių yra ypatingai sunku išsirinkti studijų programą ir be praktinės patirties apsispręsti dėl siekiamos profesijos, todėl būtina jauniems žmonėms nuo 16 metų suteikti galimybę iki metų laiko atlikti savanorišką tarnybą visuomeninėse organizacijose (socialinėse, kultūros, gamtosaugos ir kt. srityse, valstybės ir savivaldybių įstaigose, nevyriausybiniuose organizacijose) (Lietuvos jaunimo organizacijų taryba).

Kylančias socialines ir ekonomines problemas siūloma spręsti naudojant aktyvias darbo rinkos politikos (toliau - ADRP) priemones, literatūroje dažniausiai akcentuojamos šios ADRP priemonės: darbo jėgos paklausos ir pasiūlos atitikmens stiprinimas, darbo jėgos pasiūlos didinimas ir nedarbo mažinimas (Okunevičiūtė- Neverauskienė, Moskva, 2010). Vadovaujantis LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymo nuostatomis aktyvias darbo rinkos politikos priemones sudaro: bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbingo amžiaus darbuotojų profesinis mokymas, remiamasis įdarbinimas, parama darbo vietoms steigti ir bedarbių teritorinio judumo rėmimas (Valstybės žinios, 2009). ADRP priemonės vaidina svarbų vaidmenį daugeliui bedarbių palengvinant greitą įsidarbinimą ir sukuriant tinkamas sąlygas ekonomiškai neaktyviems gyventojams sugrįžti į darbo rinką, taip pat sprendžiant socialiai pažeidžiamų darbuotojų problemas darbo rinkoje, derinant darbo pasiūlą ir paklausą, taigi šios priemonės padeda sumažinti nedarbo mastą, padidina gyventojų užimtumą bei ekonominį aktyvumą. Šių priemonių orientacija yra į labiausiai pažeidžiamus asmenis, tokius kaip jaunimas, ilgalaikiai bedarbiai.

Darbo rinkos politikos priemones įgyvendina Lietuvos darbo birža ir teritorinės darbo biržos, jos finansuojamos iš Užimtumo fondo, valstybės biudžeto, Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir

kitų šaltinių. Lietuvoje siekiant užkirsti kelią nedarbui ir su juo kovoti, skatinti aukštą užimtumo lygį bei vystyti žmogiškuosius išteklius yra įgyvendinamos įvairios aktyvios darbo rinkos priemonių programos (žr. 1.4.1 lentelė).

1.4.1 lentelė

Įgyvendintos programos ir projektai jaunimo nedarbui mažinti

Programa-projektas	Aprašymas
„Judus jaunimas“	2011 metais startavo „Judus jaunimas“ – pavyzdinė ES iniciatyva, ja siekiama padėti jaunuoliams spręsti jiems kylančias problemas ir tapti sėkmingais žinių ekonomikos dalyviais. Europa turi didinti jaunimo užimtumą, o „Judus jaunimo“ iniciatyva bandoma mažinti jaunimo nedarbą lengvinant perėjimą iš švietimo sistemos į darbo rinką. Įgyvendinant iniciatyvą „Judus jaunimas“ siekiama gerinti aukštojo mokslo kokybę, patrauklumą ir atvirumą, teikti daugiau kokybiškesnių judumo galimybių bei galimybių patekti į darbo rinką, taip pat siekiama plėtoti mažiau galimybių turinčių jaunuolių ir jaunuolių, kuriems gresia socialinė atskirtis, karjeros ir mokymosi galimybės. Edukacinis judumas yra vienas iš svarbiausių būdų, padedančių jaunuoliams padidinti įsidarbinimo galimybes ateityje, įgyti naujų profesinių gebėjimų ir tapti aktyviais piliečiais. Judumas padeda įgyti naujų žinių, išmokyti kalbų, pažinti kitas kultūras. Ši iniciatyvą, įtrauktą į ES strategiją „Europa 2020“.
„Jaunimo garantijų“ iniciatyva	2011 m. pabaigoje pristatyta „Jaunimo garantijų“ iniciatyva, kuria nustatytos priemonės jaunimo nedarbui mažinti. Sąvoka „Jaunimo garantijos“ šiuo atveju įvardijama tai, kad jaunimas turi turėti galimybių gauti darbo pasiūlymą, toliau mokytis, atlikti gamybinę praktiką ar stažuotę per keturis mėnesius po mokyklos baigimo ar darbo netekimo. Jaunimo garantijų“ iniciatyva padedama siekti trijų strategijos „Europa 2020“ tikslų: 75 proc. 20–64 metų žmonių turi turėti darbą, mokyklą metančių asmenų turėtų būti mažiau negu 10 proc. ir sumažinti skurdą ir socialinę atskirtį bent 20 mln. žmonių.
„Būk aktyvus darbo rinkoje“	Lietuvos darbo birža jaunimo užimtumo didinimui įgyvendino iš Europos socialinio fondo finansuotą projektą „Būk aktyvus darbo rinkoje“. Projekto tikslas prisidėti prie darbo rinkos paklausos ir pasiūlos suderinamumo, nedarbančių jaunuolių užimtumo didinimo ir grąžinimo į darbo rinką.
„Laikinas užimtumas“	Projekto tikslas sudaryti sąlygas bedarbiams turėti laikiną užimtumą ir palaikyti darbinus įgūdžius, užsidirbti pragyvenimui būtinų lėšų ir padidinti savo galimybes įsitvirtinti darbo rinkoje.
„Integravimo į darbo rinką skatinimas“	2011 m. liepos mėn. pradėtas įgyvendinti Europos socialinio fondo finansuojamas projektas jo tikslas didinti ieškančių darbo asmenų konkurencines galimybes ir padėti įsitvirtinti darbo rinkoje arba laikinai įsidarbinti.
„Jaunimo užimtumo didinimas“	Projektu „Jaunimo užimtumo didinimas“ siekiama padidinti jaunų žmonių konkurencines galimybes, sudarant sąlygas įgyti trūkstamų darbo įgūdžių tiesiogiai darbo vietoje, ir padėti įsitvirtinti darbo rinkoje. Darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemone pasinaudojo daugiau nei 1700 absolventų, kurie pirmą kartą pradeda darbinę veiklą pagal įgytą specialybę ar profesiją. Vykdoma priemonė skatina darbdavius įdarbinti jaunus asmenis, kurie dažniausiai stokoja darbinės įgūdžių arba jiems dėl menkos darbo patirties sudėtinga vienodomis sąlygomis konkuruoti su didesne darbo patirtį turinčiais darbo rinkos dalyviais. Pastebimas didėjantis darbdavių susidomėjimas jaunų asmenų įdarbinimu. Aktyviausiai ir didžiausią susidomėjimą rodo paslaugų sektoriaus darbdaviai, kurie įdarbino daugiau kaip 70 proc. dalyvaujančio projekte jaunimo iki 29 metų.
„Naujų inovatyvių paslaugų jaunimui vystymas, siekiant sumažinti jaunimo nedarbą ir palengvinti atėjimą į darbo rinką“	Siekiant tobulinti paslaugas rizikos grupės jaunimui, Lietuvos darbo birža organizuoja seminarus socialiai pažeidžiamam, nemotyvuotam, nekvalifikuotam jaunimui. Nuo 2008 m. įgyvendinus Europos komisijos finansuojamą projektą „Naujų inovatyvių paslaugų jaunimui vystymas, siekiant sumažinti jaunimo nedarbą ir palengvinti atėjimą į darbo rinką“ teikiamos paslaugos socialiai pažeidžiamais jaunuoliams. Motyvaciniai seminarai, kurių metu jaunimui padedama pažinti save, planuoti savo karjerą, pasirinkti profesiją ir mokymosi įstaigą, parengti įsidarbinimui reikalingus dokumentus, pasiruošti pokalbiui su darbdaviu.

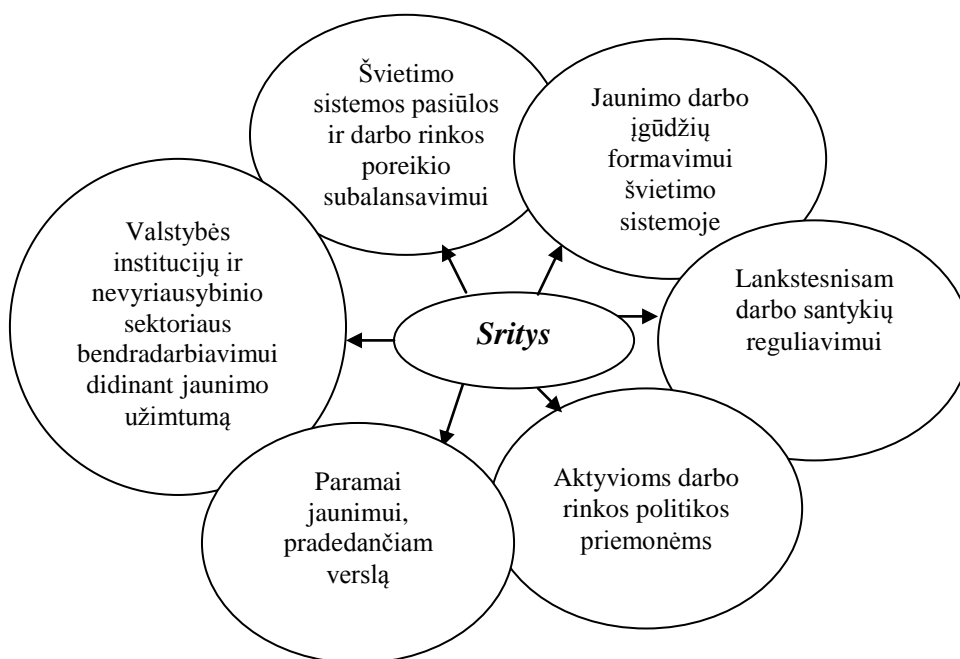
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Judus jaunimas (2010), Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymas, Lietuvos darbo birža.

Pasak, E. Švedaitės (2012) laikinas įdarbinimas yra dar viena priemonė mažinti nedarbą. Laikinas įdarbinimas yra naujas darbo santykių problemų sprendimo būdas Lietuvoje, kuris prisideda prie nedarbo lygio mažinimo. Ši paslauga leidžia žmonėms bent laikinai dirbti ir neprarasti vilties ieškant nuolatinio darbo. Laikinojo įdarbinimo atsiradimą Lietuvos darbo rinkoje paskatino tarptautinės kompanijos, kurioms naudotis tokia darbo forma yra įprasta. Laikinas įdarbinimas Lietuvoje pakankamai naujas, besivystantis, kol kas neišplitęs reiškinys, teisingai įgyvendinant ir pritaikant šią darbo organizavimo formą darbo rinkoje būtų galima pasiekti teigiamų

rezultatų (Trade union congress, 2005). Pagrindiniai laikinąjį įdarbinimą įtakojantys veiksniai yra: maža darbo jėgos pasiūla, siekis mažinti nedarbą, taupyti įmonių finansinius ir laiko kaštus darbuotojų paieškos ir administravimo procesuose, laisvas darbuotojų judėjimas ir kt.

Pastaruoju laiku nemažai dėmesio skiriama padėti jaunimui įgyti darbo rinkai reikalingų įgūdžių ir darbo patirties, rengti mokymus darbo vietose, skatinti jaunų žmonių verslumą ir daugeliui kitų priemonių, mažinančių jaunimo nedarbą. Laikinas įdarbinimas kaip alternatyva yra naudingas jaunimui, nes jis suteikia jiems galimybę integruotis į darbo rinką, įgauti darbo patirties, praktinių įgūdžių, padidina tikimybę nuolatinio darbo paieškose ir jo gavime, bei mažina jaunimo nedarbo lygį (Švedaitė, 2012).

Atsižvelgiant į Europos Komisijos rekomendacijas 2012 metais buvo sudaryta *Tarpžinybinė darbo grupė* iš Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo, Ūkio, Žemės ūkio, Finansų, Užsienio reikalų ministerijų, Ministro Pirmininko tarnybos, Lietuvos statistikos departamento, Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos darbo biržos, Valstybinės darbo inspekcijos, Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos atstovų, kuri parengė siūlymus, dėl jaunimo nedarbo mažinimo ir užimtumo didinimo tokioms sritims (žr. 1.4.2 pav.)

1.4.2 pav. Sritis jaunimo nedarbui mažinti ir užimtumui didinti

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacija.

Siekiant *švietimo sistemos pasiūlos ir darbo rinkos poreikio subalansavimo*, numatoma sukurti vidutinės trukmės žmogiškųjų išteklių poreikio prognozavimo sistemą, kuri sudarys galimybes identifikuoti darbo jėgos pasiūlos ir paklausos neatitikimo darbo rinkoje aspektus, geriau prognozuoti darbo rinkos poreikius, taip pat planuojama sukurti žmogiškųjų išteklių kvalifikacijos

sąsają su darbo vietomis stebėsenos sistema, kuri leis sukurti darbo vietų žemėlapią pagal profesijų grupes bei darbdavio keliamus reikalavimus kvalifikacijai.

Didelis dėmesys skiriamas *jaunimo darbo įgūdžių formavimui švietimo sistemoje*. Numatoma stiprinti profesinį mokymą, didinti jaunų žmonių galimybes įgyti praktinių darbo įgūdžių, sudarant darbdavio ir praktikanto praktinio mokymo sutartis, plėtoti pameistrystės mokymo formas, praktinį profesinį mokymą organizuojant realioje darbo vietoje, tokiu būdu užtikrinant nuolatinį ryšį tarp mokymo institucijos ir verslo įstaigų ir tuo pačiu padidinant įsidarbinimo galimybes.

Nemažai priemonių skirta *paramai jaunimui, pradedančiam verslą*. Numatoma skirti daugiau dėmesio jaunų žmonių verslumo ugdymui, veiksmingam jaunimo verslo pradžios bei verslo plėtros rėmimui, informacijos sklaidai apie verslo finansavimo galimybes, ypač skatinant jaunimo kontaktus su neformaliais investuotojais.

Stiprinama *parama aktyvioms darbo rinkos politikos priemonėms*. Numatoma nemažai dėmesio skirti paramos teikimui pirmajam darbui, įdarbinimui subsidijuojant, darbo įgūdžių įgijimo rėmimui.

Didinant *lankstesnių darbo santykių reguliavimą*, siūloma praplėsti terminuotų darbo sutarčių sudarymo galimybę, sudaryti galimybes lanksčiau nustatyti savaitės darbo laiko trukmę ir nustatyti ilgesnę kasdieninio darbo trukmę, numatyti galimybę susitari šalims dėl nemokamų atostogų.

Numatomos priemonės *valstybės institucijų ir nevyriausybinio sektoriaus bendradarbiavimo stiprinimui* didinant jaunimo užimtumą. Numatoma kurti mobilias su jaunimu dirbančių specialistų komandas, kurios teiks informacines ir konsultacines paslaugas jaunimui, jų lankomose vietose, plėtoti jaunų žmonių galimybes įgyti asmeninių, socialinių, profesinių kompetencijų per savanorystę, vykdyti socialinės atskirties mažinimo projektus, siekiant gražinti jaunos žmones į darbo rinką ir arba švietimo sistemą (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija).

Siekiant per trumpą laiką sumažinti jaunimo ir ilgalaikį nedarbą, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) ragina taikyti konkrečias socialinės, švietimo ir darbo politikos priemones, pateikiamos šios su užimtumu susijusios politinės rekomendacijos dėl užimtumo gairių įgyvendinimo:

- Siekiant bendro užimtumo tikslo, ateityje taip pat turėtų būti nustatyti išmatuojami ES atskirų tikslinių grupių, pavyzdžiui, ilgalaikių bedarbių, moterų, vyresnio amžiaus asmenų ir ypač jaunimo užimtumo tikslai (kova su nedarbu, užimtumo padėties gerinimas). Konkrečių užimtumo politikos tikslų formulavimo priskyrimas valstybių narių kompetencijai iki šiol nebuvo labai naudingas.

- Dėl iniciatyvos „Jaunimo garantijos“, pagal kurią valstybės narės turi užtikrinti, kad visi jaunuoliai per keturis mėnesius nuo mokyklos baigimo pradėtų dirbti, tęstų mokslą arba dalyvautų aktyvumo skatinimo ir integracijos į darbo rinką programose.

- Nepaisant įtemptos biudžeto padėties valstybėse narėse reikia ir toliau skirti nacionalines ir europines lėšas jaunuolių ir ilgalaikių bedarbių švietimui ir užimtumui. Todėl naujame finansiniame plane nuo 2014 m. jaunimo iniciatyvoms turi būti numatyta skirti pakankamai lėšų iš ESF ir kitų ES fondų.

- Visose ES šalyse reikia peržiūrėti ir, jei reikia, pagerinti darbo neturinčių jaunuolių ir ilgalaikių bedarbių, kurie ieško darbo arba profesinio mokymo vietos, galimybes gauti paramą. Šio patobulinto požiūrio negalima taikyti tiems asmenims, kurie pakartotinai nepasinaudoja įsidarbinimo, švietimo ar mokymo galimybėmis. Kai kurios valstybės narės, taikydamos atitinkamas sąlygas, nuosmukio metu pagerino galimybes gauti bedarbio pašalpą palankių sąlygų neturinčioms grupėms, įskaitant jaunimą.

K. Paltarokaitė (2010), kaip efektyviausią jaunimo nedarbo mažinimo priemonę įvardija intensyvią ūkio plėtrą, investicijų į gamybą didinimas, intensyvus naujų darbo vietų steigimas (įvairiose ekonominės veiklos srityse ir teorijose) bei darbo jėgos potencialo tobulinimas, o K. Brenke (2013) siūlo įmonėms daugiau stažuoti, kurios būtų patrauklios tiek jaunam žmogui tiek stažuotes siūlančioms įmonėms, taip pat mažinti bendrojo lavinimo nebaigusių jaunų asmenų skaičių.

Apibendrinant galima teigti, kad jaunimo nedarbo mažinančių priemonių yra nemažai tai: mokesčių ir darbo užmokesčio lengvatoms darbdaviams, jaunimui lengvatinėmis sąlygomis verslo pradžia teikiama paskolos, savanoriškos tarnybos programa, laikinas įsidarbinimas, valstybė įgyvendina įvairias programas, kurios priskiriamos prie aktyvių darbo rinkos politikos priemonių, investicijų į gamybą didinimas, kurios sukuria naujas darbo vietas. Siekiant panaikinti darbo rinkoje esančius neatitikimus tarp pasiūlos ir paklausos, kurie kyla dėl nepakankamos kvalifikacijos, riboto geografinio judumo arba netinkamo darbo užmokesčio, mokymo institucijos turi savo mokymo planus priderinti ir prie darbo rinkos poreikių t.y. būtina pertvarkyti švietimo sistemą, stiprinti aukštųjų mokyklų ir verslo sektoriaus partnerystes, kad įgūdžiai geriau atitiktų darbo rinkos poreikius, skatinti dirbti, individualią veiklą, ir remti jaunimo verslumą. Be to, darbdaviai turi išplėsti savo vykdomą naujų darbuotojų paiešką, o jaunimas taip pat yra atsakingas už tai, kokios bus jų galimybės ateityje įsidarbinti.

2 JAUNIMO NEDARBO ANALIZĖ 2002-2012 METAIS

Pasirengimo tyrimui etape buvo atlikta mokslinės literatūros apžvalga, kuri leido išskirti pagrindinius subjektyvius veiksnius, galinčius identifikuoti jaunimo nedarbo problemą ir pasekmes. Lietuvos ekonominis ir socialinis gyvenimas turi tiesioginę įtaką darbo rinkai, nes darbo rinka yra atspindys socialinės ir ekonominės politikos.

2.1 Jaunimo nedarbo analizės ir perspektyvų pagrindimo tyrimo metodologija

Atsiradus šiuolaikinei skaičiavimo technikai, ekonomikos, finansų ir kitų socialinių mokslų disciplinų tyrinėjimai vis labiau tampa kiekybiniais. Tad reikalingi statistiniai, ekonominiai metodai ir žinios, įgalinančios išmatuoti ekonominius procesus bei juos formalizuoti. Ekonominių ūkio pokyčių (darbo rinkos struktūros), turinčių „struktūrinį“ atspalvį, ekonominis statistinis identifikavimas yra sunkus uždavinys. Užsienio ir Lietuvos tyrėjai-mokslininkai nagrinėdami nedarbo problemą taiko įvairius metodus bei gaunami skirtingi tyrimų rezultatai, kurie yra pateikti 2.1 lentelėje.

2.1 lentelė

Moksliniai tyrimo metodai taikomi jaunimo nedarbo tyrimuose ir jų rezultatai

Autorius, metai	Tyrimo objektas	Tyrimo metodas	Gauti rezultatai
Pocius A., Okunevičiūtė - Neverauskienė L., 2005	Ekonominis nuostolis, susidarantis dėl jaunimo padėties Lietuvos darbo rinkoje pokyčių.	Indeksų, balansinis metodas, lyginimas.	Ekonominis nuostolis vertinamas, remiantis jaunimo užimtumo ir nedarbo lygio rodikliais, tai leidžia visapusiškai išnagrinėti problemą ir atskleisti jos sprendimo galimybes. Nustatyta, kad ekonominis nuostolis dėl jaunimo užimtumo mažėjimo yra gerokai didesnis nei ekonominis nuostolis dėl nedarbo mažėjimo. 1997–2003 m. šalies ūkis dėl mažėjančio jaunimo užimtumo patyrė apie 1,4 mlrd. litų nuostolį (tiek sumažėjo potencialus BVP pagal jaunimo amžiaus grupę). Nustatyta, kad struktūrinių veiksnių įtaka mažinant nedarbą yra svaresnė nei ekonominių veiksnių. Vadinasi, struktūrinio nedarbo mažinimas yra svarbus ekonominio nuostolio mažinimo šaltinis.
Pocius A., Okunevičiūtė - Neverauskienė L., 2008	Jaunimo padėties darbo rinkoje vertinimas, ją apibūdinančių rodiklių metodinės skaičiavimo problemos.	Dinamikos tendencijų ir būklės statistinė lyginamoji analizė, koeficientų metodas, koreliacinė ir regresinė analizė, balansiniai skaičiavimai.	Socialiniai ir ekonominiai šalies rodikliai turi įtaką jaunimo padėties darbo rinkoje rodikliams. Nustatyti koreliaciniai jaunimo nedarbo rodiklių ir jam turinčių įtakos veiksnių ryšiai rodo tik formalią jų sąveiką. Tai nėra atskirų veiksnių įtakos nustatymas jaunimo nedarbui „grynu pavidalu“. Tarp padėties darbo rinkoje rodiklių bei socialinių, ekonominių, demografinių veiksnių yra itin sudėtingi ryšiai bei daugybė tarpinių grandžių, kurių poveikį ypač sunku išmatuoti ir kiekybiškai išreikšti. Vertinant jaunimo padėtį darbo rinkoje, rekomenduojama plačiau taikyti ir kitus jaunimo padėtį darbo rinkoje apibūdinančius rodiklius, kurie padėtų objektyviau įvertinti tiriamo reiškinio mastą. Šalia tradicinio nedarbo lygio rodiklio plačiau taikytini ir jaunimo dalies tarp bedarbių bei demografinis jaunimo nedarbo lygio rodikliai.
Beržinskienė D., Rudytė D., 2008	Jaunimo demografinės grupės padėtis Baltijos šalių darbo rinkose.	Sisteminė mokslinės literatūros bei statistinių duomenų analizė, matematinės statistikos metodai (įvertinama dinamika retrospektyvos požiūriu, koreliacinė regresinė analizė, statistiniai laiko eilutės prognozavimo modeliai).	Remiantis tyrimo rezultatais daroma prielaida, jog jaunimo integracijai į darbo rinką įtakos turėjo tiek ekonominiai, tiek socialiniai veiksniai. Darbo užmokesčio skirtumai, atvira ES rinka, jauno žmogaus didesnės mobilumo galimybės bei geresnis užsienio kalbų mokėjimas, lyginant su kitomis demografinėmis grupėmis, turėjo įtakos užimtumo ir nedarbo rodiklių pokyčiams. Taikant koreliacinę analizę nustatyta, kad jaunimo nedarbo pokyčius sąlygojo jaunimo emigracijos mastai. Įvertinus tai, kad užimtumo ir laisvų darbo vietų rodiklių augimas buvo lėtesnis nei nedarbo mažėjimas, galima daryti prielaidą, jog tirtose šalyse jaunimas buvo linkęs išvykti darbo ieškoti svetur. Skaičiavimai parodė, kad tarp jaunų bedarbių dalies nuo bendro bedarbių skaičiaus ir kitų rodiklių pastebėtas glaudžiausias ryšys visose trijose Baltijos šalyse. Tai rodo, kad šio rodiklio pokyčiai jautriausiai reaguoja į esminius socialinės, ekonominės ir demografinės šalių situacijos pasikeitimus.

2.1 lentelės tęsinys

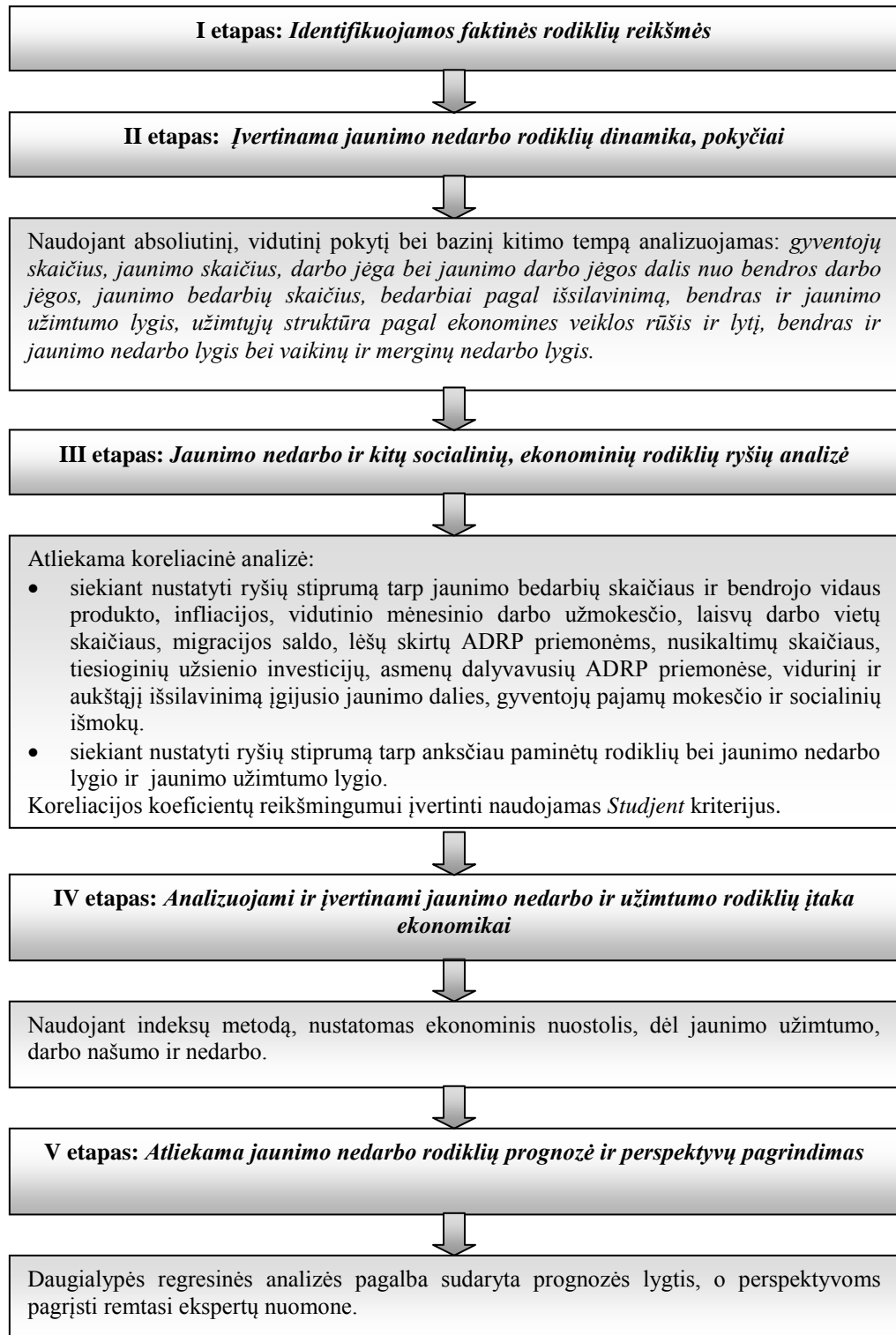
Beržinskienė D., Būdytytė-Gudienė A., 2010	Ilgalaikis nedarbas.	Mokslinės literatūros apžvalga ir sisteminė analizė, matematinės statistikos metodai. Porinė ir daugianarė koreliacinė regresinė analizė, MIN-MAX metodas.	Kintant bendram nedarbo rodikliui, per ilgesnį laiką adekvačiai kinta ir ilgalaikis nedarbas. Atlikta nedarbo rodiklių koreliacinė analizė patvirtino teorines prielaidas, kad BVP, darbo užmokesčio, tiesioginių užsienio investicijų ir vidutinio darbo užmokesčio dinamika glaudžiai koreliuoja su nedarbo rodikliais, tačiau tiriant ilgalaikių bedarbių statistinę priklausomybę nuo ekonomikos rodiklių tiesioginio reikšmingo ryšio nepastebėta. Ekonominiai sunkumai gali didinti ilgalaikių bedarbių skaičių. Ilgalaikio nedarbo tyrimai rodo, kad šie asmenys mažai inertiški darbo rinkoje, todėl tikrąją ekonominio nuosmukio įtaką šalies darbo rinkai, kartu ilgalaikio nedarbo dinamikai, tiksliau įvertinti bus galima po metų ar dvejų.
Laskienė D., 2009	Nedarbo lygio ir RBVP priklausomybė.	Ekonominės literatūros, Lietuvos ir Europos statistikos departamento statistinių duomenų apdorojimas ir analizavimas, regresinė analizė, lyginimas.	Atlikta nedarbo lygio pokyčių ir realiojo BVP augimo tempų Lietuvoje 1999-2008 m. regresinė analizė parodė, kad Lietuvos sąlygomis egzistuoja neigiamas ryšys tarp gamybos apimčių augimo ir nedarbo lygio pokyčių. Nustatytas Okuno koeficientas, kuris rodo, kad procentinis gamybos masto pasikeitimas nuo potencialaus produkto apytiksliai nulemia 1 proc. nedarbo lygio pasikeitimo priešinga linkme. Okuno dėsnio taikymas Lietuvos sąlygomis leido nustatyti Lietuvos potencialaus realiojo BVP augimo tempus. Nustatyta, kad realiojo BVP augimas turi būti lygus apie 5,32 proc. tam, kad nebūtų jokių pokyčių darbo rinkoje.
Brenke K., 2012	ES darbo rinka.	Statistinių duomenų analizė, koreliacinė analizė.	Po ekonominio nuosmukio jaunimo nedarbas vėl tapo aktualia problema beveik visoms ES valstybėms narėms, kadangi staigus bendras nedarbo lygis dar labiau pablogino jaunimo įsidarbinimo galimybes. Jaunimo nedarbas dvigubai didesnis nei suaugusiųjų, viena iš priežasčių yra kvalifikacijos ir patirties trūkumas. Atlikta koreliacinė analizė rodo, kad jaunimo nedarbo mastas artimai siejasi su blogomis darbo rinkos perspektyvomis, bei suaugusiųjų nedarbu. Nustatyta, kad beveik visoje ES du trečdaliai jaunimo turi vidurinį ar profesinį išsilavinimą, taip pat kvalifikuoto jaunimo nedarbo lygis didesnis nei kvalifikuotų suaugusiųjų.
Vasile V., Vasile L., 2011	Rumunijos jaunimo darbo rinka.	Statistinė lyginamoji analizė.	Jaunimo nedarbo lygis Rumunijoje 2-3 kartus didesnis nei suaugusiųjų, bei trečdalis jų priskiriami prie ilgalaikių bedarbių. Jaunimo darbo rinka išsiskiria nebendradarbiavimo tarp verslo sektoriaus ir švietimo įstaigų, menko darbo užmokesčio bei migracijos poveikio. Jaunimas viena mobiliusių gyventojų grupių, kadangi jie siekia nepriklausomumo, karjeros ir uždirbti dideles pajamas, tačiau tuo pačiu jie yra ir pažeidžiama grupė, dėl kvalifikacijos ir patirties stokos. Rumunijos švietimo sistemoje yra nemažai spragų, mokslas yra brangus, todėl dalis jaunimo negali studijuoti. Siūloma mažinti jaunimo nedarbą per individualias veiklas, aktyvaus gyvenimo atstovavimą neformalioje ugdymo aplinkoje susijusioje su darbo rinkos veikimu ir profesiniu tobulėjimu.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Atlikus teorinę mokslinių straipsnių, apie jaunimo nedarbą analizę, nustatyta, kad pagrindiniai taikomi metodai yra statistinių duomenų analizė, lyginamoji, koreliacinė ir regresinė analizė, atsižvelgiant į tai šie metodai bus taikomi atliekant tiriamąją magistro dalį.

Ekonominiams - socialiniams tyrimams yra svarbūs šie metodai: statistinis identifikavimas, statistinis klasifikavimas ir grupavimas, ekonominė dinaminė analizė ir prognozavimas. Statistinis identifikavimas leidžia nustatyti arba atpažinti tiriamą masinį reiškinį, statistinis klasifikavimas ir grupavimas skirtas konkrečiam proceso struktūros tyrimui. Ekonominiuose - socialiniuose tyrimuose grafiniai tyrimai užima svarbią vietą, jie lengvina analizę, atskleidžia statistinius dėsningumus, kuriuos sunkiau išžvelgti statistinėse lentelėse (Bagdanavičius ir kt., 2007).

Tiriamajoje magistrinio darbo dalyje bus analizuojamas jaunimo nedarbas Lietuvoje 2002-2012 metai lyginant su Europos Sąjungos vidurkiu, remiantis šiais etapais (žr. 2.1.1 pav.).

2.1.1 pav. Tyrimo etapai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Tiriant jaunimo nedarbo dinamiką retrospektyvos požiūriu, sprendžiama pasitelkus dinaminį eilučių metodą. Dinamikos santykiniai dydžiai parodo nagrinėjamo reiškinio kitimą tam tikru laiku palyginus rodiklio einamojo (ataskaitinio) laikotarpio duomenis su prieš tai buvusio laikotarpio duomenimis (Martinkus, Beržinskienė, 2005). Retrospektyvinės statistinės dinaminės analizės metu

nustatomi posūkio taškai, kuriuose nagrinėjamas reiškinys keitė savo vystimosi kryptį ir augimo tempus.

Magistro baigiamajame darbe bus skaičiuojamas:

Absoliutinis lygio padidėjimas (sumažėjimas) apskaičiuojamas:

$$\Delta y = y_n - y_1 \text{ - bazinis} \quad (1)$$

$$\Delta y = y_n - y_{n-1} \text{ - grandininis} \quad (2)$$

Čia: y_n - paskutinio rodiklio reikšmė; y_1 - pirmoji rodiklio reikšmė; y_{n-1} - prieš tai buvusi reikšmė.

Didėjimo/mažėjimo tempas vadinamas dviejų dinamikos eilučių lygių santykis.

Didėjimo/mažėjimo tempas:

$$T_d = \frac{y_n}{y_{n-1}} \times 100\% \text{ - grandininis} \quad (3)$$

$$T_d = \frac{y_n}{y_1} \times 100\% \text{ - bazinis} \quad (4)$$

Padidėjimo/sumažėjimo tempas:

$$T_p = T_d - 100 \quad (5)$$

Vidutinis absoliutinis padidėjimas/sumažėjimas:

$$\Delta \bar{y} = \frac{y_n - y_1}{n - 1} \quad (6)$$

Šis rodiklis parodo pokytį procentine arba koeficientine išraiška, kai pradžia prilyginama 100 proc. arba 1. Didėjimo (mažėjimo) tempas rodo, kiek kartų padidėjo ar sumažėjo lygis šio laikotarpio atžvilgiu su praėjusio laikotarpio arba kiek procentų siekia esamo laikotarpio reiškinio lygis lyginant su praėjusiu. Šiuos rodiklius savo tyrimuose naudojo A. Simonavičienė, L. Užkurytė (2009); D. Beržinskienė, D. Rudytė (2008); A. Pocius, L. Okunevičiūtė-Neverauskienė (2008); V. Gražulis, B. Gruževsnis (2008).

Ekonomiką apibūdinantys rodikliai nuolat kinta laiko atžvilgiu. Laiko eilutė – skaitmeninė rodiklių eilutė, parodanti reiškinio kitimą laiko atžvilgiu. Laiko eilutės gali būti suformuotos iš įvairaus dažnumo, tačiau vienodo periodiškumo duomenų: valandinių, kasdienių, savaitinių, mėnesinių, metinių ir pan. Kiekvieną laiko eilutę sudaro du elementai:

- Laiko charakteristika, t ,
- Eilutės lygis Y_t .

Skiriamos šios laiko eilučių rūšys:

Pagal laiko charakteristiką t

- *Intervalinės* (metai, ketvirčiai, mėnesiai, savaitės, dienos).
 - *Momentinės* (data, pvz., kiekvienų metų sausio 1 d., kiekvieno ketvirčio pabaiga).
- Pagal eilutės lygį Y_t*
- *Absoliučių dydžių* (produkcijos apimtis tonomis).
 - *Santykinės* (įvairūs koeficientai (įsiskolinimo) dalis procentais valstybės skolos dalis BVP)).
 - *Vidurkinės* (vidutinis užimtųjų gyventojų skaičius).
 - *Indeksinės* (vartotojų kainų indeksas).

Laiko eilutės rūšies nustatymas – tai būtina sąlyga atliekant analizę nes nuo eilutės rūšies priklausys tinkamo metodo parinkimas (Kasnauskienė, 2010).

Atliekama koreliacinė analizė siekiant įvertinti ar tarp jaunimo bedarbių skaičiaus, jaunimo nedarbo, užimtumo lygio bei ekonominių ir socialinių rodiklių egzistuoja tarpusavio priklausomybė, taip pat nustatyti jų kryptį (tiesioginė ar atvirkštinė). Skaičiuojant koreliacijos koeficientą, vertinama ar egzistuoja priklausomybė tarp jaunimo nedarbo lygio ir bendrojo vidaus produkto, vidutinės metinės infliacijos, migracijos saldo, vidutinio mėnesinio Bruto darbo užmokesčio, tiesioginių užsienio investicijų, vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą įgijusio jaunimo dalies, užregistruotų nusikaltimų skaičiaus, lėšų skirtų aktyvioms darbo rinkos politikos priemonėms bei kt.

K. Brenke (2012); A. Pocius, L. Okunevičiūtė-Neveauskienė (2008); D. Beržinskienė, D. Rudytė (2008) savo darbuose naudojo koreliacinę analizę, kuri kiekybiškai išmatuojama nagrinėjamų veiksnių stiprumą. Koreliacinė analizė yra statistinis metodas, kuriuo tiriami atsitiktinių dydžių, turinčių normalųjį skirstinį, tarpusavio ryšiai generalinėje aibėje, koreliacijos koeficientas yra statistinio ryšio tarp kintamųjų stiprumo matas, kuris žymimas raide R (Kėdaitis, 2005). Kiek įvairūs veiksniai priklauso vienas nuo kito, rodo koreliacijos koeficientas, kurio ribos nuo 0 iki 1 (žr. 2.1 lentelė). Koreliacijos koeficientas gali turėti pliuso ar minuso ženklą: pliusas rodo tiesioginį ryšį, minusas - atvirkštinį. Pats koreliacijos metodas neatskleidžia ryšių tarp reikšmių atsiradimo priežasčių, jis tik kiekybiškai išmatuoja jų stiprumą (Mackevičius, 2005).

2.2 lentelė

Koreliacinio ryšio stiprumo vertinimai

Ryšio glaudumo rodikliai	0,1– 0,3	0,31– 0,5	0,51– 0,7	0,71– 0,9	0,91– 0,99
Ryšio stiprumo charakteristika	silpnas	vidutinis	pastebimas	stiprus	labai stiprus

Šaltinis: Mackevičius, J. (2005). Įmonių veiklos analizė. Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas.

2.2 lentelėje, pateikta ryšio glaudumo rodikliai parodo ryšio (sąsajos) stiprumą. Kuo koeficientas artimesnis 1, tuo glaudesnis nagrinėjamų veiksnių ryšys. Ryšio glaudumas įvertinamas tiesinės koreliacijos koeficientu (r), kurio išraiška yra tokia:

$$r = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \times \bar{y}}{\sigma_x \sigma_y} = \frac{\sum (x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x - \bar{x})^2 \sum (y - \bar{y})^2}} \quad (7)$$

$$R_x = \sqrt{\frac{\sigma_y^2 - \sigma_{yx}^2}{\sigma_y^2}} \quad (8)$$

Čia: σ_x - X požymio vidutinis kvadratinis nuokrypis; σ_y - Y požymio vidutinis kvadratinis nuokrypis (Bagdonavičius, 2007).

Vien pagal koreliacijos koeficiento dydį negalima daryti išvados, kad tarp dviejų atsitiktinių dydžių egzistuoja stochastinis ryšys. Norint įvertinti koreliacijos koeficiento reikšmingumą *Stjudent* kriterijumi buvo skaičiuojama faktinė *t* kriterijaus reikšmė pagal šią formulę:

$$t_r = \left| r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}} \right| \quad (9)$$

Čia: t_r – reikšmingumo lygis; r – koreliacijos koeficientas; r^2 – determinacijos koeficientas; n – reikšmių skaičius.

Norint nustatyti ar koreliacijos koeficientas reikšmingas apskaičiuotoji t reikšmė lyginama su kritine reikšme t_k . Surandame kritinę *Stjudent* t kriterijaus reikšmę naudodamiesi *Stjudent* skirstinio $t(\alpha; \nu)$ lentelę (žr. 1 priedas). Koreliacijos koeficientas reikšmingas, kai tenkinama sąlyga: $t_r > t_k$.

Regresinė analizė aprašo būdą, kaip vienas dydis susijęs su kitu, šį metodą savo darbe naudojo D. Laskienė (2009). Regresinės analizės tikslai: nustatyti ar dydžiai tarpusavyje susiję, išmatuoti ryšį, numatyti reikšmes (Kasnauskienė, 2010).

Tiesinės regresijos lygtis sudaroma taikant šią formulę:

$$y = a + bx \quad (10)$$

Regresijos koeficientai a ir b apskaičiuojami pagal šias formules:

$$b = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \times \bar{y}}{\overline{x^2} - \bar{x}^2}; \quad a = \bar{y} - b\bar{x}; \quad (11)$$

Remiantis regresijos lygtimi, apskaičiuojamas determinacijos koeficientas R^2 . Analizėje labai svarbu atkreipti į jį dėmesį, kadangi jis parodo, kokią dalį visos rezultatinio požymio variacijos nulemia faktorinis požymis. R^2 apskaičiuojamas remiantis daugiamačiu koreliacijos koeficientu r .

$$R^2 = r^2 \quad (12)$$

Taikant regresinę analizę, dažniausiai reikalaujama, kad determinacijos koeficientas R^2 būtų $>0,25$, jeigu $R^2 <0,25$ labai abejojama ar tiesinės regresijos modelis tinka (Čekanavičius, Murauskas, 2009).

Darbuotojų užimtumo ir darbo našumo įtaką BVP galima įvertinti taikant indeksų metodą, kurį savo tyrime taikė A. Pocius ir L. Okunevičiūtė-Neverauskienė (2005) vertindami ekonominių

nuostolį dėl Lietuvos darbo rinkos pokyčių. BVP kitimo indeksas skaičiuojamas pagal tokią formulę:

$$I_y = \frac{L_1 w_1}{L_0 w_0} = \frac{L_1 w_0}{L_0 w_0} \times \frac{w_1 L_1}{w_0 L_1} \quad (13)$$

Čia: I_y – BVP palyginamosiomis kainomis kitimo indeksas; L – užimtųjų skaičius; w – darbo našumas. Bazinio laikotarpio rodikliai žymimi 0, palyginamojo laikotarpio – 1. Taigi BVP kitimo indeksas yra faktorinių indeksų sandauga: $I_y = I_L \times I_w$

Čia: I_L ir I_w – užimtųjų skaičiaus ir darbo našumo indeksai.

Taikant BVP kitimo indeksą ir faktorinius indeksus, BVP pokytis (ΔY) užrašomas taip:

$$\Delta Y = w_0 \Delta L + L_1 \Delta w \quad (14)$$

Čia: w_0 – bazinio laikotarpio darbo našumas; ΔL – užimtųjų skaičiaus pokytis; L_1 – palyginamojo laikotarpio užimtųjų skaičius; Δw – darbo našumo pokytis.

Pirmasis lygties dėmuo $w_0 \Delta L$ rodo užimtųjų skaičiaus, antrasis dėmuo $L_1 \Delta w$ – darbo našumo įtaką BVP.

E.P. Lazear (1981) ir B. Galtier, J. Gauite (2001) nustatė, kad jaunimo darbo našumas dėl specialių įgūdžių (darbo patirties) stokos yra mažesnis nei kitų amžiaus grupių darbuotojų. Todėl daroma prielaida, kad jaunimo darbo našumas sudaro 80 procentų bendro darbo našumo.

Skaičiuojant ekonominį nuostolį dėl jaunimo nedarbo, buvo taikoma formulė į kurią įtraukiamas bedarbių skaičiaus rodiklis:

$$\Delta Y = w(B_1 - U_n F) \quad (15)$$

Čia: ΔY – ekonominis nuostolis; B – faktinis bedarbių skaičius; U_n – natūralus nedarbo lygis; F – darbo jėga; w – darbo našuma

A. Pocius ir L. Okunevičiūtės-Neveauskienės (2005) tyrime natūralus jaunimo nedarbo lygis buvo 8,4 proc. Šis skaičius gaunamas, kaip natūralaus nedarbo lygio ($U_n = 5$ proc.) ir jaunimo nedarbo lygio, palyginti su bendru nedarbo lygiu, sandauga. Taigi $U_n = 8,4$ proc. Be to, daromos tokios prielaidos: įsidarbinusių bedarbių darbo našumas yra lygus bendram darbo našumui; nėra nuostolio dėl natūralaus nedarbo; natūralus nedarbo lygis nekinta laiko atžvilgiu (Pocius, Okunevičiūtė-Neveauskienė, 2005).

Atsižvelgiant į A. Pocius ir L. Okunevičiūtės-Neveauskienės (2005) tyrimo formules ir prielaidas magistro darbe, bus tęsiamas ir vertinamas ekonominis nuostolis dėl jaunimo nedarbo, užimtumo ir darbo našumo.

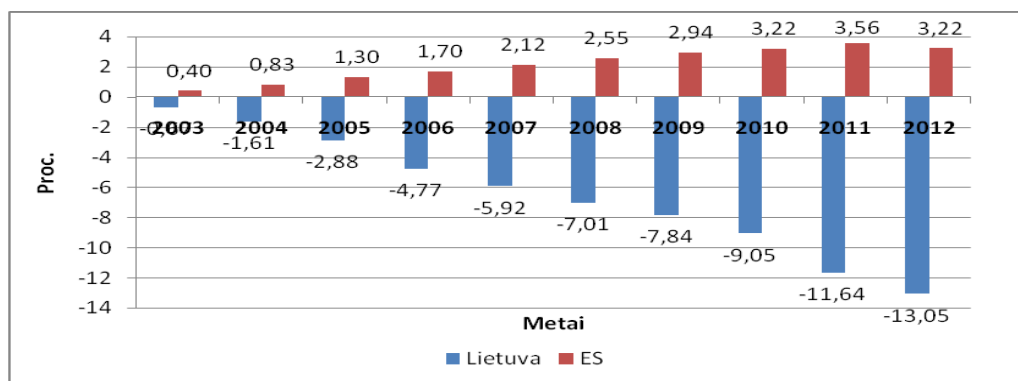
Prognozavimas – tai sistemingas raidos numatymas. Remiantis daugialypės regresinės analizės sudarytu modeliu bus prognozuojamas jaunimo nedarbo lygis, o nedarbo perspektyvų pagrindimas bus atliekamas ekspertų požiūriu, siekiant kuo tiksliau pagrįsti prognozes bus remtasi Lietuvos

banko, Finansų ministerijos, Lietuvos darbo biržos, įvairių bankų, Europos centrinio banko analitikų numatomomis tendencijos bei pasaulio 2014 užimtumo tendencijų ataskaita.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad jaunimo nedarbo analizė Lietuvoje 2002-2012 metais buvo vykdomas tokiais etapais: pirma, buvo surinkti ir analizuojami Lietuvos ir Europos Sąjungos demografiniai, darbo jėgos, nedarbo, užimtumo rodikliai (atlikta retrospektyvinė analizė, rodiklių lyginimas), toliau buvo nustatinėjamas tarpusavio ryšių stiprumas tarp jaunimo nedarbo ir jį galimai įtakančių veiksnių, pasitelkiant koreliacinę analizę, ir galiausiai jaunimo nedarbo perspektyvoms nustatyti taikyta daugialypė regresinė analizė, kurios pagalba sudaryta lygtis ir ekspertų įžvalgos.

2.2 Jaunimo darbo rinkos rodiklių 2002-2012 metais dinaminė analizė

A. Pocius (2007) teigimu, itin svarbu atskleisti atskirų gyventojų grupių padėtį darbo rinkoje bei parodyti susiformavusius skirtumus. Tad norint atskleisti jaunimo nedarbo ir užimtumo kitimo priežastis, įvardinti jaunimo darbo rinkos pasikeitimo ypatumus bus atliekama jaunimo darbo rinkos rodiklių analizė. Reikalingi duomenys bus imami iš Europos Statistikos departamento, kadangi bus lyginami įvairūs Lietuvos ir Europos Sąjungos darbo rodikliai, tad jie turi būti apskaičiuoti viena bendra metodika. Analizuojant jaunimo nedarbo mastą šioje darbo dalyje bus analizuojami demografiniai, darbo jėgos, bedarbių, užimtumo ir nedarbo rodiklių dinamikos ypatumai. Pirmiausia bus atliekama gyventojų skaičiaus dinaminė analizė (žr. 2.2.1 pav.).

2.2.1 pav. Gyventojų skaičiaus Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2003-2012 metais pokytis, proc.

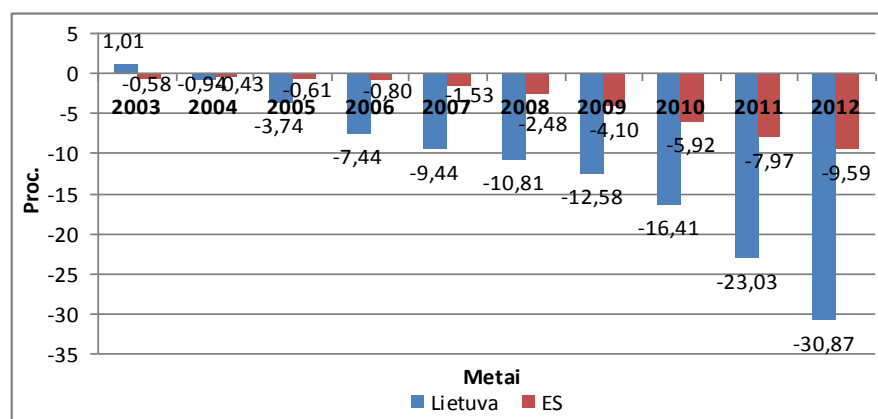
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Europos statistikos departamentu, 2002 m. baziniai metai, kadangi analizės pradžia pradedama šiais metais.

Remiantis pateikta 2.2.1 paveikslo informacija, Lietuvoje gyventojų skaičius per 2002-2012 m. sumažėjo nuo 3,45 iki 3,00 mln. (13,1 proc.), Statistikos departamento duomenimis, tokius pokyčius įtakojo migracija (apie 10 proc.) ir gimstamumo mažėjimas (apie 3 proc.), kuris neigiamai pasireiškia natūralioje gyventojų kaitoje (2012 m. -10,5 tūkst. žmonių). Didžiausias neigiamas

gyventojų pokytis Lietuvoje pastebimas 2011 m. tam įtakos turėjo didelė emigracija, 2010 metais iš Lietuvos emigravo net 83,2 tūkst. žm.

Didėjimo tendencija pastebima Europos Sąjungoje, čia žmonių skaičius visą analizuojamą laikotarpį didėjo nuo 484,74 iki 500,34 mln. arba 3,2 proc. Tik 2012 m. lyginant su 20011 m. gyventojų skaičius sumažėjo 1,6 mln. Europos gyventojų skaičius didėja, dėl grynosios migracijos (daugiau į ES atvykstančių, negu iš jos išvykstančių žmonių). Tarptautinė migracija yra vienas svarbiausių gyventojų skaičiaus augimo veiksnių Europoje. Tačiau Europos visuomenė senėja, nes vidutinė gyvenimo trukmė ilgėja, o gimstamumas mažėja.

Atlikus gyventojų skaičiaus pokyčių analizę, toliau bus pateiktas jaunimo skaičiaus pokytis, kadangi bendras gyventojų skaičius skirstomas pagal amžiaus grupes, o viena iš jų yra jaunimas (žr. 2.2.2 pav.).

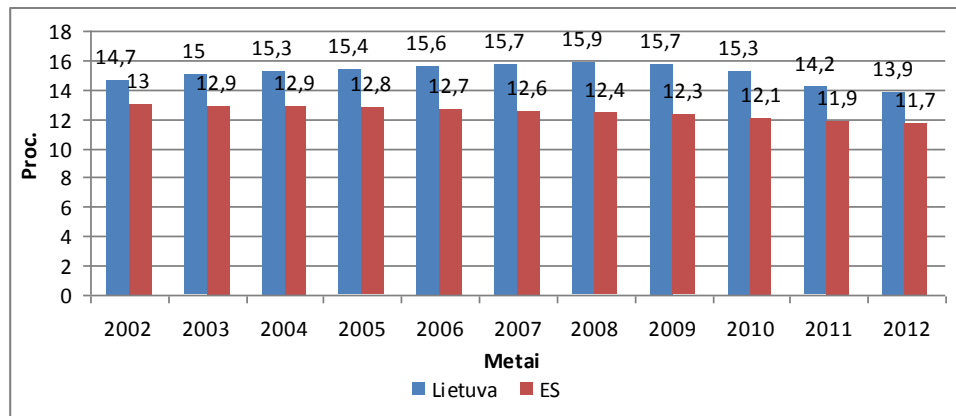
2.2.2 pav. Jaunimo skaičiaus pokytis Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2003-2012 metais, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Europos statistikos departamentu, 2002 m. baziniai metai.

Kaip matyti iš 2.2.2 paveikslo pateiktų duomenų, Lietuvoje jaunimo skaičius nuo 2004 iki 2012 m. nuolat mažėjo. 2012 m. lyginant su 2002 m. Lietuvoje jaunimo skaičius sumažėjo 66,6 tūkst. (30,9 proc.). Didžiausias jaunimo sumažėjimas Lietuvoje pastebimas 2011 m., pagrindinė priežastis, kuri galėjo tai lemti - emigracija dėl geresnių pragyvenimo sąlygų, taip pat aukštojo mokslo studijavimo užsienyje, taip teigia jaunimo organizacija darbas.

Europoje jaunimo skaičius visą analizuojamą laikotarpį tolygiai mažėjo (priešingai nei bendras gyventojų skaičius). 2012 m. lyginant su 2002 m. jaunimo skaičius sumažėjo 2,9 mln. (9,6 proc.) ir siekė 27,7 mln., didžiausias sumažėjimas pastebimas 2011 m. (629 tūkst.) kaip ir Lietuvoje, tai galėjo įtakoti emigracija į kitas šalis tokias, kaip Australija, Jungtinės Amerikos Valstijos, Lotynų Amerika. ES lyginant su Lietuva, jaunimo skaičius sumažėjo 2-3 kartais mažiau, dėl didesnių studijų galimybių pasirinkimo, darbo rinkos (užimtumo, darbo užmokesčio), ekonominės aplinkos ir skirtingų gyvenimo standartų.

Remiantis TDO, galima teigti, kad jaunimu vadina 15–24 amžiaus žmonių grupę, kuri pagal statistiką šiuo laikotarpiu dažniausiai palieka švietimo sistemą ir pereina į darbo rinką

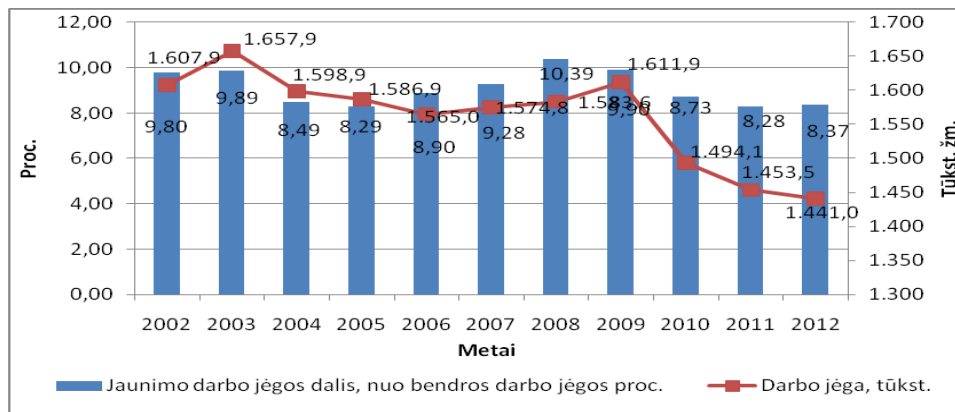
2.2.3 pav. Jaunimo skaičiaus santykis su visais gyventojais Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2002-2012 metais, proc.

Šaltinis: Europos statistikos departamentas.

Analizuojant jaunimo skaičių bendrame gyventojų skaičiuje (žr. 2.2.3 pav.), tiek Lietuvoje tiek ES yra labai panaši. Lietuvoje jaunimas analizuojamą laikotarpį vidutiniškai sudarė apie 15,2 proc. visų gyventojų, o ES šiek tiek mažiau t.y. 12,5 proc. Didžiausias jaunimo santykis nuo visų gyventojų Lietuvoje buvo 2008 m., 15,9 proc., ES - 2002 m. 13, proc. visų gyventojų. Pastebima, kad ES gyventojų skaičius didėja, bet jaunimo skaičius bendrame kontekste mažėja jau nuo 2003 metų, kadangi, kaip teigia A. Pocius (2007) jaunuoliai emigruoja nes pasižyminti gerokai aukštesniu mobilumu nei vyresnio amžiaus žmonės, nori įgyti naujos patirties, pakeisti aplinką, siekia geresnių perspektyvų.

Teigiama, kad mažėjant šalies gyventojų skaičiui, mažėja ir darbingo amžiaus gyventojų skaičius, o kartu – ir darbo jėgos pasiūla. Apibendrinus gyventojų skaičiaus pokyčius, toliau bus analizuojama darbo jėga. V. Snieškos ir kt. (2005) teigimu, kiekvienos šalies darbo jėgos šaltinis – gyventojai. Pasak, V. Navicko (2013) darbo jėgą, sudaro darbingi šalies piliečiai, turintys būtinus ūkinei veiklai plėtoti fizinius, protinius, psichinius sugebėjimus, reikalingas žinias ir išsilavinimą. Darbo jėga yra ribota, ją riboja gyventojų skaičius, darbo laikas, amžius bei kiti veiksniai. Svarbiausias ūkinės veiklos veiksnys yra darbo jėga, be kurio kiti gamybos veiksniai – žemė, darbo įrankiai, kapitalas – yra tikrai nenaudojami daiktai (Martinkus ir kt., 2006).

Darbo jėgos rodiklio dinamika ir jaunimo darbo jėgos dalis nuo bendros darbo jėgos pateikta 2.2.4 paveiksle.

2.2.4 pav. Lietuvos darbo jėgos rodiklio ir jaunimo darbo jėgos dalis nuo bendros darbo jėgos dinamika 2002-2012 m., proc., tūkst. žm.

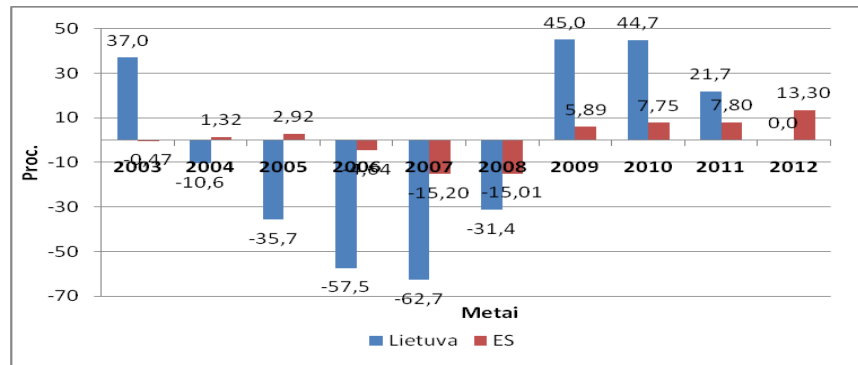
Šaltinis: autorės skaičiavimai remiantis Europos statistikos departamento duomenimis.

Darbo jėgos rodiklio dinamika per analizuojamą laikotarpį Lietuvoje kito netolygiai. 2012 m. lyginant su 2002 m. darbo jėgos rodiklis sumažėjo net 166,9 tūkst. arba 10,4 proc. ir siekė 1,44 mln., mažėjimą galėjo lemti darbingų žmonių migracija dėl nepalankios ekonominės situacijos šalyje. Didžiausias darbo jėgos mažėjimas pastebimas 2010 m. lyginant su 2009 m. sumažėjo net 117,8 tūkst. Vidutiniškai per analizuojamą laikotarpį Lietuvoje darbo jėga sudarė 1,56 mln. žm.

Didžiausia jaunimo darbo jėgos dalis nuo bendros darbo jėgos buvo 2008 m. t.y. 10,4 proc., dėl 2002-2007 m. spartaus šalies ūkio augimo. Vidutiniškai jaunimo darbo jėgos dalis nuo bendros darbo jėgos per visą analizuojamą laikotarpį sudarė 9,12 proc. 2012 m. lyginant su 2002 m. jaunimo darbo jėgos dalis sumažėjo tik 1,4 proc. punktais. Didžiausias neigiamas jaunimo darbo jėgos pokytis Lietuvoje fiksuotas 2004 m. 28,2 tūkst., (migracija, dėl įstojimo į ES) ir 2010 m., 29,1 tūkst. sumažėjo taip pat dėl emigracijos, kurią įtakojo ribota laisvų darbo vietų pasiūla ir aukšti darbdavių reikalavimai darbo patirčiai. Emeh et al. (2012), teigia, kad augant bendram nedarbui (nuosmukio metu) mažiausiai paklausūs tampa jaunimas, kuris dažniausiai neturi patirties, darbo įgūdžių, todėl galima manyti, kad ekonomikos nuosmukis pirmiausia paveikė jaunimą, nes darbdaviai nustoja samdyti naujus jaunos darbo jėgos darbuotojus.

A. Budrytės ir V. Kvedaro (2000) teigimu, vienas iš makroekonomikos rodiklių, kurį įtakoja ekonominis cikliškumas yra nedarbas. Šis rodiklis svarbus, kadangi parodo padėtį darbo rinkoje tam tikru laiko momentu. Ekonomikos ciklai yra periodiškai, vienas nuo kito skiriasi trukme ir intensyvumu, bet kiekvieną jų sudaro keturios ekonominio ciklo stadijos: krizė, pakilimas, viršūnė ir nuosmukis. Tad analizuojant jaunimo nedarbą, bus bandoma paaiškinti ekonominių ciklų įtaką jaunimo nedarbą apibūdinantiems rodikliams. Pasak, D. Laskienės (2009) nedarbo lygis nuosmukio metu didėja, krizės metu yra didelis, pakilimo metu mažėja ir viršūnės metu yra mažas.

Išnagrinėjus jaunimo skaičių, jaunimo darbo jėgą toliau bus pateikta jaunimo bedarbių skaičiaus dinamika (žr. 2.2.5 pav.).

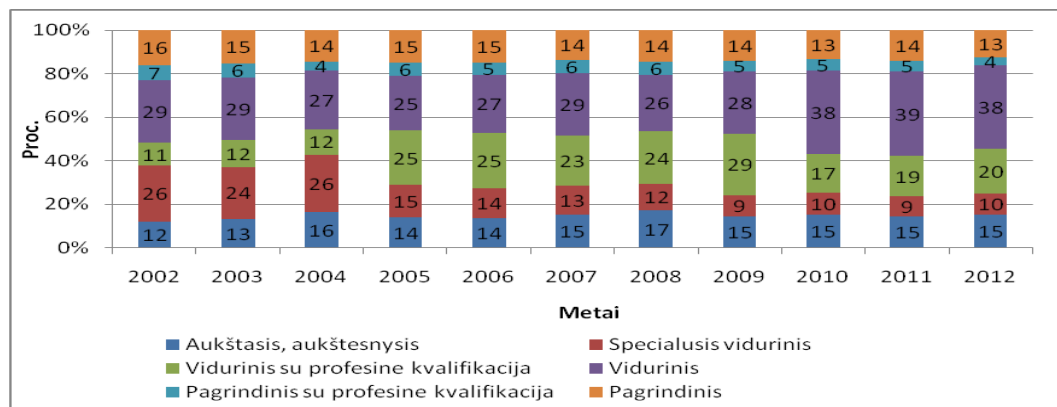

2.2.5 pav. Jaunimo bedarbių skaičiaus pokytis Lietuvoje ir ES 2003-2012 metais, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Europos statistikos departamentu, 2002 m. baziniai metai.

Analizuojant jaunimo bedarbių skaičiaus dinamiką 2002–2012 m., pastebėtas netolygus kitimas, kurį galėjo lemti ekonomikos ciklai. Gerėjant ekonominei šalies situacijai, plečiantis paslaugų sektoriui, gamybai, didėjant darbo jėgos paklausai ir nepakankama pasiūla sudarė galimybes lengviau į darbo rinką įtraukti jaunimą, kurių bedarbių skaičius Lietuvoje nuo 2002 iki 2007 m. sumažėjo 62,7 proc. (20,2 tūkst.) ir siekė tik 12 tūkst. Tačiau 2008 metais pasikeitusi ekonominė situacija šalyje lėmė didelius neigiamus pokyčius darbo rinkoje. Didžiausias jaunimo bedarbių skaičius Lietuvoje buvo 2009 m. t.y. 46,7 tūkst., tą galėjo nulemti žymus dirbančiųjų sumažėjimas statybos, pramonės ir finansų įmonėse. 2012 m. lyginant su 2002 m. jaunimo bedarbių skaičius nepakito ir siekė 32,2 tūkst.

Europoje didžiausias jaunimo bedarbių skaičius buvo 2012 m. t.y. 5,5 mln. lyginant su 2002 m. šis skaičius padidėjo 13,3 proc. arba 648,3 tūkst. Remiantis 2012-2013 metų „McKinsey & Company“ atliktu tyrimu, tam galėjo įtakos turėti nepakankama darbo įgūdžių patirtis, kvalifikacijos stygius, kurį lemia brangi išsilavinimo kaina, bei sudėtingas pereinamasis laikotarpis pabaigus studijas. Išnagrinėjus bedarbių dinamiką, toliau bus analizuojamas bedarbių išsilavinimas (žr. 2.2.6 pav.), kadangi K. Brenke's (2012) teigimu, turimas išsilavinimas ir praktinė darbo patirtis yra vieni svarbiausių veiksnių įtakančių individo padėtį darbo rinkoje.

2.2.6 pav. Bedarbiai pagal išsilavinimą Lietuvoje 2002-2012 metais, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Visą analizuojamą laikotarpį didžiausia bedarbių dalis buvo asmenys turintys vidurinį išsilavinimą, kurie vidutiniškai sudarė 30,4 proc., kadangi šie asmenys neturi pakankamos kvalifikacijos bei darbo patirties, todėl negalėjo konkuruoti ir buvo nepaklausiausi darbo rinkoje, taip teigia darbdaviai, o patys bedarbiai, remiantis J. Moskvinos ir L. Okunevičiūtės-Neverauskienės tyrimu (2008), kaip pagrindinę neįsidarbinimo priežastį įvardija siūlomą žemą atlyginimą.

Bedarbių turinčių aukštą ir aukštesnį išsilavinimą dalis per 2002-2012 m. beveik nepakito ir vidutiniškai sudarė 14,8 proc., didžiausia dalis sudarė 2008 m. kai siekė 17 proc., kadangi ekonominio pakilimo laikotarpiu labiausia reikėjo kvalifikuoto su profesiniu išsilavinimo asmens.

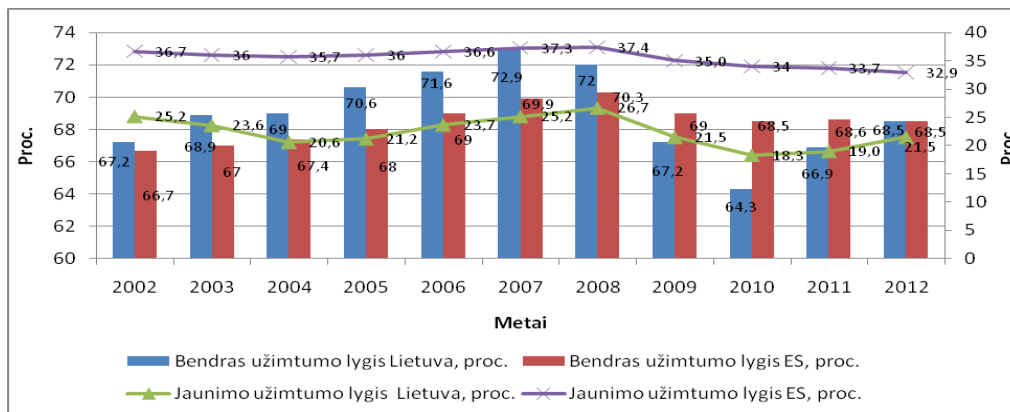
Didžiausi pokyčiai pastebimi bedarbių turinčių vidurinį su profesine kvalifikacija išsilavinimą. Mažiausią dalį nuo visų bedarbių jie sudarė 2002 m. - 11 proc., o didžiausią 2009 m. - 29 proc. t.y. prasidėjus ekonominiam nuosmukiui, kai didžioji dalis dirbo pramonės ir statybų sektoriuje, čia užimtųjų skaičius sumažėjo 87,7 tūkst.

Mažiausia dalis bedarbių sudaro asmenys kurie turi pagrindinį su profesine kvalifikacija išsilavinimą, nuo 2002 iki 2012 m. sumažėjo 3 proc. punktais ir siekė 4 proc., nes daugelio Lietuvos profesinio mokymo įstaigų valdymo struktūrose tiesiogiai dalyvauja verslo įmonės, darbdaviai priima mokinius į praktikas, paskui įdarbina absolventus, vertina absolventų kompetencijas kvalifikacijai įgyti. Profesinės mokyklos tampa modernesnės ir kasmet vis daugiau jaunuolių stoja mokytis amato, o darbdaviai pageidauja įgijusių konkrečią specialybę. 2013 m. į profesines mokyklas įstojo dešimtdaliu daugiau mokinių nei buvo planuota, arba 2 tūkst. daugiau nei 2012 metais. Didžioji dauguma profesinių mokyklų absolventų įsidarbina arba sukuria savo verslą, keliolika procentų tęsia mokslus kolegijose ir universitetuose (Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija).

Bedarbių turinčių pagrindinį išsilavinimą sumažėjo nuo 16 proc. 2002 m. iki 13 proc. 2012 m., kadangi bedarbių nepakankama kvalifikacija ir darbdavių požiūris į žmones neturinčius išsilavinimo menkina galimybes įsidarbinti ir išlikti darbo rinkoje, todėl bedarbiai skatinami mokytis ir siekti aukštesnės kvalifikacijos. Norint sumažinti bedarbių skaičių su žema kvalifikacija tikslinga remtis Europos patirtimi ir taikyti įvairias priemones (suaugusiųjų mokymas, piniginės priemonės taikomos darbdaviams, specializuotos paslaugos, mokymo sistemos tobulinimas, užtikrinti didesnę darbo jėgos mobilumą) norint integruoti šiuos asmenis į darbo rinką (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, 2012).

Išnagrinėjus bedarbių skaičių bei jų išsilavinimo lygį, toliau bus analizuojamas užimtumas, kadangi kuo daugiau bedarbių, tuo mažesnis gyventojų užimtumas. Ekonomikos terminų ir sąvokų žodyne (1999) teigiama, kad vienas iš svarbiausių darbo rinkos politikos tikslų yra visiškas užimtumas. Užimtumo problema yra sudėtinga, ją veikia daugybė ekonominių, socialinių, politinių

ir kitokių veiksmų. Kiekvienos valstybės uždavinys išlaikyti kuo didesnę racionalų gyventojų užimtumą, kiekvienam sudaryti galimybę užsidirbti pragyvenimui laisvai pasirenkamu darbu. Pagal Ekonominės ir pinigų sąjungos socialinį matmenį (2013), viena iš skubiausiai spręstinių užimtumo problemų – kaip, nepaisant nepalankaus ekonomikos klimato, padėti jaunimui įsilieti į darbo rinką ir išsaugoti potencialą. 2.2.7 paveiksle pateikta bendro ir jaunimo užimtumo lygio dinamika.

2.2.7 pav. Bendro užimtumo ir jaunimo užimtumo lygio dinamika Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2002-2012 metais, proc.

Šaltinis: Europos statistikos departamentas.

Jaunimo užimtumo lygis yra 2-3 kartus mažesnis nei bendras užimtumo lygis tiek Lietuvoje tiek Europoje. Bendras ir jaunimo užimtumo lygis analizuojamu laikotarpiu kito netolygiai, dėl egzistuojančių ekonominių ciklų. Lietuvoje pakilimo laikotarpiu nuo 2002 iki 2007 metų bendras užimtumo lygis padidėjo 5,7 proc. punktais ir siekė 72,9 proc. (didžiausias per visą laikotarpį), o jaunimo užimtumas nepakito ir siekė 25,2 proc. Bendro užimtumo lygio didėjimą lėmė stiprėjanti šalies ekonomika, spartus įmonių pelningumas, apyvartų didėjimas (paslaugų sektoriuje apie 15 proc., pramonėje 24 proc. apdirbamojoje gamyboje 23 proc., statybų atliktų šalies teritorijoje padidėjo 40 proc., o ne šalies teritorijoje 87 proc.) bei teigiami gyventojų lūkesčiai po įstojimo į ES. Nuosmukio laikotarpiu nuo 2008 iki 2010 metų bendras ir jaunimo užimtumo lygis mažėjo. 2010 m. bendras siekė 64,3 proc., o jaunimo užimtumas - 18,3 proc. mažėjimui įtakos galėjo turėti ekonomikos sulėtėjimo procesai t.y. sumažėjęs vartojimas, investicijos į šalies ūkį (TUI sumažėjo 3770,6 mln. Lt), sumažėjęs užimtųjų skaičius statybų sektoriuje iki 5 proc., nes sumažėjo statybos darbų apimtys. Anot A. Pociaus (2007) jaunimo užimtumo mažėjimą taip pat lemia tai, kad vis daugiau jaunimo mokosi ir mokymosi laikas trunka ilgiau.

2012 m. lyginant su 2011 m. jaunimo užimtumo lygis padidėjo 2,5 proc. punktais ir siekė 21,5 proc., pastebimas pakilimo laikotarpis, didėjo jaunimo verslumas (2012 m. įkurta 180 įmonių, kurių steigėjai yra jaunimas iki 29 m.). Vidutiniškai jaunimo užimtumo lygis analizuojamu laikotarpiu Lietuvoje buvo 22,4 proc.

ES bendras užimtumo lygio rodiklis stabilesnis nei Lietuvoje, vidutiniškai bendras užimtumo lygis per 2002-2012 metus siekė 68,4 proc., o jaunimo - 35,6 proc. Geresnę rodiklių reikšmę galėjo

lemti didesnė darbo rinka, geresnės darbo sąlygos, palankesnės socialinės apsaugos sistemos, didesnis darbo užmokestis. 2012 m. lyginant su 2011 m. tiek bendras tiek jaunimo užimtumas mažėjo, kadangi ekonomikos augimas buvo nedidelis, pasak Europos Centrinio banko 2012 metų ataskaitos, daugelis įmonių nusprendė mažinti savo darbo sąnaudas, mažindamos darbo valandų, o ne darbuotojų skaičių, kad išvengtų koregavimo išlaidų, susijusių su atleidžiamais darbuotojais.

Kaip teigiama, Ekonominės ir pinigų sąjungos socialinio matmens stiprinime (2013) norint visoje Europoje užtikrinti tinkamiausią darbo pasiūlos ir paklausos atitikimą ir visapusiškai išnaudoti užimtumo potencialą ypač svarbu gerinti žmonių galimybes nuvykti į darbo vietas savo šalyje ar už jos ribų, tačiau tarpvalstybinis darbo jėgos judumas Europos Sąjungos viduje tebėra menkas, dėl socialinių bei kultūrinių veiksnių (kalbos bei kultūros barjeras, būsto rinka, šeimos ryšiai).

Nors nuo 2011 m. Lietuvoje pastebima teigiama jaunimo užimtumo lygio didėjimo tendencija, tačiau rodiklio reikšmė vis dar žema, todėl reikia ieškoti kompleksinių šios amžiaus grupės asmenų įdarbinimo problemos sprendimo būdų. Be to atsižvelgiant į tokią rodiklio reikšmę tiek Lietuvoje tiek ES galima teigti, kad jaunimo užimtumas turi pakankamai didelių augimo rezervų.

Vienas iš pagrindinių, strategijos „Europa 2020“ tikslų, kad 75 proc. visos ES 20–64 amžiaus žmonių turėtų darbą ir dirbtų, o Lietuvoje bendras užimtumo lygis siektų 72,8 proc.

Išanalizavus užimtumo lygį, toliau bus pateikta užimtųjų struktūrą pagal ekonomines veiklos rūšis, kadangi ji parodo tikslinę darbo rinkos situaciją, kaip pasiskirstę vyrai ir moterys darbo rinkoje. Anot, V. Kanopienės (1999), Lietuvos darbo rinkai būdingas susiskirstymas į vyriškus ir moteriškus darbus: moterys dominuoja aptarnavimo, socialinių paslaugų (švietimo, sveikatos apsaugos) sferoje, tuo tarpu vyrai – tokiose srityse, kuriose daugiausia vyrauja vyriška darbo jėga (statybos, pramonės, transporto šakose). 2.2.1 lentelėje pateikta užimtųjų struktūra pagal ekonomines veiklos rūšis bei lytį.

2.2.1 lentelė

Užimtųjų struktūra pagal ekonomines veiklos rūšis ir lytį Lietuvoje 2002-2012 m., proc.

Metai	Žemės ūkis, medžioklė, miškininkystė ir žuvininkystė		Pramonė		Statyba		Paslaugos	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
2002	61	39	53	47	90	10	41	59
2003	60	40	52	48	89	11	41	59
2004	59	41	54	46	91	9	42	58
2005	60	40	54	46	91	9	41	59
2006	59	41	54	46	93	7	37	63
2007	63	37	54	46	93	7	38	62
2008	64	36	57	43	91	9	39	61
2009	61	39	56	44	88	12	38	62
2010	61	39	56	44	87	13	39	62

2.2.1 lentelės tęsinys

2011	61	39	56	44	89	11	41	59
2012	63	37	58	42	90	10	40	60

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Remiantis 2.2.1 lentelės duomenimis, galima teigti, kad 2002-2012 metais žemės ūkio, miškininkystės, žuvininkystės sektoriuose vyrai dominavo daugiau nei moterys t.y. jie vidutiniškai sudarė 61 proc., o moterys 39 proc. visų užimtųjų. Stebima mažėjimo tendencija šiuose sektoriuose (nuo 2002 iki 2012 m. užimtųjų skaičius sumažėjo net 138,4 tūkst.) vis mažiau žmonių užsiima šiomis veiklomis ir įsidarbina paslaugų sferoje, dėl blogėjančios demografinės situacijos kaime: dirbančiųjų skaičius mažėja, jį lemia mažesnis gimstamumas (19 proc.) bei jaunimo kaimo gyventojų migracija iš kaimo.

Pramonės sektoriuje analizuojamu laikotarpiu vyrai vidutiniškai sudarė 55 proc., o moterys - 45 proc. visų užimtųjų. Moterų skaičiaus didėjimą (2002-2007 m.) šiame sektoriuje galima paaiškinti tuo, kad moterys vis dažniau buvo įdarbinamos gamyklų administracijose, kepyklose, prekyboje ir apdirbamojoje gamyboje (Statistikos departamentas). Tačiau nuo 2002 iki 2012 metų užimtųjų skaičius pramonės sektoriuje sumažėjo 62,8 tūkst. (moterų 38,7 tūkst., vyrų 24,1 tūkst.). Didžiausia mažėjimas pastebimas nuosmukio laikotarpiu (užimtųjų sumažėjo net 40 tūkst.), kai pramonės sektoriui būdingas sąstingis.

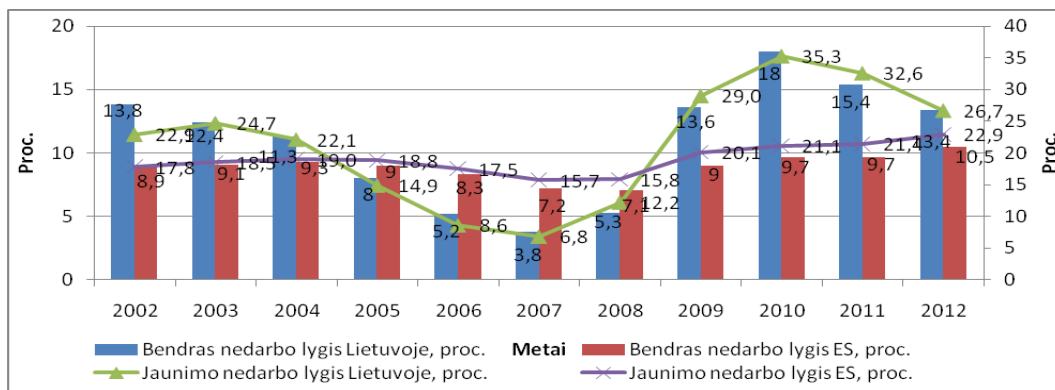
Didžioji dalis užimtųjų statybos sektoriuje sudarė vyrai, vidutiniškai apie 90 proc., o moterų tik 10 proc. Išskiriamos tokios priežastys kodėl statybos sektoriuje yra maža dalis dirbančių moterų: socialinis priėmimas, t.y. nusistatymas, kad statybos yra netinkamas užsiėmimas moterims, diskriminacija, fizinių sugebėjimų stoka ir sunkios darbo sąlygos. Ekonominio pakilimo laikotarpiu statybų sektoriuje užimtųjų skaičius padidėjo 38,4 tūkst., o 2012 m. lyginant su 2002 m. užimtųjų sumažėjo 3,9 proc. (t.y. 3,7 tūkst.), kadangi, kaip teigia Lietuvos statybininkų asociacija, statybų sektorius tiesiogiai priklauso nuo ekonomikos vystimosi t.y. susijęs su cikliniais nuosmukiais ir pakilimais, o 2008 m. krizė stipriai sumažino užimtųjų skaičių statybų sektoriuje, taip pat dėl didelės konkurencijos su kitomis šalimis.

Paslaugų sektoriuje analizuojamu laikotarpiu vidutiniškai dirbo 858,9 tūkst. žmonių, čia dominuoja moterys, kurios vidutiniškai sudarė 60 proc. visų užimtųjų, pagrindinės sritys sveikatos priežiūra, socialinis darbas, švietimas, finansinė, draudimo apgyvendinimo ir maitinimo veikla. Vyrų skaičiaus paslaugų sektoriuje padidėjo 4 proc. punktais, tai lėmė su eksporto plėtra susijusi transporto ir saugojimo veikla, o pagrindinės sritys būtų - pardavimas, transporto vadybininkai, programuotojai ir t.t. Nuo 2002 iki 2012 m. paslaugų sektoriuje užimtųjų asmenų skaičius padidėjo 74,6 tūkst., kadangi plėtėsi paslaugų sektorius.

Užimtųjų pokyčius žemės ūkio, miškininkystės, žuvininkystės, pramonės, statybos ir paslaugų sektoriuose sąlygojo darbo jėgos mažėjimo tendencija (sumažėjo 166,9 tūkst. žm. per analizuojamą laikotarpį) ir bedarbių skaičiaus pokyčiai (sumažėjo 27,8 tūkst. žm.). 2013 metais darbo jėgos poreikis augo visuose ūkio sektoriuose, didžiausias augimas, virš 27 proc., buvo paslaugų sektoriuje, iš kurių daugiausia darbo pasiūlymų buvo didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje 1,3 tūkst., transporto ir saugojimo veikloje 1,2 tūkst., viešajame valdyme, gynyboje ir privalomajame socialiniame draudime taip pat 1,2 tūkst. Penktadaliu augo laisvų darbo vietų skaičius statybose, pramonėje – apie 14 proc., apdirbamojoje gamyboje 2,3 tūkst. darbo vietų, o mažiausiai žemės ūkyje. Daugiau kaip pusė visų registruotų darbo pasiūlymų buvo kvalifikuotiems darbininkams, kas ketvirta darbo vieta nekvalifikuotiems, kas penkta – specialistams (LDB).

L. Galdikienė (2014) teigia, kad pastebima ir nauja XXI amžiaus tendencija - automatizuojami paslaugų sektoriai. Vis dažniau degalinėse, mažmeninės prekybos tinkluose ir bankų skyriuose prekes ir paslaugas asmenys gauna savitarnos zonose, kur beveik arba iš viso nėra darbuotojų. Lietuvos finansinės ir draudimo veiklos sektoriuje šiuo metu dirba beveik penktadaliu mažiau darbuotojų nei prieš krizę, o mažmeninės ir didmeninės prekybos sektorius prarado beveik dešimtadalį darbo vietų. Lietuvoje daug darbuotojų dirba didmeninės ir mažmeninės prekybos bei transporto ir saugojimo sektoriuose (2013 m. 322 tūkst. žm.), kuriuose taip pat yra daug potencialo procesų automatizavimui, tad tikėtina, jog ateityje šiuose sektoriuose dirbančių darbuotojų skaičius taip pat sumažės.

Išanalizavus užimtumo lygį ir užimtųjų struktūrą pagal ekonomines veiklos rūšis, toliau bus nagrinėjamas bendras ir jaunimo nedarbo lygis bei jo kitimas. Nedarbas egzistuoja kiekvienoje šalyje, nepaisant jos ekonominės situacijos. A. Sakalo ir E. Leščinskienės (2008) teigimu, nedarbo lygiui įtakos turi šalies demografinė situacija t.y. gimstamumo mažėjimas, nedarbingų žmonių skaičiaus didėjimas, emigracija turėtų mažinti nedarbo lygį. Duomenys apibūdinantys bendrą ir jaunimo nedarbo lygį pateikti 2.2.8 paveiksle.

2.2.8 pav. Bendro nedarbo ir jaunimo nedarbo lygio dinamika Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2002-2012 metais, proc.

Šaltinis: Europos statistikos departamentas.

Jaunimo nedarbo lygį lyginant su bendruoju nedarbo lygiu Lietuvoje ir ES jis 2 kartus didesnis, toks reiškinys ateityje gali turėti neigiamos įtakos šalies ekonomikos potencialui bei konkurencingumui. Lietuvoje nuo 2002 iki 2007 m. tiek bendras, tiek jaunimo nedarbo lygis mažėjo, atitinkamai bendras nuo 13,8 iki 3,8 proc. o jaunimo nedarbo lygis nuo 22,9 iki 6,8 proc. tai galėjo įtakoti steigiamos naujos įmonės, sustiprėjusios komercinio ir vartotojiško sektoriaus paklausos, didelis užimtumas, aktyvumas, įmonių veiklos plėtros, verslininkai įdarbino daugiau žmonių, nes norėjo patenkinti tuo metu esantį paklausos lygį.

Tačiau pasikeitus ekonominei situacijai, nuo 2007 iki 2010 m. jaunimo nedarbo lygis padidėjo net 4 kartus ir siekė 35,3 proc., o bendras darbo lygis padidėjo 14,2 proc. punktais ir buvo 18 proc. (didžiausias per analizuojamą laikotarpį). Tokį spartų nedarbą lėmė ekonominės krizės laikotarpis, kurios padariniai: nekilnojamojo turto ir finansų rinkos burbulas, kuris stipriai paveikė šalies ūkio plėtrą, to pasekmės bankrutavusios statybų, gamybos, didmeninės mažmeninės prekybos ir finansų įmonės (Pagal įmonių bankroto valdymo departamento duomenis prie ūkio ministerijos, 2009 metais pradėtas bankrotas 1844 įmonėms, o 2010 m. 1631 įmonei, pagrindinei iniciatoriai įmonės vadovai ir kreditoriai), įmonių restruktūrizavimas, iš kurių darbuotojų atleidimas iš darbo arba mažinant etatų skaičių (2009 m. vykdomi restruktūrizavimo procesai 42 įmonėms, 2010 m. 50 įmonių). Pasak, M. Jurgelio (2012), aukštą nedarbo lygį mūsų šalyje lemia neatitikimas tarp darbuotojų paklausos bei pasiūlos, nelankstus darbo rinkos reguliavimas, kuris verčia darbdavius būti atsargesnius samdant darbuotojus. Pasaulio ekonomikos forumo sudaromame konkurencingumo reitinge (The Global Competitiveness Report 2012-2013) darbuotojų samdymo ir atleidimo procedūros Lietuvoje įvertintos, kaip vienos prasčiausių visame pasaulyje. Taip pat žemos kvalifikacijos darbuotojams mokami maži atlyginimai, kurie dažnai yra per menki, kad iš viso motyvuotų dirbti (juolab kad dirbantysis praranda socialinę paramą). Remiantis V. Gražulio ir B. Guževskio (2008), bei L. Okunevičiūtės Neverauskienės ir A. Pociaus (2008) teigimu, jaunimo nedarbą taip pat įtakoja neefektyvi švietimo sistema.

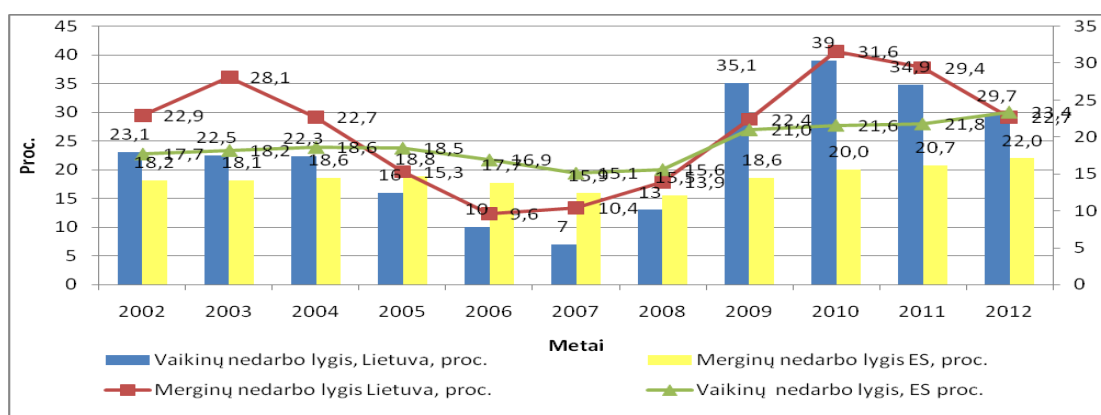
2012 m. lyginant su 2011 m. jaunimo nedarbo lygis sumažėjo 5,9 proc. punkto ir siekė 26,7 proc., o bendras nedarbo lygis sumažėjo 2 proc. punktais ir siekė 13,4 proc. Šis sumažėjimas labiausiai sietinas su augančiu užimtųjų skaičiumi, vyriausybės veiksmais taikant įvairias nedarbo mažinimo priemones, programas, skiriant daugiau išteklių aktyvios darbo rinkos politikos priemonėms ir kartu gerinant jų veiksmingumą (2012 m. skirta 156,1 mln. Lt t.y. 4,3 mln.Lt daugiau nei 2011 m.).

ES 2012 m. tiek bendras (10,5 proc.), tiek jaunimo (22,9) nedarbo lygio rodiklis gerokai mažesnis nei Lietuvos. Mažiausias bendras nedarbo lygis buvo 2008 m. 7,1 proc., o didžiausias 2012 m. 10,5 proc., dėl penkerius metus trukusios ekonomikos krizės ir 2012 m. sugrįžusios recesijos, taip teigia Europos komisija. Vidutiniškai ES bendras nedarbo lygis siekė 8,9 proc., o

jaunimo 18,7 proc. Pastebėta, kad didžiausias jaunimo nedarbo lygis užfiksuotas 2012 m. t.y. 22,9 proc., tą galėjo nulemti technologinis proveržis ir kompiuterizacija, dėl jų darbo vietų mažėjo ne tik pramonės, bet ir daugelyje paslaugų sektorių.

Iš duomenų pastebima, kad bendras ir jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje nuo 2011 metų mažėjo lėtėjančiu tempu dėl iškilusių ekonominių problemų Europoje. M. Agento (2012) nuomone, kol kas vyrauja neapibrėžtumas rinkose ir jei neįvyks didelių netikėtumų, kurie galėtų neigiamai paveikti ekonomiką tikėtina, kad užimtumas didės, nedarbo lygis mažės, tačiau nežymiai.

Toliau bus analizuojamas jaunimo nedarbo lygis pagal lytį, norit įvertinti nedarbo lygio mastą lyčių aspektu (žr. 2.2.9 pav.).

2.2.9 pav. Jaunimo nedarbo lygio pagal lytį dinamika Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2002-2012 metais, proc.

Šaltinis: Europos ir Lietuvos statistikos departamentas.

Lietuvoje merginų nedarbo lygis analizuojamu laikotarpiu vidutiniškai sudarė 20,8 proc. o vaikinių šiek tiek daugiau t.y. 22,9 proc. Didžiausias neigiamas vaikinių nedarbo lygio pokytis pastebimas 2009 m. lyginant su 2008 m., rodiklis padidėjo net 22,1 proc. punktu ir siekė 35,1 proc., o merginų nedarbo lygis padidėjo nuo 13,9 iki 22,4 proc., tokį ženklų vaikinių nedarbo lygio didėjimą galėjo nulemti nuosmukio laikotarpiu jautriausi sureagavę sektoriai t.y. statybų ir pramonės, kuriose dominuoja vyrai. 2010 m. lyginant su 2009 m. tiek vaikinių tiek merginų nedarbo lygis dar padidėjo, atitinkamai vaikinių iki 39 proc., o merginų iki 31,6 proc., dėl ekonomikos nuosmukio, kai gamybos apimtys mažėjo, sumažėja gyventojų pajamos ir vartojimo išlaidos, o jaunimui dar sunkiau buvo įsidarbinti dėl darbo rinkos reikalaujamų gebėjimų neatitikimo ar stokos ir kvalifikacijos lygio.

Padidėjusios įmonių apyvartos rodo, kad vidaus rinka atsigauna ir nuo 2011 m. pastebimas vaikinių ir merginų nedarbo lygio mažėjimas, 2012 m. lyginant su 2011 m. vaikinių nedarbo lygis sumažėjo iki 29,7 proc. (5,2 proc. punktais), merginų iki 22,7 proc. (6,7 proc. punktais). Teigiamas nedarbo mažėjimas galimai siejamas su įsidarbinimu po profesinio mokymo 2012 m. jis siekė net 89 proc. taip pat 2012 m. įkurta 100 inovatyvių jaunimo verslų, tiesioginės užsienio investicijos (toliau – TUI) Lietuvoje 2012 m. padidėjo 3700,39 mln.Lt, kurios šalyje sukūrė beveik 3000 naujų

darbo vietų, pastebėta, kad merginos daugiausia dirba aptarnavimo, socialinių paslaugų o vaikinai statybos, transporto ir pramonės sektoriuose.

Didžiausias vaikinių (23,4 proc.) ir merginų (22 proc.) nedarbo lygis Europoje užfiksuotas 2012 m. dėl darbo vietų skaičius mažėjimo visuose pagrindiniuose sektoriuose (paslaugų ir pramonės). Vidutiniškai vaikinių nedarbo lygis per analizuojamą laikotarpį siekė 18,9 proc. o merginų 18,6 proc. Kaip teigia, A. Pocius (2007), besimokančiųjų skaičiaus padidėjimas gali sumažinti jaunimo užimtumą ir ekonominį aktyvumą darbo rinkoje. Todėl galima teigti, kad jaunimo nedarbo didėjimas galimai vyksta kartu su jaunų žmonių pasitraukimu iš darbo rinkos, dėl jaunimo noro siekti aukštojo mokslo ir išsilavinimo.

Sprendžiant nedarbo problemą, būtina gerinti aplinką verslui, savarankiškam darbui ir naujų darbo vietų kūrimui bei sustiprinti priemones, kuriomis skatinama pereiti nuo neoficialaus ar nedeklaruojamo darbo prie legalaus darbo, taip pat taikyti lankstesnes darbo sąlygas.

Atlikus darbo rinkos rodiklių analizę 2002-2012 m., norit pabrėžti ir atskleisti jauno bedarbio portretą Lietuvoje 2.2.2 lentelėje pateikti duomenys apie jauną Lietuvos bedarbį 2013 metais.

2.2.2 lentelė

2013 metų jauno bedarbio portretas

		2013 m.
Jauni bedarbiai iki 24 m. amžiaus, tūkst.		27,4
Jaunimo nedarbo lygis, proc.		21,9
Jaunų bedarbių proc. nuo visų bedarbių		15,9
Merginų nedarbo lygis, proc.		20,4
Vaikinių nedarbo lygis, proc.		23,0
Ilgalaikiai jauni bedarbiai, asmenys iki 25 m., kurių nedarbo trukmė 6 mėnesiai ir daugiau, žm.		6308
6 mėn.	Ilgalaikės bedarbės, proc.	24,9
	Ilgalaikiai bedarbiai, proc.	19,7
	Nekvalifikuoti, proc.	49,3
	Nedirbę, proc.	40,7
Pagal išsilavinimą	Su aukštuoju, proc.	19,2
	Su viduriniu, proc.	54,7
	Su pagrindiniu, proc.	18
	Su pradiniu, proc.	8

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos duomenimis.

Aukščiausias jaunimo nedarbo lygis 2013 m. Lietuvoje buvo Utenos (38 proc.), Šiaulių (34 proc.) ir Alytaus (32,4) apskrityse, o mažiausias Klaipėdos (13 proc.) ir Vilniaus (13,9 proc.) apskrityje. Merginų didžiausias nedarbo lygis buvo užfiksuotas Šiaulių (51,3 proc.) Marijampolės (37,9 proc.) ir Panevėžio (36,6 proc.) apskrityje, o vaikinių Utenos (40,1 proc.) ir Alytaus (37,8 proc.) apskrityje. Didesnė dalis t.y. 54,6 proc., jaunų bedarbių buvo vaikinai. Mažiausias merginų ir vaikinių nedarbo lygis buvo Vilniaus (7,3 proc. ir 13,9 proc.) ir Klaipėdos (10,7 proc. ir 15,5 proc.) apskrityje.

40 proc. jaunuolių darbo ieškojo pirmą kartą, o kas antras jaunas bedarbis neturėjo profesinės kvalifikacijos, todėl negalėjo konkuruoti darbo rinkoje. Per 2013 m. įsiregistruota 21450 absolventų (31,5 proc. jaunų bedarbių), tai 2,1 proc. daugiau negu 2012 metais. Daugiausiai registruotų absolventų su aukštuoju išsilavinimu buvo įgijusių šias specialybes: verslo vadybą (146), ekonomiką (135), socialinį darbą (134), viešąjį administravimą (133) bei teisę (127), o absolventų su profesiniu išsilavinimu užregistruota daugiausiai šių profesijų: virėjo (153), apdailininko (statybininko) (151), automobilių mechaniko (107), kirpėjo ir prekybos įmonių vadybininko bei technikos priežiūros verslo darbuotojo (po 78).

Tačiau įdarbintas kas antras absolventas (tarp įdarbintų absolventų apie 68 proc. sudaro absolventai su aukštuoju išsilavinimu). Per 2013 m. įdarbinti 35,6 tūkst. jauni bedarbiai iki 25 m. amžiaus, t.y. 3,8 proc. daugiau nei 2012 m. Ilgalaikių jaunų bedarbių sumažėjo nuo 25 proc. iki 22 proc.

Apibendrinant galima teigti, kad jaunimo skaičius analizuojamu laikotarpiu sumažėjo 31 proc. pagrindinė priežastis emigracija (dėl geresnių pragyvenimo sąlygų, didesnių įsidarbinimo galimybių, aukštojo mokslo studijavimo užsienyje, naujos patirties įgijimo).

Nagrinėjant darbo rinkos rodiklius nustatyta, kad juos įtakoja ekonominiai ciklai, nuo 2002 m. iki 2007 m. fiksuojamas pakilimo laikotarpis, kaip paklausa didėjo, statybų ir paslaugų sektoriai plėtėsi, įmonių apyvartos didėjo, o tai galimai įtakojo jaunimo bedarbių skaičiaus (mažiausias 12 tūkst.) ir nedarbo lygio mažėjimą (mažiausias 6,8 proc.), bei užimtumo didėjimą (didžiausias 26,7 proc.).

2008 metų pabaigoje prasidėjusi ekonominė krizė, sąlygojo įmonių bankrotus dėl įsipareigojimų nevykdymo, gamybos bei statybos apimčių mažėjimą, galimai dėl šių priežasčių darbo rinkoje per trumpą laikotarpį kardinaliai pasikeitė padėtis, kuri ėmė sparčiai blogėti. Nuosmukio laikotarpiu 2008-2010 m. visi darbo rodikliai judėjo neigiamą linkme, jaunimo nedarbo lygis pasiekė 35,3 proc., jaunimo bedarbių skaičius padidėjo iki 46,7 tūkst., o užimtumo lygis buvo tik 18,3 proc. Neigiamus jaunimo darbo rinkos rodiklius taip pat galėjo įtakoti: nepakankama kvalifikacija (išsilavinimas), šalies ūkyje nepaklausių specialybių pasirinkimas, nepalanki jaunimo įdarbinimo aplinka, paskatų darbdaviams įdarbinti jaunus žmones stoka, mažas darbo užmokestis, nepatrauklios darbo sąlygos bei bendras darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimas. Daugiausia (29,5 proc.) analizuojamu laikotarpiu bedarbių turėjo vidurinį išsilavinimą.

Nuo 2011 m. jaučiamas ekonomikos atsigavimas, gerėjo gyventojų lūkesčiai, didėjo paklausa, jaunimo darbo rodiklių reikšmės gerėjo. 2012 m. jaunimo nedarbo lygis sumažėjo iki 26,7 proc., užimtumo lygis padidėjo iki 21,5 proc., o bedarbių skaičius sumažėjo iki 32,2 tūkst. Vaikinių jaunimo nedarbo lygis buvo didesnis nei merginų, jie sudarė apie 55 proc. visų jaunų bedarbių.

Pažvelgus į atskirus veiklos sektorius, pastebėta, kad daugiausia jaunimo dirbo viešbučiuose, restoranuose bei prekyboje.

2.3 Jaunimo nedarbo ir kitų socialinių ekonominių rodiklių ryšių analizė

Išanalizavus jaunimo darbo rinkos rodiklius, šioje darbo dalyje bus atliekama koreliacinė analizė, kurios pagalba bus nustatyti veiksnių stiprumo ryšiai, galimai įtakojo jaunimo nedarbą. Nedarbas sąveikauja su daugeliu kitų ekonominių indikatorių, yra atlikta nemažai tyrimų, siekiant nustatyti nedarbo lygio ryšį su kitais ekonominiais bei socialiniais rodikliais. Remiantis Lietuvos darbo rinkos tyrėjų (L. Okunevičiūtės-Neverauskienės ir A. Pociaus (2005; 2008), D. Beržinskienės ir D. Rudytės (2008)) tyrimais bus nagrinėjami ryšiai tarp jaunimo nedarbo rodiklių ir bendrojo vidaus produkto, infliacijos, vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio, laisvų darbo vietų skaičiaus, migracijos saldo, lėšų skirtų ADRP priemonės. Užsienio tyrėjų (H. Corman and N. Mocan (2005); F. Carmichael and R. Ward (2001); M. Maddah (2013)) atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad nedarbas skatina nusikalstamumą, nustatytas teigiamas ryšys tarp nedarbo ir nusikalstamumo, tad bus nustatinėjamas ryšys tarp jaunimo nedarbo ir nusikaltimų skaičiaus.

Pasak, D. Beržinskienės ir D. Rudytės (2008) jaunimo nedarbo problemą labiausiai atspindi jaunų bedarbių skaičius, jaunimo nedarbo ir užimtumo lygis. Taigi 2.3.1, 2.3.2 ir 2.3.3 lentelėse bus pateikti stipriausi koreliaciniai ryšiai tarp jaunimo bedarbių skaičiaus, nedarbo, užimtumo lygio ir ekonominių, socialinių rodiklių, o 3 priede visi kiti likusieji, kurių stiprumas nėra toks reikšmingas. Laikotarpiai yra išskaidyti remiantis pakilimo, nuosmukio, bei bendru analizuojamu laikotarpiu, kadangi pastebimi skirtingi ryšio stiprumai kiekvienu laikotarpiu.

2.3.1 lentelė

Jaunimo bedarbių skaičiaus ir kitų ekonominių socialinių rodiklių Lietuvoje 2002-2012 m. koreliacinio ryšio įvertinimas

<i>Jaunimo bedarbių skaičius, tūkst.</i>	Vidutinis Bruto darbo užmokestis, Lt	Infliacija, proc.	BVP, to meto kainomis, mln. Lt	Vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą įgijusio jaunimo dalis, proc.	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt	Gyventojų pajamų mokestis, mln.Lt
Koreliacijos koeficientas, 2002-2007	-0,8499	-0,9662	-0,8736	-0,7839	-0,9102	-0,9168
2008-2012	-0,9026	-0,7953	-0,8732	-0,8705	-0,0712	-0,9173
2002-2012	0,1331	-0,4378	-0,0757	-0,3615	-0,0526	-0,5037

Šaltinis: Europos ir Lietuvos statistikos departamento duomenys; autorės skaičiavimai; 0,1 ryšys statistškai nėra reikšmingas; 0,5 ryšys statistškai reikšmingas.

Vertinant atliktų skaičiavimų rezultatus atskirais laikotarpiais, nustatyta, kad augimo laikotarpiu (2002-2007 m.) buvo stipriausi ryšiai tarp jaunimo bedarbių skaičiaus ir kitų rodiklių, norint

patvirtinti koreliacijos koeficientų reikšmingumą ir nustatyti ar egzistuoja stochastinis ryšys buvo apskaičiuota t reikšmė, kuri lyginama su t kritine reikšme. Visų rodiklių, kurie yra pateikti 2.3.1 lentelėje, t faktinės reikšmės didesnės už t kritinę reikšmę, kitų rodiklių koreliacijos ryšiai ir Stjudent skirsnio reikšmės pateiktos 6 priede.

Labai stipri neigiama priklausomybė nustatyta tarp jaunimo bedarbių skaičiaus ir infliacijos ($r = -0,96$); tiesioginių užsienio investicijų ($r = -0,91$); ir gyventojų pajamų mokesčio ($r = -0,91$), tai reiškia, kad infliacija, tiesioginės užsienio investicijos ir surenkamas gyventojų pajamų mokestis galimai stipriausiai įtakoja jaunimo bedarbių skaičių. 2008-2012 metais stipri atvirkštinė koreliacija pastebima tarp jaunimo bedarbių skaičiaus ir darbo užmokesčio ($r = -0,90$), tad mažėjant darbo užmokesčiui didėja jaunimo bedarbių skaičius. Pagrindžiant ryšio stiprumą, statistikos departamento duomenimis, po ekonominės krizės darbo užmokestis sumažėjo nuo 2,1 tūkst.Lt iki 1,9 tūkst.Lt, o jaunimo bedarbių skaičius padidėjo nuo 22,1 iki 46,7 tūkst.

Tyrimo metu nustatyta, kad jaunimo bedarbių skaičiui įtakos turi jaunimo išsilavinimas, t.y. didėjant jaunimo išsilavinimo lygiui, jaunimo bedarbių skaičius mažėja. Nuo 2002 iki 2007 metų vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą įgijusio jaunimo dalis padidėjo nuo 81,7 proc. iki 88,3 proc., o jaunimo bedarbių skaičius sumažėjo nuo 32,2 iki 12 tūkst. žm.

2.3.2 lentelėje pateiktas jaunimo nedarbo lygio ir kitų ekonominių socialinių rodiklių koreliacinio ryšio stiprumas.

2.3.2 lentelė

Jaunimo nedarbo lygio ir kitų ekonominių socialinių rodiklių Lietuvoje 2002-2012 m. koreliacinio ryšio įvertinimas

<i>Jaunimo nedarbo lygis, proc.</i>	Vidutinis Bruto darbo užmokestis, Lt	Infliacija, proc.	BVP, to meto kainomis, mln. Lt	Vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą įgijusio jaunimo dalis, proc.	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt	Lėšos ADRP priemonėms, tūkst.Lt	Gyventojų pajamų mokestis, mln.Lt
Koreliacijos koeficientas, 2002-2007	-0,9407	-0,9622	-0,9558	-0,8495	-0,9831	-0,8954	-0,9768
2008-2012	-0,8831	-0,9428	-0,5633	-0,6213	0,3449	0,4259	-0,9899
2002-2012	0,2108	-0,4462	0,0435	-0,2570	0,1042	0,3818	-0,4751

Šaltinis: Europos ir Lietuvos statistikos departamento duomenys; autorės skaičiavimai; 0,1 ryšys statiškai nėra reikšmingas; 0,5 ryšys statiškai reikšmingas.

Skaičiavimų rezultatai rodo, kad 2002-2007 metais tarp jaunimo nedarbo lygio ir kitų rodiklių pastebėtas glaudžiausias ryšys, tai rodo, kad šio rodiklio pokyčiai jautriausiai reaguoja į esminius socialinius, ekonominius situacijos pasikeitimus. Labai stiprus neigiamas tiesinis koreliacijos ryšys 2002-2007 metais nustatytas tarp jaunimo nedarbo lygio ir infliacijos ($r = -0,96$) tad galima teigti, kad mažėjant infliacijai, didėja jaunimo nedarbo lygis, čia galima pastebėti Filipso kreivę, kuri

nustato ryšį tarp nedarbo ir infliacijos: kuo mažesnis infliacijos lygis, tuo didesnis nedarbas ir priešingai. Taip pat labai stiprus neigiamas koreliacijos ryšys nustatytas tarp jaunimo nedarbo lygio ir vidutinio bruto darbo užmokesčio ($r = -0,94$); bendrojo vidaus produkto ($r = -0,95$); tiesioginių užsienio investicijų ($r = -0,98$); bei gyventojų pajamų mokesčio ($r = -0,97$).

Kaip teigia, J. Šeputienė ir L. Kinčiūtė (2011), tarp nedarbo lygio ir darbo užmokesčio egzistuoja atvirkštinė priklausomybė, tad galima teigti, didėjant darbo užmokesčiui, mažėja jaunimo nedarbo lygis. Darbo užmokestis sąlygoja ne tik darbo paklausą, tačiau ir darbo pasiūlą. Jį galima laikyti svarbiausiu veiksniu, lemiančiu darbo jėgos pasiūlą įmonės, ūkio šakos, visos ekonomikos mastu.

Gyventojų nedarbo lygis yra susijęs su šalies ekonomine situacija. Padidėjus bendrajai paklausai, vyksta ekonominis aktyvumas, kuris pasireiškia BVP didėjimu, ir nedarbo lygio mažėjimu. Jaunimo nedarbo lygis sumažėjo nuo 22,9 proc. 2002 m. iki 6,8 proc. 2007 m., o BVP išaugo nuo 52,3 mlrd.Lt iki 99,2 mlrd.Lt.

Pasak, M. Blomstrom and A. Kokko (2003), TUI siejamos su didele nauda: užimtumo didėjimu, technologijų plėtra, didėjančiu produktyvumu, naujų darbų vietų kūrimu ir kt. Tarp nedarbo lygio ir TUI taip pat egzistuoja atvirkštinė priklausomybė, per 2002-2007 m. TUI padidėjo 22,4 mlrd. Lt, o jaunimo nedarbas sumažėjo 16,1 proc. punkto.

Anot, A. Slavickienės ir kt., (2007), gyventojų pajamų mokesčio surinkimui įtakos turi nedarbo lygio pokyčiai. Taigi, didėjant jaunimo nedarbui, mažėja surenkamas gyventojų pajamų mokestis.

2008-2012 m. pastebima neigiama priklausomybė tarp jaunimo nedarbo lygio ir vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą įgijusio jaunimo dalies ($r = -0,62$), tad didėjant jaunimo išsilavinimo lygiui, mažėja jaunimo nedarbo lygis. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto išorės santykių skyriaus nuomonėje, dėl Europos aukštojo mokslo pasaulyje (2014) teigiama, kad dabartinėje globalizuotoje ir konkurencingoje visuomenėje žinios yra viena pagrindinių žmogaus vystimosi priemonių visais savo aspektais: socialiniu, ekonominiu ar gerovės požiūriu. Mokslas yra pagrindinis naujų žinių kūrimo ir sklaidimo veiksnys, galintis prisidėti prie žmonių ir apskritai visuomenės vystimosi. Vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą įgijusio jaunimo dalis per analizuojamą laikotarpį padidėjo 7,6 proc. punktais ir siekė 89,3 proc.

Norint išsiaiškinti, ar egzistuoja ryšys tarp jaunimo užimtumo lygio ir kitų socialinių, ekonominių rodiklių buvo apskaičiuoti koreliacijos koeficientai (žr. 2.3.3 lentelė).

Jaunimo užimtumo lygio ir tam tikrų ekonominių ir socialinių rodiklių Lietuvoje 2002-2012 m. koreliacinio ryšio įvertinimas

<i>Jaunimo užimtumo lygis, proc.</i>	Migracijos saldo, vnt.	Vidutinis Bruto darbo užmokestis, Lt	Nusikaltimų skaičius, vnt.	Asmenys dalyvavę ADRP priemonėse, žm.
Koreliacijos koeficientas, 2002-2007	0,8059	0,3015	-0,9337	-0,4753
2008-2012	0,7495	0,8707	0,1466	-0,8140
2002-2012	0,7861	-0,1851	-0,2442	0,0710

Šaltinis: Europos ir Lietuvos statistikos departamento duomenys; autorės skaičiavimai; 0,1 ryšys statistikai nėra reikšmingas; 0,5 ryšys statistikai reikšmingas.

Remiantis 2.3.3 lentelės duomenimis, 2002-2007 m. nustatyta stipri teigiama koreliacija tarp jaunimo užimtumo lygio ir migracijos saldo ($r= 0,80$), taigi didėjant migracijos saldo, didėja ir jaunimo užimtumas. Anot K. Matuzevičiūtės ir M. Butkaus (2010), migracija, lemia šalių gyventojų ir darbo jėgos pokyčius: keičiasi darbo jėgos išteklių skaičius ir struktūra, mokesčių ir socialinio draudimo įmokų mokėtojų skaičius ir pan. Nedarbo ir užimtumo lygis, teoriškai susiejami su migracijos procesais. Remiantis Statistikos departamento duomenimis jaunimo užimtumas 2002-2007 m. kito nuo 20,6 proc. iki 25,2 proc., o migracijos saldo nuo 11,6 tūkst. iki 51,1 tūkst. Determinacijos koeficientas parodo, jog 64 proc. jaunimo užimtumas priklauso nuo migracijos saldo, o 36 proc. jaunimo užimtumo lygiui įtakos daro kiti veiksniai (žr. 5 priede).

Labai stipri neigiama atvirkštinė koreliacija nustatyta tarp jaunimo užimtumo ir nusikaltimų skaičiaus ($r= -0,93$). Nors nustatytas labai stiprus ryšys tarp šių rodiklių, tačiau įvertinus t parametro reikšmingumą negalima teigti, jog stochastinis ryšys egzistuoja. Pastebima, kad bedarbius paveikia jų ekonominis neaktyvumas, tad jie realizuoja save atlikdami nusikalstamas veiklas. Pasak, D. Fougere et al. (2009), didžiąją dalį turtinių nusikaltimų, tokių kaip vagystės, apiplėšimai, padaro jaunimas.

2008-2012 m. stipri neigiama atvirkštinė priklausomybė nustatyta tarp jaunimo užimtumo lygio ir asmenų dalyvavusių ADRP priemonėse ($r= -0,81$). Kaip teigia, L. Okunevičiūtė- Neverauskienė, J. Moskvina (2010) ADRP priemonės padeda sumažinti nedarbo mastą, padidina gyventojų užimtumą bei ekonominį aktyvumą. Šių priemonių orientacija yra į labiausiai pažeidžiamus asmenis, tokius kaip jaunimas bei ilgalaikiai bedarbiai. Asmenų dalyvavusių ADRP priemonėse 2008-2012 m. padidėjo nuo 36,3 iki 64,7 tūkst., o jaunimo užimtumas sumažėjo nuo 26,7 iki 21,5 proc.

Apibendrinant poskyrį galima teigti, kad atlikta tiriamojo laikotarpio nedarbo rodiklių koreliacinė analizė patvirtino teorines prielaidas, kad emigracijos, darbo užmokesčio, tiesioginių užsienio investicijų, bendrojo vidaus produkto, išsilavinimo, nusikaltimų rodikliai koreliuoja su jaunimo nedarbo rodikliais.

2.4 Jaunimo nedarbo mažinimo priemonių analizė

Šioje darbo dalyje bus pateikti įvairių aktyvios darbo rinkos politikos priemonių rezultatai, kaip įvairios programos paveikė jaunimo padėtį šalies darbo rinkoje. LDB organizuoja ir finansuoja šias ADRP priemones:

- *bedarbių ir išpėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų profesinį mokymą;*
- *remiamąjį įdarbinimą:*
 - įdarbinimą subsidijuojant
 - darbo įgūdžių įgijimo rėmimą
 - darbo rotaciją
 - viešuosius darbus
- *parama darbo vietoms steigti:*
 - darbo vietų steigimo subsidijavimą
 - vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimą
 - savarankiško užimtumo rėmimą
- *bedarbių teritorinio judumo rėmimą.*

2.4.1 lentelėje pateikiami LDB įgyvendinti projektai bei pasiekti rezultatai (žr. 2.4.1 lentelė).

2.4.1 lentelė

Įgyvendintos programos ir projektai jaunimo nedarbui mažinti

Programa-projektas	Pasiekti rezultatai
<i>„Pagalba įsidarbinant“</i>	Projekto pradžia - 2013 m. liepos 1 d., pabaiga - 2014 m. rugsėjo 30 d. Nuo projekto pradžios iki 2014 m. vasario 28 d. projekto veiklose dalyvavo 6463 asmenys: Darbo įgūdžių įgijimo rėmime 1463; įdarbinimas subsidijuojant 5000.
<i>„Integravimo į darbo rinką skatinimas“</i>	Projekto pradžia - 2011 m. liepos 1 d., pabaiga - 2014 m. vasario 28 d. Projekto įgyvendinimo metu į profesinio mokymo priemonę nusiųsta 11563 asmenys, iš kurių jaunimo iki 29 m. – 6037 asmenys, įdarbinimo subsidijuojant priemonėje dalyvavo 13384 asmenys, darbo įgūdžių įgijimo priemonėje – 4124 asmenys, darbo rotacijos priemonėje – 626 asmenys ir teritorinio judumo priemonėje – 433 asmenys. 2014 m. vasario 28 d. duomenimis 25704 projekto dalyviai įsidarbino po dalyvavimo projekto veiklose.
<i>„Jaunimo užimtumo didinimas“</i>	Projekto pradžia - 2012 m. rugpjūčio 1 d., pabaiga - 2013 m. lapkričio 30 d. Į projekto veiklas buvo įtraukti 6600 jauni iki 29 metų asmenys. Per 6 mėnesius po dalyvavimo remiamo įdarbinimo programose, bedarbių įsidarbinimo lygis siekė 86 proc. Darbo įgūdžių įgijimo rėmime dalyvavo 2541 asmenų, (daugiau kaip 1900 absolventų, kurie pirmą kartą pradėjo darbinę veiklą pagal įgytą specialybę ar profesiją) didžiausiais specialistų poreikis buvo: vadybininkų, administratorių ir apskaitininkų; įdarbinimas subsidijuojant 4059 asmenų, paklausiausios profesijos: pardavėjai, vairuotojai, apdailininkai.
<i>„Pasitikėk savimi“</i>	Projekto pradžia – 2013 m. spalio 17 d., pabaiga – 2015 m. gegužės 31 d. Tikslinė grupė – 16-25 metų jaunuoliai, kurie nedirba, nesimoko ir nedalyvauja ADRP priemonėse. Nuo projekto pradžios iki 2014 m. vasario 28 d. projekto veiklose dalyvavo 409 asmenys.
<i>„Būk aktyvus darbo rinkoje“</i>	Projekto pradžia - 2010 m. liepos 15 d., pabaiga - 2012 m. sausio 31 d. Projekto įgyvendinimo laikotarpiu 3176 jaunuoliai iki 29 metų įdarbinti subsidijuojant, o 2947 jaunuoliai gavo paramą darbo įgūdžiams įgyti. Nuo projekto pradžios dalyvavimą priemonėse baigė per 6.1 tūkst. projekto dalyvių. 2012 m. sausio 31 d. duomenimis apie 83 proc. projekto dalyvių įsidarbino po dalyvavimo priemonėse.

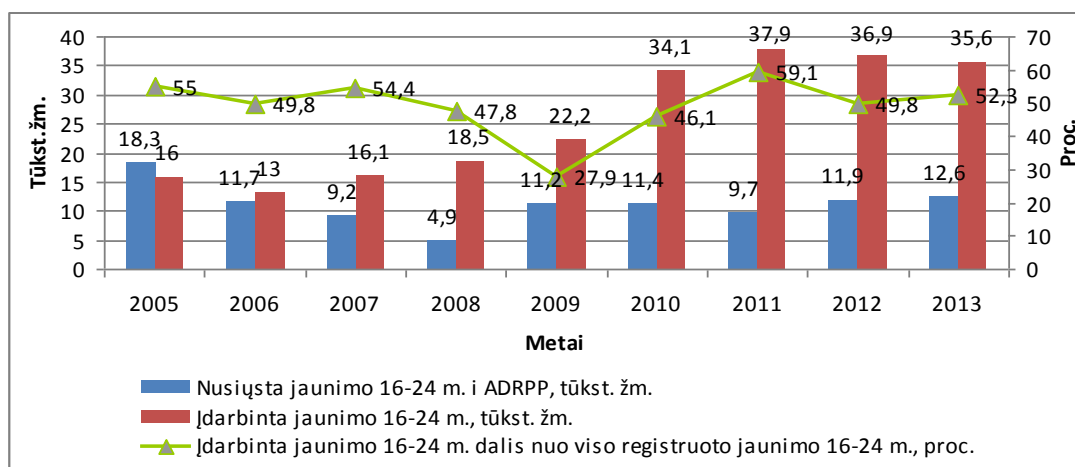
2.4.1 lentelės tęsinys

<p>„Parama pirmajam darbui“</p>	<p>Projekto pradžia – nuo 2012 m. rugpjūčio 1 d. dalies darbo užmokesčio kompensavimo teikiamas. Bendroju atveju darbo užmokesčio kompensacija gali būti teikiama 12 kalendorinių mėnesių, skaičiuojant nuo pirmą kartą įsidarbinusio asmens pirmos darbo dienos.</p> <p>Iki 2013 08 mėn. parama išmokėta 1353 įmonėms, už 5935 pirmą kartą įdarbintus jaunus darbuotojus. Iki 2013 08 mėn. gauta 9950 prašymų kompensuoti dalį darbuotojo darbo užmokesčio. Vidutinis jaunų darbuotojų, dėl kurių kreiptasi dėl kompensacijos, amžius – 20-21 metai. Aktyviausiai šia priemone naudojasi įmonės, turinčios daugiau nei 250 darbuotojų (52 proc.), tiek vidutinės (22,9 proc.), tiek ir mažos bei mikro įmonės (23,1 proc.) kreipiasi šiek tiek mažiau. Daugiausiai kreipiasi įmonės, kurių pagrindinė buveinė didžiuosiuose šalies miestuose.</p>
<p>„Motyvaciniai seminarai“</p>	<p>Nuo 2008 m. teritorinėse darbo biržose įdiegta paslauga - motyvaciniai seminarai socialiai pažeidžiamam, nekvalifikuotam, nemotyvuotam jaunimui, siekiant padidinti jų galimybes įsitvirtinti ir lygiaverčiai konkuruoti darbo rinkoje. 2013 m. vyko 518 motyvacinių seminarų, kuriuose dalyvavo 4,4 tūkst. asmenų. Iš jų apie 480 jaunuolių nebuvo registruoti darbo biržoje, bet priklausė socialinės rizikos grupei, todėl bendradarbiaujant su vyriausybėmis ir nevyriausybėmis organizacijomis, socialiniais partneriais, buvo įtraukti siekiant daugiau jaunuolių suteikti efektyvią pagalbą. 2013 m. 63,7 proc. dalyvavusių motyvaciniuose seminaruose asmenų vėliau įsidarbino, dalyvavo aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse, kt. programose (2012 metais – 63,0 proc.).</p>

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos darbo biržos ir Lietuva: 2013 m. Nacionalinė reformų darbotvarkė duomenimis.

Apibendrinant galima teigti, kad 2013 metais į aktyvios darbo rinkos politikos priemones nusiųsti 12,6 tūkst. jaunų bedarbių iki 24 m. amžiaus (2012 m. - 11,9 tūkst.). Tai sudarė 18,5 proc. registruotų jaunų bedarbių (2012 m. - 16,0 proc.). Iš jų pagal priemones: 2,9 tūkst. nusiųsti į profesinį mokymą, 2,4 tūkst. - į darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonę, 2,2 tūkst. dirbo viešuosius darbus ir 3,7 tūkst. jaunuolių įdarbinti subsidijuojant. Jaunuoliai iki 25 m. amžiaus sudarė 67,5 proc. darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonės dalyvių bei 31,4 proc. dalyvavusių profesiniame mokyme. Pradėję individualią veiklą ir įsigijusių verslo liudijimus asmenų 2013 m. padidėjo 20 proc. ir siekė 4,2 tūkst., o 2012 m. – 3,5 tūkst. jaunų bedarbių.

Apibendrinus visų programų ir projektų rezultatus, 2.4.1 paveiksle iliustruoti skaičiai apie jaunimo dalyvavimą ADRP priemonėse ir jų įdarbinimą.

2.4.1. pav. Jaunimo įdarbinimas ir dalyvavimas ADRP priemonėse 2006-2013 m., proc., tūkst.

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Remiantis pateikta 2.4.1 paveikslo informacija, vidutiniškai per 2005-2013 m. į ADRP priemones nusiųsta 11,2 tūkst. jaunų žmonių. Daugiausia 37,9 tūkst. jaunuolių įdarbinta 2011 m., kurie sudarė daugiau nei pusę (59,1 proc.) visų registruotų jaunų bedarbių, kadangi darbdaviai aktyviai pasinaudojo „Sodros“ mokesčių lengvatomis įdarbinant pagal darbo sutartį darbo patirties neturintį žmogų ir įdarbinusiems jaunos (iki 29 m.) asmenis pagal įgytą kvalifikaciją. 2013 m. įdarbinta 35,6 tūkst. jaunų bedarbių iki 24 m. amžiaus, kurie sudarė 52,3 proc. įregistruotų jaunų bedarbių.

Pagal profiliuotą bedarbių aptarnavimo modelį 2013 m. 39 proc. jaunų bedarbių buvo pasirengę darbo rinkai motyvuoti, 5 proc. – pasirengę nemotyvuoti, 29,7 proc. – nepasirengę bet motyvuoti, ir 26,2 proc. – nepasirengę ir nemotyvuoti.

Apibendrinant 2013 metus į aktyvios darbo rinkos politikos priemones nusiųsta 12,6 tūkst. jaunų bedarbių, t.y. 5,9 proc. daugiau nei 2012 m. Daugiausia 3,7 tūkst. jaunuolių įdarbinta subsidijuojant ir 2,9 tūkst. nusiųsti į profesinį mokymą.

2.5 Ekonominio nuostolio dėl jaunimo padėties darbo rinkoje analizė

Šioje darbo dalyje bus vertinamas ekonominis nuostolis, dėl jaunimo užimtumo, darbo našumo ir nedarbo, remiantis A. Pociaus ir L. Okunevičiūtės-Neveauskienės 2005 metais atliktu tyrimu.

A. Pociaus ir L. Okunevičiūtės-Neveauskienės (2008) nuomone, tinkamai apmokamų darbo vietų stoka ir padidėję jaunimo poreikiai verčia jaunos darbingus Lietuvos gyventojus ieškoti darbo Europos Sąjungos ir kitose šalyse, todėl nesukuriamas BVP ir patiriamas ekonominis nuostolis.

Vertinant ekonominį nuostolį, geriausia būtų jį sieti su užimtumo mažėjimu, nes tik dirbantys asmenys yra materialinių gėrybių kūrėjai. Tačiau magistro baigiamajame darbe ekonominis nuostolis vertinamas atsižvelgiant tiek į jaunimo užimtumą, tiek į nedarbą, tai leis problemą nagrinėti visapusiškiau.

2.5.1 lentelėje pateita jaunimo darbo našumo ir užimtumo įtaka bendrajam vidaus produktui. 7 priede pateikti ekonominio nuostolio skaičiavimai.

2.5.1 lentelė

Jaunimo darbo našumo ir užimtumo įtaka BVP 2002-2012 metais, mln. Lt.

Rodiklis	2002	2002-2003	2002-2004	2002-2005	2002-2006	2002-2007	2002-2008	2002-2009	2002-2010	2002-2011	2002-2012
BVP pokytis mln.Lt	-	168,0	217,1	770,9	1870,5	2336,9	3390,4	1376,4	1420,8	1772,6	2489,2
dėl užimtumo	-	-66,8	-347,4	-240,5	152,3	-24,0	128,3	-593,2	-961,9	-1036,7	-841,7
dėl darbo našumo	-	234,8	564,4	1011,4	1718,2	2361,0	3262,2	1969,6	2382,8	2809,3	3330,9

Šaltinis: autorės skaičiavimai, Lietuvos statistikos departamento duomenys.

Mažėjant jaunimo užimtumui, mažiau sukuriama BVP, t.y. patiriamas ekonominis nuostolis. Per analizuojamą laikotarpį jaunimo užimtųjų skaičius sumažėjo 31,5 tūkst. tad dėl jaunimo darbo užimtumo neigiamo pokyčio šalies BVP sumažėjo 26,27 proc. arba 841,7 mln.Lt. Didžiausias ekonominis nuostolis dėl jaunimo užimtumo buvo 2011 m. t.y. 1036,7 mln. Lt, kadangi užimtųjų skaičius buvo tik 81,1 tūkst.

Jaunimo darbo našumas yra svarbus BVP kitimo veiksnys, atsveriantis jaunimo užimtumo sumažėjimą, nes skirtingai nei užimtumo, darbo našumo įtaka BVP visą analizuojamą laikotarpį buvo teigiama. 2012 m. lyginant su 2002 m. darbo našumas padidėjo beveik dvigubai ir siekė 64,4 tūkst. Lt, tad BVP pokytis dėl darbo našumo 2012 m. siekė net 3330,9 mln. Lt, daugiausiai per analizuojamą laikotarpį. Tokį teigiamą darbo našumo pokytį lėmė stipriai per dešimtmetį patobulėjusios technologijos, kurios naudojamos gamyboje - pramonėje.

Rezultatai leidžia daryti išvadą, kad 2002-2012 m. darbo našumas buvo BVP didėjimą lemiantis veiksnys, o dėl mažėjančio užimtųjų skaičiaus buvo patiriamas ekonominis nuostolis. Anot A. Pociaus ir L. Okunevičiūtės-Neveauskienės (2005), ateityje darbo veiksnio įtaka BVP nebus tokia svari, kaip darbo našumo, kadangi tai siejama su naujų technologijų diegimu. Tačiau nereikėtų manyti, kad dėl mažesnio darbo vaidmens kuriant BVP ekonomikos augimo ir darbo rinkos ryšys praranda savo reikšmingumą. Šis ryšys yra abipusis: viena vertus, užimtumas - tai ekonomikos augimo rezultatas, kita vertus, užimtumas - tai BVP kitimo veiksnys. Socialiniu ir ekonominiu požiūriu šio veiksnio įtaka ekonomikos augimui visuomet vertintina kaip labai svarbi, nes gyventojų užimtumo lygis leidžia spręsti apie šalies gerovę ir darbo rinkos politikos patikimumą.

Toliau bus vertinamas ekonominis nuostolis dėl jaunimo nedarbo, kadangi nekyla abejonių dėl to, jog ekonominis nuostolis dėl darbo rinkos pokyčių susijęs su nedarbo kitimu (žr. 2.5.2 lentelę).

2.5.2 lentelė

Jaunimo nedarbo įtaka BVP 2002-2012 metais, mln.Lt

Rodiklis	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Jaunimo bedarbių skaičius, tūkst.	35,8	38,8	31,0	20,7	13,7	10,9	19,2	41,0	46,6	39,2	32,2
Jaunimo nedarbo lygis, proc.	23,0	24,8	22,5	15,7	9,8	8,4	13,3	29,6	35,7	32,6	26,7
Ekonominis nuostolis dėl jaunimo nesukuriama BVP mln. Lt	-606,6	-736,7	-621,4	-345,5	-80,8	-0,5	-376,1	-1376,5	-1982,5	-1786,1	-1421,3
Pokytis 2002-2012											-814,7

Šaltinis: autorės skaičiavimai, Lietuvos statistikos departamento duomenys.

Apskaičiavus nustatyta, kad per analizuojamą laikotarpį ekonominis nuostolis dėl jaunimo nesukuriamo BVP padidėjo 814,7 mln.Lt t.y. nuo 606,6 mln. Lt iki 1421,3 mln.Lt. Mažiausiais ekonominis nuostolis buvo 2007 m. kuris siekė tik 0,5 mln. Lt, o didžiausias užfiksuotas 2010 m. t.y. 1982,5 mln.Lt, tam įtakos turėjo didelis jaunimo bedarbių skaičius (46,6 tūkst. didžiausias per visą laikotarpį), kurį sąlygojo nepalanki ekonominė situacija šalyje. Vidutiniškai per 2002-2012 m. ekonominis nuostolis, dėl jaunimo nedarbo siekė 848,5 mln.Lt

Kasmet ekonominis nuostolis dėl jaunimo nedarbo lygio kinta, nes didžiausią įtaką daro jaunimo padėties darbo rinkoje pokyčiai. Jaunimo nedarbo mažėjimas turėtų reikšti didesnę jaunų žmonių užimtumą, tačiau dažnai, užuot pagausinę dirbančiųjų gretas, jie palieka darbo rinką ir papildo ekonomiškai neaktyvių gyventojų grupę, taip didindami šalies ekonominį nuostolį.

Apibendrinant, galima teigti, kad ekonominis nuostolis dėl jaunimo užimtumo analizuojamu laikotarpiu siekė 841,7 mln. Lt, dėl kasmet didėjančio darbo našumo buvo sukuriama 3330,9 mln. Lt, o dėl jaunimo nedarbo kasmet vidutiniškai buvo patiriamas 848,5 mln.Lt ekonominis nuostolis. Rezultatai rodo, kad ekonominis nuostolis dėl jaunimo nedarbo lygio yra didesnis nei dėl užimtumo.

3 JAUNIMO NEDARBO PERSPEKTYVOS IR JŲ PAGRINDIMAS

Šioje darbo dalyje bus pateikiamos jaunimo nedarbo perspektyvos 2013-2015 metams, remiantis daugialypės regresinės analizės sudarytu modeliu ir ekspertų nuomone.

I. Genytės-Pikčienės (2013), teigimu, darbo rinkos situacijos gerėjimą lemia stebimi teigiami postūmiai makroekonominėje aplinkoje. Didėjimą neprarandančios eksportuojančios veiklos ir po truputėlį atsigaunantys į vidaus rinką orientuoti sektoriai lemia darbo paklausos augimą. Tačiau pasaulinėje užimtumo tendencijos ataskaitose 2014 teigiama, kad jaunimo nedarbo lygis siekia istorines aukštumas, jo mažėjimo tendencijos nėra džiuginančios, kadangi didelė dalis jaunuolių nedirba, nesimoko ir nedalyvauja mokymuose (NEET). Jaunimas, kuris NEET yra mažiau įsitraukęs į visuomenės gyvenimą, nepatenkintas savo perspektyvomis darbo rinkoje, kadangi jos sudėtingos, todėl jie dažnai „iškrenta“ iš darbo rinkos net nepatekę į ją.

3.1 Jaunimo nedarbo perspektyvos

Norint įvertinti rinkos perspektyvas, buvo nuspręsta naudoti veiksnių poveikį įvertinus daugialype regresine analize. 2.3 skyriuje apskaičiavus koreliacijos ryšius ir patvirtinus jų reikšmingumą pagal *Student* kriterijų buvo nustatyti šie veiksniai, kurie labiausiai įtakoja jaunimo nedarbo lygį: BVP, infliacija, tiesioginės užsienio investicijos, išsilavinimo lygis, minimali mėnesio alga, asmenys dalyvavę ADRP priemonėse. Tad vadovaujantis (infliacija, išsilavinimo lygis ir asmenys dalyvavę ADRP priemonėse) veiksniais buvo sudarytas modelis, kurio pagalba bus prognozuojamas jaunimo nedarbo lygis, prognozei atlikti pasitelkta SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*) 17 versijos programa.

Norint taikyti gautą daugialypės regresijos modelį prognozavimui, būtina patikrinti jo reikšmingumą ir patikimumą. Buvo apskaičiuotos ir tikrinamos išskirtys, pagal: standartizuotą paklaidą, Kuko matą ir stebėjimo įtakos indeksą. Remiantis standartizuotų paklaidų analize galima teigti, kad išskirčių nėra, nes standartizuotų liekanų reikšmės absoliučiu didumu neviršija 3. Tačiau pagal Kuko matą nustatyta kad septintas stebėjimas gali būti laikomas išskirtimi, nes šio stebėjimo Kuko mato reikšmės viršija kritinę reikšmę $\approx 0,926$. Pagal stebėjimo įtakos indekso reikšmę išskirtimi laikomas taip pat septintas stebėjimas, nes viršija apskaičiuotą kritinę reikšmę $\approx 0,36$. Nustačius, kad keli metodai parodo septintą stebėjimą kaip išskirtį, jis bus pašalinamas (žr. 8 priedas).

Heteroskedastiškumui patikrinti buvo taikoma diagnostika – Goldfield – Quandt (GQ) testas su 95 proc. reikšmingumu. Apskaičiuotos reikšmės pateiktos 9 priede. 3.1.1 lentelėje pateikti heteroskedastiškumo rezultatai.

Heteroskedastiškumo diagnostikos rezultatai

	X1	X2	X3
F=RSS1/RSS2	0,983586	6,485286	4,915761
F krit.	161,4476	161,4476	161,4476
Išvada	Homosked.	Homosked.	Homosked.

Šaltinis: autorės skaičiavimai.

Atlikus heteroskedastiškumo tikrinimą, nustatyta, kad modelis yra homoskedastiškas.

Norit nustatyti ar modeliui nebūdinga autokoreliacija, atlikta autokoreliacijos diagnostika, remiantis Durbin –Watson testu, šis testas atliktas su 95 proc. reikšmingumo lygmeniu (d_L d_U ir d reikšmės pateiktos 10 priede). Durbin – Watson reikšmių lentelėje randamos d_L ir d_U reikšmės, kai $k = 5$; $n = 17$; $\alpha=95\%$ $d_L = 0,53$ $d_U = 2.02$.

Apskaičiuojama $4-d_L$ ir $4-d_U$. $4-d_U = 3.47$; $4-d_L = 1.98$; $d = 2.336$.

Kadangi $d_L > d > d_U$, Durbin – Watson reikšmė patenka į neapibrėžtumą, galima daryti prielaidą, kad autokoreliacijos nėra.

Siekiant išsiaiškinti ar nepriklausomi kintamieji tarpusavyje nekoreliuoja, apskaičiuojama porinės koreliacijos koeficientai ir *VIF* statistika. Kadangi porinės koreliacijos koeficientai tarp visų nepriklausomų kintamųjų (x) nėra didesni už 0,8, galima teigti, kad šie kintamieji nėra pernelyg multikolinearūs. O pagal *VIF* statistiką apskaičiuota dispersijos mažėjimo daugiklio reikšmė prie visų nepriklausomų kintamųjų neviršija 4, todėl galima teigti, kad modeliui taip pat nėra būdingas multikolinearumas (žr. 11 priedas).

Pašalinus išskirtis ir nustačius, kad modelis tinkamas, sudaroma regresinė lygtis prognozavimui į kurią įsistatomos reikšmės ir prognozuojamas jaunimo nedarbo lygį. Sudaryta regresinė lygtis:

$$Y = 71,333 - 0,287x_1 - 0,105x_2 - 5,017x_3$$

Su 95% garantija galima prognozuoti, jog asmenų dalyvaujančių ADRP priemonėse padidėtų 1000 jaunimo nedarbo lygis sumažėtų 0,3 proc., jei infliacija padidėtų 1 proc. jaunimo nedarbo lygis sumažėtų 5,1 proc. ir jei išsilavinimo lygis padidėtų 1 proc. jaunimo nedarbo lygis sumažėtų 0,1 proc. Prognozės rezultatai pateikti 3.1.2 lentelėje, o skaičiavimai 12 priede.

Prognozuojamas jaunimo nedarbo lygis 2013-2015 metams

	2013	2014	2015
Jaunimo nedarbo lygis, proc.	38.96*	49.41*	42,55*

*Prognozuojama rodiklio reikšmė

Šaltinis: autorės skaičiavimai.

Nustatyta, kad prognozės modelio determinacijos koeficientas yra 79 proc., kuris parodo kiek bendrosios variacijos galima paaiškinti faktorinių veiksnių kitimu (žr. 10 priedas). Tad prognozės atveju galima teigti, jog infliacija, išsilavinimo lygis bei asmenų skaičius dalyvaujančių ADRP priemonėse jaunimo nedarbo lygį veikia 79 proc., o 21 proc. poveikį daro kiti neįvardijami veiksniai. 2014 metų prognozuojamas jaunimo nedarbo lygis – 49,41 proc., kadangi numatoma mažinti žmonių skaičių ADRP priemonėse nuo 58,9 tūkst. 2013 m. iki 45 tūkst. - 2014 m., prognozuojamas infliacijos lygis turėtų sumažėti iki 0,9 proc., o vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą įgijusio jaunimo dalis turėtų siekti 90 proc. Atsižvelgiant į prognozės gautus rezultatus (kiti neįvardinti veiksniai) gali būti labai reikšmingi ir pakeisti jaunimo padėti darbo rinkoje iš esmės, nes ekspertų ir analitikų ateities tendencijų vertinimas ir įžvalgos optimistiškesnės. Ekspertų perspektyvos pateiktos 3.2 poskyryje.

Apibendrinat daugialypės regresinės analizės koeficientų poveikio nustatymo duomenis, galima teigti jog analizuojamu laikotarpiu išsilavinimo lygio, asmenų skaičius dalyvaujančių ADRP priemonėse ir infliacijos augimo tempai turėjo įtakos jaunimo nedarbo lygio mažėjimui. Prognozuojamas jaunimo nedarbo lygis 2014 m. - 49,41 proc., o 2015 - 42,55 proc.

3.2 Nedarbo perspektyvų pagrindimas

3.2.1 lentelėje pateikta nedarbo lygio prognozė Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2014-2015 metams, remiantis įvairių ekspertų nuomone ir prognozėmis. Lietuvos banko sudaromos makroekonominės prognozės yra makroekonometrinio modeliavimo ir ekspertų vertinimo rezultatas. Modeliavimo rezultatai koreguojami, atsižvelgiant į ekspertų turimas žinias apie ekonomikos struktūros pokyčius, naujausią informaciją apie einamojo ir artimiausio laikotarpiu ekonomikos raidą.

3.2.1 lentelė

Lietuvos nedarbo lygio 2014-2015 metų projekcijos

Nedarbo lygio prognozė, proc.	2014	2015
Lietuvos darbo birža	10,5	-
Lietuvos bankas	10,4	9,2
Finansų ministerija	10,5	9
Swedbank	9,5	8,5
SEB bankas	10,5	9,5
DNB bankas	10	9
Europos centrinis bankas	11,9*	11,7*
Tarptautinė darbo organizacija	18**	17,4**

*Europos Sąjungos prognozuojamas nedarbo lygis

** jaunimo nedarbo lygis Europos Sąjungoje

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos darbo biržos, Lietuvos banko, Finansų ministerijos, Swedbank, SEB banko, DNB banko ir Europos centrinio banko duomenimis bei Tarptautinė darbo organizacijos 2014 metų ataskaita.

Remiantis įvairiomis Lietuvos institucijų ir bankų ekonominėmis prognozėmis 2014 m. nedarbo lygis turėtų siekti 9,5-10,5 proc., o 2015 m. 8,5-9,5 proc. Finansų ministerijos (2014), perspektyvomis nedarbo lygio mažėjimą turėtų įtakoti padidėjęs užimtųjų ir sumažėjęs darbo jėgos skaičius. Viena iš didėjančio užimtumo priežasčių – padidėjęs laisvų darbo vietų skaičius. Nors ekonomika auga, o nedarbo lygis, tikėtina, toliau mažės, vidutiniu laikotarpiu jis išliks gana didelis.

Kaip teigia Lietuvos banko analitikai (2014), ūkio aktyvumui tik artėjant prie potencialaus lygio, nedarbas artėja prie natūraliojo nedarbo lygio, todėl pasikeitimai darbo rinkoje turėtų būti nedideli. Gyventojų iki 25 m. padėtis prasta – kas penktas jaunas žmogus neturi darbo. Tačiau, jau kurį laiką gana sparčiai mažėja jaunimo nedarbas, pastaruoju metu – ir ilgalaikis nedarbas. Būtent mažėjantis ilgalaikių bedarbių, t. y. asmenų, neturinčių darbo ilgiau nei metus, skaičius daugiausia ir lėmė nedarbo lygio mažėjimą. Tokia nedarbo raida vertintina nevienareikšmiškai: labiau tikėtina, kad ilgalaikiai bedarbiai ne įsidarbino, o pasitraukė iš darbo rinkos. Labiausiai sumažėjo asmenų, neturinčių darbo labai ilgai, t. y. ilgiau nei dvejus metus, taigi sunku tikėtis, kad jie įsidarbino.

N. Mačiulis ir kt. (2013) įžvelgia, gana ryškius struktūrinio nedarbo požymius – laisvos darbo vietos užpildomos lėtai arba dėl to, kad bedarbių kompetencijos neatitinka darbdavių poreikių, arba todėl, kad darbo vietos sukuriamos ne ten kur yra daugiausiai bedarbių, o pastarieji yra nelinkę keisti gyvenamosios vietos. G. Nausėda ir kt. (2014), teigia, kad struktūriniam nedarbui įtakos turi švietimo ir profesinio ugdymo trūkumas ir masinė gyventojų emigracija, nusiaubusi ištisus regionus ir palikusi juos be darbingo amžiaus kvalifikuotos darbo jėgos. Tačiau pernelyg dažnai pasitaiko atvejų, kai verslininkai skundžiasi darbo jėgos trūkumu, įsigilinus į situaciją, išaiškėja, kad už aukštos kvalifikacijos ir patirties reikalaujančių pareigų atlikimą siūloma minimali mėnesio alga. Tendencijos rodo, kad mažėjantis nedarbas bei kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas, o taip pat ir didesnis minimalus mėnesinis atlyginimas, stiprina vidutinio darbo užmokesčio augimą.

Anot, Europos centrinio banko ekspertų (2014), nedarbo lygis prognozuojamu laikotarpiu turėtų iš lėto sumažėti 2014 m. – 11,9 proc., 2015 m. – 11,7 proc. Nedarbo lygio mažėjimo tendenciją, iš dalies lems vis mažėjantis darbo jėgos aktyvumo lygis.

Tačiau tikimasi, kad numatomas ekonomikos aktyvumas didės dėl nuosekliai didėjančios vidaus ir išorės paklausos. Išorės paklausą skatins vis labiau atsigauanti pasaulio ekonomika. Vidaus paklausą turėtų skatinti mažėjant neapibrėžtumui didėjantis pasitikėjimas, itin skatinamoji pinigų politikos pozicija ir sumažėjusios naftos kainos, kurios turėtų skatinti realiųjų disponuojamųjų pajamų augimą. Vidaus paklausai bus naudinga ir mažiau ribojanti fiskalinės politikos pozicija 2014 metais, bei po truputį gerėjančios kredito pasiūlos sąlygos.

ES atsižvelgdama į subalansuotos ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo strategiją 2014 metais dėmesį vėl sutelks į nedarbo problemas ir krizės sukeltų socialinių pasekmių sprendimą, kuri yra viena iš penkių prioritetinių sričių. Valstybės narės padarė pažangą modernizuodamos savo

darbo rinkas. Laikui bėgant tai turėtų padėti į jas įtraukti daugiau žmonių. Dabar pirmiausia reikėtų didinti aktyvią paramą bedarbiams ir jų mokymą (įskaitant viešųjų užimtumo tarnybų tobulinimą ir jaunimo garantijų diegimą) bei modernizuoti švietimo sistemas. Valstybės narės taip pat turėtų stebėti darbo užmokesčio lygį, kad jis skatintų ir konkurencingumą, ir vidaus paklausą, be to, jos turėtų užtikrinti, kad socialinės apsaugos sistemų pagalba pasiektų pažeidžiamiausias gyventojų grupes. Tarptautinė bendruomenė taip pat pabrėžė, kad svarbu skatinti integracinį augimą, nes ypač jaunimo nedarbo lygis jau ilgą laiką yra aukštas (Europos komisija).

Tarptautinės darbo organizacijos leidžiamame leidinyje „Global employment trends 2014“ prognozuojama, kad jaunimo nedarbo lygis Europoje 2014 m. - 18 proc. Teigiama, kad vidutinė nedarbo trukmė išaugo daugelyje šalių. Ekonominė plėtra yra per silpna, kad žymiai pagerintų darbuotojų situaciją visame pasaulyje. Jaunimo nedarbo mažėjimas pastebimas nežymus, kadangi ekonominis nuosmukis labai stipriai paveikė jaunimo padėtį darbo rinkoje ir didesnių teigiamų pokyčių neįvyks, išvelgiami darbo vietų kokybės skirtumai jaunimui ir suaugusiam žmogui, jaunimui siūlomos abejotinos ir nepastovios darbo vietos. Jaunimo perspektyvos nėra labai teigiamos, jų nedarbo lygio santykis su suaugusiais sumažės nuo 2,8 - 2012 iki 2,6 - 2018 metais (Global employment trends 2014).

Darbo biržų specialistai, remdamiesi darbdavių apklausos rezultatais ir įvertinę makroekonominių ir darbo rinkos rodiklių tendencijas, parengė 2014 metų darbo rinkos prognozę. Buvo apklausta 4,4 tūkst. darbdavių, kurių įmonėse dirba 0,28 mln. šalies dirbančiųjų. Tarp apklaustųjų 59 proc. sudarė paslaugų, 22 proc. pramonės, 11 proc. žemės ūkio ir 8 proc. statybos sektoriaus įmonės.

Darbdavių apklausa parodė, kad įmonių veiklos perspektyvas 2014 m. darbdaviai vertina pakankamai teigiamai. 30 proc. darbdavių pažymi, kad įmonės apyvarta, darbuotojų skaičius ir investicijos į technologijas didės; 66 proc. – nekis; ir tik 4 proc. – mažės. Įregistruotų darbo pasiūlymų struktūra pagal ekonomines veiklas išliks panaši: 60,4 proc. laisvų darbo vietų bus įregistruota paslaugų; 18,7 proc. – pramonės; 14,3 proc. – statybos; 6,7 proc. – žemės ūkio sektoriuje. Planuojama, kad 2014 m. įsteigtų darbo vietų skaičius didės.

Jaunimo – vienos iš labiausiai socialiai pažeidžiamų bedarbių grupių nedarbo lygis mažėja: 2013 m. teritorinėse darbo biržose jaunimo buvo įregistruota per 6 tūkst. mažiau nei 2012 m. Aktyviai įgyvendinant „Jaunimo garantijų“ iniciatyvos nuostatas, 2014 m. prognozuojama, kad jaunimo mažėjimo tendencija išliks – registruoto jaunimo sumažės 4 tūkst., palyginti su 2013 m. Taip pat duomenys rodo, kad tarp registruoto jaunimo didėja absolventų ir profesinę kvalifikaciją įgijusių jaunų bedarbių dalis, ši tendencija vyraus ir 2014 metais. Iš apklausos matyti, kad sėkmingai įsidarbinti būtinas ne tik išsilavinimas, kvalifikacija, profesiniai įgūdžiai, bet ir bendrieji gebėjimai, papildomos kompetencijos. Sparčiai vystantis technologijoms bei keičiantis darbų

organizavimo pobūdžiui, darbdaviai pirmenybę teikia universaliems, technologiškai išprususiems ir lankstiems darbuotojams.

Didžioji dalis (73 proc.) darbo pasiūlymų bus skirti kvalifikuotai darbo jėgai. Nekvalifikuotos darbo jėgos paklausa mažėja. 2014-2015 metais didžiausios įsidarbinimo galimybės bus šias profesines kvalifikacijas turintiems darbo ieškantiems asmenims:

Specialistams:

- Informacinių technologijų ir sistemų specialistams;
- Statybos inžinieriams;
- Pardavimo vadybininkams;
- Buhalteriams;
- Gydytojams;
- Siuvimo technologams.

Kvalifikuotiems darbininkams:

- Tarptautinio krovinių vežimo transporto priemonių vairuotojams;
- Pardavėjams;
- Suvirintojams;
- Siuvėjams;
- Plataus profilio statybininkams;
- Padavėjams, barmenams ir virėjams;

Teritorinėse darbo biržose 2014 m. numatoma įregistruoti apie 280-290 tūkst. bedarbių, t.y. 4,5-5,5 proc. mažiau nei 2013 m. Prognozuojama, kad 2014 m. vidutinis metinis bedarbių skaičius sumažės 5 proc. ir sieks 185-195 tūkst.

Bedarbių struktūra pagal išsilavinimą iš esmės nesikeis. Didžiausią dalį (53 proc.) sudarys bedarbiai, turintys vidurinį išsilavinimą (iš jų – 53 proc. su profesine kvalifikacija), 24 proc. – bedarbiai, turintys pagrindinį ir žemesnį išsilavinimą (iš jų – 36 proc. su profesine kvalifikacija), 14 proc. – bedarbiai, turintys aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą ir 9 proc. – bedarbiai, turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą.

Prognozuojama, kad 2014 m. darbo jėgos paklausa, palyginti su 2013 m. didės beveik visose apskrityse. Didžiausias darbo jėgos paklausos augimas numatomas Šiaulių apskrityje – 13 proc., Kauno ir Klaipėdos apskrityse – 6 proc., Alytaus, Panevėžio ir Utenos apskrityse – 5 proc., Marijampolės ir Vilniaus apskrityse – 3 proc., Telšių apskrityje – 1 proc. (Lietuvos darbo biržos prognozė, 2014).

Apibendrinant 2014-2015 metų analitikų daromas prognozes, galima teigti, jog prognozuojama teigiama perspektyva, nedarbo lygis mažės 1-3 proc., (2014 m. 9,5-10,5 proc.; 2015 m. 8,5-9,5 proc.) atsižvelgianti į bendro nedarbo lygio mažėjimo prognozes daroma prielaida, kad ir jaunimo nedarbo lygis mažės, pasitelkiant aktyviai įgyvendinamą „Jaunimo garantijų iniciatyvą“. Pagal „Global employment trends 2014“ prognozes jaunimo nedarbo lygis Europoje 2014 m. - 18 proc.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Atlikus mokslinės literatūros palyginamąją analizę nedarbo tematika, galima teigti, kad: *nedarbas* apibūdinamas kaip daugybė įvairiausių socialinių ir ekonominių priežasčių, lėmusių gyventojų užimtumo pokyčius neigiama linkme, to pasekoje nesukuriama dalis bendrosios ūkio nacionalinės vertės bei yra viena sunkiausiai sprendžiamų ekonomikos problemų.

Teigiama, kad jaunimas yra viena iš socialinių grupių, turinčių mažesnes galimybes integruotis į darbo rinką. Perėjimas nuo studijų prie aktyvaus gyvenimo ir integracijos į darbo rinką, yra svarbus ne tik jaunimui, bet ir šalies ekonomikai ir socialiniai raidai. Jaunimo integraciją į darbo rinką veikia daugybė įvairaus pobūdžio veiksnių tai: paslaugų ir gamybos sferos plėtojimas, išsilavinimas, motyvacija dirbti, globalizacija, bendra šalies ekonominė situacija, jos plėtra bei stabilumas, politinė aplinka, sveikata, profesijos siekiamybė, mokslo pažanga ir kt. Tačiau nepavykus įsiliesti į darbo rinką, seka *jaunimo nedarbas*, kurį būtų galima apibūdinti, kaip nepakankamai efektyvios švietimo, profesinio rengimo, socialinės apsaugos, darbo rinkos ir ekonominės politikos rezultatai. Jaunimas darbo rinkoje yra pažeidžiama grupė ir iškyla rizika dėl jų: nedarbo lygio, migracijos, protų nutekėjimo, valstybės išlaidų švietimui, dėl kurių ateityje bus prarandama dalis bendrojo vidaus produkto.

Jaunimo nedarbo problema turi specifinių bruožų, įvardijamos šios jaunimo nedarbo priežastys: reikiamų įgūdžių ir darbo patirties trūkumas, nepakankamas išsilavinimas, profesinis pasirengimas, įgytų profesinių žinių neatitikimas darbo rinkos reikmėms, ribotos mokymosi galimybės, atkaklumo, darbo paieškos įgūdžių stoka, nepakankamos ir (arba) netinkamos aktyvios darbo rinkos programos bei laikinas užimtumas, po kurio seka nedarbo laikotarpiai. Remiantis sociologų nuomone, teigiama, kad bene svarbiausia jaunimo nedarbo priežastis yra ta, kad iki šiol mokymosi įstaigose nėra sistemingai ir kryptingai formuojamas moksleivių nusiteikimas dirbti, nesuteikiama ekonominių, verslumo ir savarankiškumo pagrindų, kuriuos toliau panaudotų ateityje integruojantis į darbo rinką ar kuriant savo verslą.

Jaunimo nedarbo problemą spręsdama valstybė daugiausia taiko aktyvias darbo rinkos politikos priemones, taigi tinkamai parengtos ir subalansuotos jaunimo integracijos į darbo rinką programos, verslo plėtra, didesnis bendradarbiavimas švietimo įstaigų ir darbdavių, tęstinio mokymo tobulinimas garantuotų ne tik didesnę jaunų žmonių užimtumą, aktyvumą, mažesnę bedarbių skaičių, nedarbo lygį jų tarpe, bet ir geresnę socialinę gerovę.

2. Atliktus empirinį jaunimo darbo rinkos rodiklių tyrimą 2002-2012 metais, nustatyta kad: jaunimo nedarbo rodikliai (jaunimo nedarbo lygis 2012 m. Lietuvoje – 26,7 proc., Europoje – 22,9 proc.) yra dvigubai didesni nei bendri (nedarbo lygis 2012 m. Lietuvoje – 13,4 proc., Europoje – 10,5 proc.) tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje.

Atlikus jaunimo darbo jėgos dalies nuo bendros darbo jėgos analizę nustatyta kad didžiausia jaunimo darbo jėgos dalis nuo bendros darbo jėgos buvo 2008 m. t.y. 10,4 proc., dėl 2002-2007 m. šalies ekonomikos augimo. O didžiausias neigiamas jaunimo darbo jėgos pokytis Lietuvoje užfiksuotas 2004 m. 17,3 proc. (28,2 tūkst. žm.) (emigracija, dėl įstojimo į ES) ir 2010 m., 18,2 proc. (29,1 tūkst. žm.) sumažėjo taip pat dėl emigracijos, kurią lėmė ribota laisvų darbo vietų pasiūla ir aukšti darbdavių reikalavimai darbo patirčiai. Vidutiniškai jaunimo darbo jėgos dalis nuo bendros darbo jėgos per visą analizuojamą laikotarpį sudarė 9,12 proc. (140,5 tūkst. žm.)

Jaunimo bedarbių skaičius per analizuojamą laikotarpį kito netolygiai. Lietuvoje ir Europos Sąjungoje didžiausias jaunų bedarbių skaičiaus sumažėjimas nustatytas 2007 metais. 2007 m. lyginant su 2002 m. Lietuvoje jaunimo bedarbių skaičius sumažėjo 62,7 proc. (20,2 tūkst.) ir siekė tik 12 tūkst., (mažiausias per analizuojamą laikotarpį) tokį mažėjimą galėjo nulemti plečiantis paslaugų sektorius, gamyba, didėjanti darbo jėgos paklausa; o Europoje jaunų bedarbių sumažėjo - 15,20 proc. (740,9 tūkst. žm.) ir buvo 4,1 mln. žmonių. Didžiausias jaunimo bedarbių skaičius Lietuvoje buvo 2009 m. t.y. 46,7 tūkst., 2009 m. lyginant su 2002 m. jaunimo bedarbių skaičius padidėjo net 45 proc., tai galėjo lemti nepalanki ekonominė situacija šalyje, dėl kurios dirbančiųjų skaičius sumažėjo statybos, pramonės ir finansų įmonėse, sumažėjo įregistruotų laisvų darbo vietų (17,9 tūkst.). O Europoje didžiausias jaunimo bedarbių skaičius užfiksuotas 2012 m. t.y. 5,5 mln. žmonių 2012 lyginant su 2002 m. šis skaičius padidėjo 13,3 proc. arba 648,3 tūkst., tą galėjo nulemti technologinis proveržis ir kompiuterizacija, dėl jų darbo vietų mažėjo ne tik pramonės, bet ir paslaugų sektoriuje.

Analizuojant bedarbių struktūrą pagal išsilavinimą, galima teigti, kad visą analizuojamą laikotarpį daugiausia bedarbių apie 30,4 proc. turėjo vidurinę išsilavinimą. Neturėdami pakankamos kvalifikacijos, jie negalėjo konkuruoti ir buvo nepaklausiausi darbo rinkoje, bedarbių nuomone pagrindinė neįsidarbinimo priežastis, siūlomas žemas atlyginimas.

Atlikus jaunimo užimtumo analizę 2002-2012 metais nustatyta, kad jaunimo užimtumas Lietuvoje sumažėjo 3,7 proc. punktais ir siekė 21,5 proc.; Europoje taip pat sumažėjo 3,8 proc. punkto ir buvo 32,9 proc. Galima teigti, kad svyravimus lėmė ekonominiai pokyčiai šalyje, dėl kurių 2002-2008 metais užimtumas Lietuvoje padidėjo iki 26,7 proc., dėl spartaus įmonių pelningumo apyvartų didėjimo (paslaugų sektoriuje apie 15 proc., pramonėje 24 proc. apdirbamojoje gamyboje 23 proc., statybų atliktų šalies teritorijoje padidėjo 40 proc., o ne šalies teritorijoje 87 proc.), o 2009-2010 m. užimtumas Lietuvoje sumažėjo iki 18,3 proc., galimai dėl ekonomikos sulėtėjimo procesų t.y. sumažėjo vartojimas (13,8 proc.), investicijas į šalies ūkį (TUI sumažėjo 10,6 proc.), sumažėjo užimtųjų skaičius statybų sektoriuje iki 5 proc., bei jaunimo užimtumo mažėjimui įtakos turi tai, kad vis daugiau jaunimo mokosi ir mokymosi laikas trunka ilgiau.

Atlikus jaunimo nedarbo lygio analizę nustatyta, kad jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje vidutiniškai per analizuojamą laikotarpį sudarė 21,4 proc., o Europos Sąjungoje – 19 proc. Didžiausias jaunimo nedarbas Lietuvoje buvo 2010 m. t.y. 35,3 proc., o Europos Sąjungoje 2012 m. – 22,9 proc. Tokį aukštą nedarbo lygį galėjo lemti nekilnojamojo turto ir finansų rinkos burbulas, kuris stipriai paveikė šalies ūkio plėtrą, to pasekmės bankrutavusios statybų, gamybos, didmeninės mažmeninės prekybos ir finansų įmonės (per 2009-2010 metus bankrutavo 3,5 tūkst. įmonių), įmonių restruktūrizavimas, iš kurių darbuotojų atleidimas iš darbo arba mažinamas etatų skaičių.

Lietuvoje nuo 2011 m. jaunimo nedarbo lygis pradėjo mažėti, 2012 lyginant su 2010 m. jaunimo nedarbo lygis sumažėjo 8,6 proc. punktais ir siekė 26,7 proc. Teigiamą rodiklio reikšmę galėjo lemti padidėjęs jaunimo verslumas (2012 m. įkurta 180 įmonių, kurių steigėjai yra jaunimas iki 29 m.), vyriausybės veiksmai taikant įvairias nedarbo mažinimo priemones, programas, skiriant daugiau išteklių aktyvios darbo rinkos politikos priemonėms ir kartu gerinant jų veiksmingumą (2012 m. skirta 156,1 mln. Lt t.y. 4,3 mln.Lt daugiau nei 2011 m.), įsidarbinimas po profesinio mokymo 2012 m. siekė net 89 proc., padidėjusios tiesioginės užsienio investicijos 3700,39 mln.Lt, (9,9 proc.) šalyje sukūrė beveik 3000 naujų darbo vietų.

Remiantis tyrimo rezultatais galima daryti prielaidą, jog jaunimo padėtį darbo rinkoje lemia tiek ekonominiai, tiek socialiniai veiksniai. Atvira Europos Sąjungos darbo rinka, darbo užmokesčio skirtumai, šalies ekonomikos pokyčiai, patirties stoka, profesijos ar kvalifikacijos turėjimas, bendros darbo paklausos ir pasiūlos neatitikimas, jauno žmogaus didesnės mobilumo galimybės bei geresnis užsienio kalbų mokėjimas, lyginant su kitomis demografinėmis grupėmis, turėjo įtakos užimtumo ir nedarbo rodiklių pokyčiams.

Atlikus tyrimą iš dalies patvirtinama darbe iškelta hipotezė, kad jaunimo nedarbo lygis didėja dėl kvalifikacijos neturėjimo, profesinio pasirengimo neatitikimas darbo rinkos reikalavimams bei negatyvaus darbdavių požiūrio į neturintį darbinės patirties jauną asmenį.

Atlikus aktyvios darbo rinkos politikos priemonių analizę nustatyta, kad 2013 metais, į jas buvo nusiųsta 12,6 tūkst. jaunų bedarbių, t.y. 5,9 proc. daugiau nei 2012 m., jie sudarė 18,5 proc. registruotų jaunų bedarbių. Pagal programas 2,9 tūkst. jaunuolių nusiųsti į profesinį mokymą, 2,4 tūkst. dalyvavo darbo įgūdžių įgijimo rėmimo priemonėje, 2,2 tūkst. dirbo viešuosius darbus ir 3,7 tūkst. jaunuolių įdarbinti subsidijuojant. Daugiausia 37,9 tūkst. jaunuolių įdarbinta 2011 m., kurie sudarė daugiau nei pusę (59,1 proc.) visų registruotų jaunų bedarbių, kadangi darbdaviai aktyviai pasinaudojo „Sodros“ mokesčių lengvatomis įdarbinant pagal darbo sutartį darbo patirties neturintį žmogų ir įdarbinusiems jaunas (iki 29 metų) asmenis pagal įgytą kvalifikaciją.

Atliktas tyrimas patvirtino hipotezę, jog kryptingas bei subalansuotas aktyvių darbo rinkos politikos priemonių pasirinkimas užtikrintų veiksmingą jaunimo integraciją į darbo rinką.

3. Atlikus jaunimo nedarbo ir kitų socialinių ekonominių rodiklių ryšių analizę galima išskirti pagrindinius veiksnius – tai vidutinis darbo užmokestis, išsilavinimo lygis, bendrasis vidaus produktas, infliacija, tiesioginės užsienio investicijos ir asmenų skaičius dalyvaujančių ADRP priemonėse, kadangi tarp jaunimo nedarbo rodiklių ir šių socialinių, ekonominių rodiklių nustatyti statistiškai reikšmingi koreliacijos ryšiai. 2002-2007 metais stipriausi atvirkštiniai ryšiai nustatyta tarp jaunimo nedarbo lygio ir išsilavinimo lygio, bendrojo vidaus produkto, infliacijos, tiesioginių užsienio investicijų, lėšų skirtų ADRP priemonėms ir minimalios mėnesio algos, teigiama, kad didėjant šiems veiksniams jaunimo nedarbo lygis mažės. Pagrindžiant šią prielaidą Statistikos departamento duomenimis nuo 2002 m. iki 2007 m. išsilavinimo lygis padidėjo 7,1 proc. punktais ir siekė 88,8 proc., bendrasis vidaus produktas padidėjo daugiau nei dvigubai ir buvo 111920 mln. Lt, infliacija padidėjo 10,3 proc. punktais ir siekė 10,9 proc., tiesioginės užsienio investicijos padidėjo daugiau nei 1,5 karto ir buvo 35503,9 mln.Lt, lėšų skirtų ADRP priemonėms padidėjo daugiau nei 3 kartus iki 248,2 mln.Lt, minimali mėnesio alga didėjo nuo 430 Lt - 2002 m. iki 800 Lt 2007 m., o jaunimo nedarbo lygis sumažėjo 16,1 proc. punkto ir 2007 m. siekė 6,8 proc. Teigiama priklausomybė nustatyta tarp jaunimo nedarbo lygio ir asmenų skaičius dalyvaujančių aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse, 2002-2007 m. laikotarpiu asmenų skaičius priemonėse sumažėjo 91,1 tūkst. žm. ir siekė 36,3 tūkst. žm., o jaunimo nedarbo lygis sumažėjo nuo 22,9 - 2002 m. iki 6,8 - 2007 metais. 2008-2012 metų stipriausios neigiamos priklausomybės nustatytos tarp jaunimo nedarbo ir vidutinio darbo užmokesčio, infliacijos bei valdžios išlaidų.

Apibendrinant galima teigti, kad socialiniai ir ekonominiai rodikliai lemia jaunimo padėties darbo rinkoje rodiklius.

4. Įvertinus ekonominį nuostolį dėl jaunimo, užimtumo, nedarbo ir darbo našumo 2002-2012 metais galima teigti, kad dėl jaunimo užimtumo kasmet buvo patiriamas ekonominis nuostolis, kuris padidėjo daugiau nei 11 kartų ir 2012 m. siekė 841,7 mln.Lt. Didžiausias ekonominis nuostolis dėl nesukuriamo BVP buvo patirtas 2011 m. t.y. 1036,7 mln.Lt, kadangi užimtųjų skaičius buvo tik 81,1 tūkst. žm., kurių įtakoją neigiama ekonominė padėtis šalyje. Tačiau darbo našumo įtaka visą analizuojamą laikotarpį, BVP buvo teigiama, ir padidėjo net 13 kartų iki 3330,9 mln. Lt, kadangi darbo našumas siejamas su naujų technologijų ir inovacijų plėtra, kuri stipriai tobulėja XXI amžiuje. Ekonominis nuostolis dėl jaunimo nedarbo padidėjo 814,7 mln.Lt t.y. iki 1421,3 mln.Lt 2012 metais. Tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą, kad 2002-2012 m. darbo našumas buvo BVP didėjimą lemiantis veiksnys, o dėl mažėjančio jaunimo užimtųjų skaičiaus ir nedarbo lygio buvo patiriamas ekonominis nuostolis. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad ekonominis nuostolis dėl jaunimo nedarbo lygio yra didesnis nei dėl jaunimo užimtumo.

5. Atsižvelgiant į daugialypės regresijos pagalba sudarytą modelį, buvo prognozuojamas jaunimo nedarbo lygis, kuris 2014 m. - 49,41 proc. Tačiau rinkos sąlygos rodo jaunimo nedarbo

lygio mažėjimą jau keletą metų iš eilės, (jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje 2011 - 32,6 proc., 2010 – 26,7 proc.) todėl numatant šio rodiklio ateities perspektyvas remiamasi ekspertų nuomone. Tarptautinė darbo organizacija prognozuoja, kad jaunimo nedarbo lygis Europoje mažės ir 2014 metais - 18 proc. Nedarbo lygio mažėjimo tendenciją, iš dalies lems padidėjęs užimtųjų ir sumažėjęs darbo jėgos skaičius, bei padidėjęs laisvų darbo vietų skaičius. Tačiau ekspertų prognozuojamos jaunimo nedarbo ateities tendencijos nėra labai optimistiškos, kadangi ekonominė plėtra yra per silpna, kad žymiai pagerintų darbuotojų situaciją darbo rinkoje. Lietuvos darbo biržos specialistų teigimu, aktyviai įgyvendinant „Jaunimo garantijų“ iniciatyvą, 2014 m. prognozuojama, kad registruoto jaunimo sumažės 4 tūkst.

Tyrimo metu gauta informacija leidžia pateikti tam tikrus rekomendacinio pobūdžio pasiūlymus:

- Net ir esant dideliame nedarbo lygiui vis daugiau įmonių skundžiasi kvalifikuotų darbuotojų stoka. Ši problema yra itin opi ir jau dabar riboja įmonių konkurencingumą. Darbo rinkos paklausos ir pasiūlos struktūrinis neatitikimas verčia abejoti perkvalifikavimo mechanizmo svertų efektyvumu ir dar kartą atkreipia dėmesį į švietimo sistemos spragas – specialistai rengiami mažai atsižvelgiant į realią tam tikrų sričių specialistų paklausą. Šios problemos mastą iliustruoja ir vis dar aukštas jaunimo nedarbo lygis. Todėl reiktų stiprinti aukštųjų mokyklų ir verslo sektoriaus partnerystes, kad įgūdžiai geriau atitiktų darbo rinkos poreikius, skatintų dirbti, taip pat stiprinti techninį profesinį švietimą ir mokymą, gerinti jaunų žmonių prieigos prie informacijos apie karjeros galimybes. Teritorinėse darbo biržose jaunimą turi konsultuoti karjeros projektavimo specialistai, kurie nukreiptų jauną žmogų, įsigyti jo interesus atitinkančią ir tuo pačiu darbo rinkoje paklausią profesiją, tada jaunuolis gebės rasti ar susikurti darbo vietą.

- Užtikrinus profesinių praktikų atlikimo kokybę, studentai įgytų darbinės patirties ir lengviau įsilietų į darbo rinką. Užsimegztų ryšiai tarp darbdavių ir potencialių darbuotojų, tai būtų naudinga ir įmonėms, kadangi atsirastų papildomos darbo jėgos, už kurią nereikėtų mokėti. Reikėtų tobulinti profesinės praktikos atlikimo priežiūros mechanizmus, įgyvendinti priemones, kurios skatintų darbdavius priimti praktikantus. Privataus sektoriaus atstovus motyvuotų finansinės priemonės.

- Skatinti smulkų verslą, siekiant kuo daugiau sukurti darbo vietų, kurios mažintų tiek bendrą, tiek jaunimo nedarbo lygį ir didintų užimtumo lygį. Skatint jaunų žmonių verslumą reikėtų užtikrinti palankią verslo aplinką, gerinti galimybes gauti finansavimą, padėti valdyti verslą organizuojant praktinius verslo žinių mokymus, pasitelkianti bendradarbiavimą su verslininkais, darbdavių organizacijomis ir verslo plėtros agentūrų specialistais.

- Kuo didesniame jaunų bedarbių skaičiui suteikti galimybę dalyvauti darbo įgūdžių įgijimo rėmimo, darbo rinkos profesinio mokymo programose, vietinių užimtumo iniciatyvų projektuose, bei viešuose darbuose. Esant dideliame jaunimo nedarbui, viešieji darbai tampa ypač aktualūs ir

patrauklūs. Jie suteikia galimybę palaikyti ar išmokyti naujų darbo įgūdžių, sudaro galimybę užsidirbti pragyvenimui būtinų lėšų, suteikia laikiną užimtumą bedarbiams, mažina socialinei paramai reikalingų lėšų poreikį, o ekonominius sunkumus patiriančioms įmonėms - išsaugoti darbo vietas. Taip pat svarbu didinti bedarbių dalyvavimą motyvaciniuose seminaruose, kuriuose aptariamas pasirengimas integracijai į darbo rinką, skatinama darbinė motyvacija bei bedarbių veiklumas ir suinteresuotumas savarankiškai ieškoti darbo realiomis rinkos sąlygomis.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Adamczyk, A. (2009). *Institutional changes in the economies of central and eastern European countries and the situation of the labour market*. Ekonomika.
2. Adomonienė, R. (2003). *Darbo išteklių pasiūlos ir paklausos lygio analizės teorinis pagrindimas*. Inžinerinė ekonomika.
3. Adomonienė, R., Čiutienė, R. (2010). Problems and possibilities of youth integration to labour market. *Economics and management*.
4. Agentas, M., Vaičiulis, L. (2012). *Lietuvos ir Estijos makroekonominė apžvalga*. VU Studentų investicinis fondas.
5. Ahn, N., Garcia, J. R., Jimeno, J. F. (2004). *The impact of unemployment on individual well-being in the EU*. Enepri Working Paper.
6. Albrecht, J. W., Holmlund, B., Lang, H. (1989). *Job search and youth unemployment*. *European economic review*.
7. *Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo tyrimas* (2007). Vilnius.
8. Bagdanavičius, J. (2002). *Žmogiškasis kapitalas*. Vilnius.
9. Bagdanavičius, J., Stankevičius, J., Lukoševičius, L. (1999). *Ekonomikos terminai ir sąvokos*. Vilnius.
10. Balkytė, A., Tvaronavičienė, M., (2010). *Pasirengimas būsimai Europos Sąjungos strategijai „ES 2020“: Lietuvos patirtis*. Socialinių mokslų studijos.
11. Barnett, B. R., Bradley, L. (2007). *The Impact Of Organizational Support For Career Development On Career Satisfaction*. Career Development International.
12. Bartley, M. (1994). *Unemployment and ill health: understanding the relationship*. *Epidemiol Community Health*.
13. Baruch, Y. (2003). *Transforming careers: from linear to multidirectional career paths. Organizational and individual perspectives*. Career Development International.
14. Baxandall, P. (2002). *Explaining differences in the political meaning of unemployment across time and space*. *The journal of socio – economics*.
15. Blanchflower, D. G., Freeman, R. B. (2000). *Youth Employment and Joblessness in Advanced Countries*. Chicago: University of Chicago Press.
16. Blomstrom, M., Kokko, A. (2003). *Foreign Direct Investment in the Real and Financial Sector of Industrial Countries*. *The Economics of Foreign Direct Investment Incentives*.
17. Berthelot, Y. (1995). *European and General global issues influencing employment and unemployment*. Tokyo: United Nations University Press.
18. Beržinskienė, D. (2005). *Nepnaudotų užimtumo galimybių priežastys*. KTU Panevėžio

- institutas.
19. Beržinskienė, D. (2009). *Darbo paieškos alternatyvos: teorija ir praktika*. Šiaulių universitetas.
 20. Beržinskienė, D. Būdvytytė-Gudienė, A., (2010). *Ilgalaikio nedarbo dinamika ekonominio nuosmukio sąlygomis*. Šiaulių universitetas.
 21. Beržinskienė, D., Martinkus, B. (2001). *Nedarbas ir ekonominės bei socialinės jo pasekmės*. Inžinerinė ekonomika.
 22. Beržinskienė, D., Rudytė, D. (2008). *Jaunimo padėties Baltijos šalių darbo rinkose dinamiškos pokyčių lyginamoji analizė*. Šiaulių universitetas.
 23. Brenke, K. (2012). *Unemployment in Europe: Young People Affected Much Harder Than Adults*. DIW Economic Bulletin.
 24. Budrytė, A., Kvedaras, V. (2000). *Lietuvos makroekonometrinio modelio vizija*. Pinigų studijos.
 25. Butkus, M., Matuzevičiūtė K., (2010). *Migracijos tendencijų Europos sąjungoje vertinimas*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.
 26. Carmichael, F., Ward, R. (2001). *Male unemployment and crime in England and Wales*. Economics Letters.
 27. *Communication from the commission to the European parliament and the council strengthening the social dimension of the economic and monetary union*. (2013). European commission. Brussels.
 28. Conyers, B. (2008). *Your Career, Your Life*. Career Management for the Information Professional Library Management.
 29. Corman, H., Mocan, N. (2005). *Carrots, sticks and broken windows*. Journal of Law and Economics.
 30. Černiauskas, N. (2011). *Kada Lietuvoje atsirado nedarbas?*. VU Lietuvos istorijos studijos.
 31. Damidavicius, M., Pocius, A. (1998). *Darbo rinkos terminai ir sąvokos*. Vilnius: Agora.
 32. Darbo socialinių tyrimų institutas (1998). *Darbo rinkos terminai ir sąvokos*. Vilnius: Agora.
 33. *Darbo rinkos metraštis 2011*. (2012). Vilnius. Lietuvos statistikos departamentas.
 34. *Darbo rinkos metraštis 2012*. (2013). Vilnius. Lietuvos statistikos departamentas.
 35. De Koning, J. (2005). *Active Labour Market Policies: Relevance, Expenditure and Effectiveness*. SEOR Working Paper.
 36. Dicken, P. (2009). *Welsh unemployment mainly affecting youths*. Finance.
 37. Dobravolskas, A. (2001), *Laisvo darbo jėgos judėjimo padariniai*. Integracijos žinios.
 38. Ekonominės ir socialinės politikos komisijos *Nuomonės projektas: Ekonominės ir pinigų sąjungos socialinis matmuo*. (2013) Briuselis.

39. Emeh, Ikechukwu Eke-Jeffry, Nwanguma, Emmanuel Obinna Abaroh, Jidefor James (2012). *Egaging youth unemployment in Ngeria with youth development and empowerment programmes; the lagos state in focus*. Interdisciplinary journal of contemporary research in business.
40. *Europos Centrinio banko 2012 metų ataskaita*. (2013). Europos Centrinis Bankas. Vokietija.
41. Europos bendrijų komisija. (2005). *Nauja Lisabonos strategijos pradžia*. Briuselis.
42. *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl pasiūlymo dėl Tarybos sprendimo dėl valstybių narių užimtumo politikos gairių*. (2012). Briuselis.
43. *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Jaunimo užimtumo, profesinių kvalifikacijų ir judumo*. (2012). Briuselis.
44. Europos Parlamento rezoliucija dėl ES jaunimo strategijos „Investicijų ir galimybių suteikimas“ (2010).
45. Fougere, D., Kramarz, F., Pouget, J. (2009). *Youth Unemployment and Crime in France*. IZA discussion paper.
46. Freeman, R. B., Medoff, J. L. (1982). “*Why does the Rate of Youth Labor Force Activity Differ across Surveys?*”, in *The Youth Labor Market Problem: its Nature, Causes, and Consequences*. London, Chicago: University of Chicago Press
47. Gallie, D., Paugam, S., JACOBS, S. (2003). *Unemployment, poverty and social isolation: Is there a vicious circle of social exclusion?*. European societies.
48. Galtier, B., Gautie, J. (2001). *Employment Protection and Labour Market Policies: Trade-offs or Complementarities? The Case of France*. Employment Paper.
49. Garofalo, A., Rycx, F., Vinci, C.P. (2008). *Unemployment, innovation and R&D: introduction*. International Journal of Manpower.
50. *Global employment trends 2013*.(2013) International Labour Office. Geneva.
51. *Global employment trends 2014*.(2014) International Labour Office. Geneva.
52. Gražulis, V., Gruževskis, B. (2008). *Lietuvos darbo rinkos politikos raidos ypatumai: situacijos analizė ir raidos perspektyvos*. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Vilnius.
53. Greenhaus, J. (2000). *Career management*. The Dryden Press Harcourt College Publishers.
54. Gruževskis, B. (2011). *Darbo, gyventojų užimtumo bei darbo rinkos politikos tyrimai Lietuvos raidos kontekste*. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Vilnius.
55. Gruževskis, B., Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. (2003). *Jaunimo integracijos į darbo rinką problemos*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos.
56. Gruževskis, B., Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Česnuitytė, V. (2007). *Asmenų neturinčių pagrindinio išsilavinimo integracijos į Lietuvos darbo rinką problemos*. Mokslo darbai.
57. Gruževskis, B., Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. (2005) *Jaunimo integracijos į darbo rinką*

- problemos*. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
58. Hammer, T. (2003). *Youth unemployment and social exclusion in Europe. A comparative study*. Bristol: Policy Press.
 59. Holm, A., Groes, N., Honore Olsen, T. (2001). *Youth unemployment and oportunities in the labour market – the myth of lifelong hysteresis*. Review of labour economics and Industrial relations.
 60. *Išorės santykių skyriaus nuomonė dėl Europos aukštojo mokslo pasaulyje*. (2014). Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. Briuselis.
 61. Jakštienė, S., Beržinskienė, D. (2011). *Darbo rinkos segmentų klasifikavimo modelis*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.
 62. Jakutis, A., Petraškevičius, V., Stepanovas, A., Šečkutė, L., Zaicevas, S. (2007). *Ekonomikos teorija*. Vilnius.
 63. Jančauskas, E. (2006). *Valstybės darbo rinkos politika*. Studijų metodika. Vilnius. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
 64. *Jaunimo nedarbo mažinimas. ES struktūrinių fondų lėšų panaudojimas siekiant padėti jaunimui*. (2012). Europos komisija.
 65. Jėčiuvienė, M. (2002). *Ekonomikos loginės struktūrinės schemos*. Mokomoji knygelė. Vilnius. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
 66. Jones K. (2013). *Tackling youth unemployment*. Training journal.
 67. Kanopinė, V. (1999). „*Moterų ir vyrų galimybės darbo rinkoje*“, *Feminizmas*. Vilnius.
 68. Lazear, E. P. (1981). *Agency, Earnings Profiles, Productivity, and Hours Restrictions*. American Economic Review.
 69. Lukaševičius, K. (2000). *Nedarbo problema ir jos sprendimo būdai*. Inžinierinė ekonomika.
 70. *Lietuva: 2013 m. Nacionalinė reformų darbotvarkė*. (2013). Vilnius.
 71. Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymas 2005. Valstybės žinios, 1991, Nr. 2-25.
 72. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimo“ Valstybės žinios, 2009-08-18, Nr. 98-4133.
 73. Lietuvos Respublikos seimas nutarimas „Dėl valstybinės jaunimo politikos koncepcijos“ 1996-07-10, Valstybės žinios, 1996, Nr.: 65 -1537.
 74. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 2014–2016 metu strateginio veiklos plano patvirtinimo“ (2013). Vilnius. Lietuvos Respublikos Vyriausybė.
 75. Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas, Valstybės žinios, 2003, Nr. 119-5406.

76. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006-06-30, Nr. 73-2762.
77. Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004-01-07, Nr. 4-26.
78. Laskienė D. (2009). *Nedarbo lygio ir gamybos augimo ryšys: Lietuvos atvejis*. Ekonomika ir vadyba.
79. *Lietuvos statistikos metraštis 2006*. (2007). Vilnius. Lietuvos statistikos departamentas.
80. Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė. Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas*. Vilnius: TEV.
81. Maddah, M. (2013). *An Empirical Analysis of the Relationship between Unemployment and Theft Primes*. International Journal of Economics and Financial.
82. Martinkus, B., Beržinskienė, D. (2005). *Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiai aspektai*. Kaunas: Technologija.
83. Martinkus, B., Beržinskienė, D. (2007). *Darbo rinkos rodiklių pokyčių identifikavimas*. Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai.
84. Martinkus, B., Sakalas, A., Savanevičienė, A., (2003) *Darbo išteklių ekonomika ir valdymas*. Kaunas: Technologija.
85. Martinkus, B., Žilinskas, V. J. (2008). *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
86. McConnell, Brue (2008). *Macroeconomics*. Mc Grow-Hill international edition. Avenue of the Americas, New York.
87. Moskvina, J. (2008). *Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių vertinimas. Probleminiai klausimai*. VU. Vilnius.
88. Navickas, V. (2013). *Ekonomikos konkurencingumo valdymas*. Vilnius. Edukologija.
89. Navickas, V., Paulavičius, K. (1999). *Darbo rinka: teorija ir valstybės politika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
90. *Nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Tarybos sprendimo dėl valstybių narių užimtumo politikos gairių*. (2012). Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. Briuselis.
91. O' Higgins, N. (2001). *Youth Unemployment and Employment Policy: a Global Perspective*. Geneva: International Labour Office.
92. O' Higgins, N.(1995). *Less than zero: YTS, job search, human capital formation and reservation wages*. Paper presented at the 7th Annual Conference of the European Association of Labour Economists.
93. O' Higgins, N. (1995). *Young people in and out of the labour market*. Florence, European University Institute.
94. Okunevičiūtė-Neverauskienė, L., Moskvina, J. (2008). *Socialiai pažeidžiama jaunimo*

- problemos integracijos į darbo rinką kontekste. Lietuvos mokslų akademija.*
95. Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Pocius, A. (2008). *Jaunimo padėties šalies darbo rinkoje raidos tendencijos ir jų įvertinančių rodiklių metodinės skaičiavimo problemos.*
 96. Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Šlekienė, K. (2008). *Nevyriausybinų organizacijų įtaka jaunimo integracijai į darbo rinką. Lietuvos mokslų akademija.*
 97. Pagirskienė, Z. (2003). *Ekonomikos teorija.* Vilnius.
 98. Paliulytė, R., (2005). *Makroekonomika :paskaitų ciklas.* Vilnius.
 99. Palumickaitė, J., Matuzevičiūtė K. (2004). *Darbo rinkos priemonių ekonominio efektyvumo įvertinimas Šiaulių apskrityje.* Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.
 100. Paltarokaitė, K. (2010). *Jaunimo nedarbo Lietuvoje situacijos analizė ir problemos sprendimo keliai.* Vakarų Lietuvos verslo kolegija.
 101. Paulavičius, K. B., Kocai, E. (2004). „*Lietuvos jaunimo užimtumas ir nedarbo prevencija*“, ir *Jaunimo nedarbas: problemos ir sprendimo galimybės.* Vilnius: Arti dizainas.
 102. Paulavičius, K. B. (2002). *Darbo rinka.* Vilnius.
 103. Paul, K., Moser, K. (2009). *Unemployment impairs mental health: meta-analysis.*
 104. Persefoni, V. Tsaliki. (2009). *Economic development and unemployment: do they connect?* International Journal of Social Economics.
 105. Piana, V. (2001). *Unemployment.* Economics web institute.
 106. Pocius, A. (2010). *Padėties darbo rinkoje pokyčiai, užimtumo ir nedarbo rodiklių taikymo metodiniai ypatumai.* Lietuvos statistikos darbai. Vilnius.
 107. Pocius, A. (2007). *Skirtingų gyventojų grupių darbo pasiūlos ir paklausos suderinamumo problemos.* Socialinės grupės: iš praeities į dabartį. Vilnius.
 108. Pocius, A., Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., (2005) *Ekonominio nuostolio dėl Lietuvos darbo rinkos pokyčių įvertinimas.* Pinigų studijos.
 109. Pocius, A., Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. (2003). *Ilgalaikio nedarbo problema Lietuvoje.* Filosofija, sociologija.
 110. Rakauskienė, O. G. (2006). *Valstybės ekonominė politika.* Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
 111. Randy, E. (1994). *Long-term unemployment in recent recessions.* Monthly labour review.
 112. Raphael, S., Winter-Ebmer, R. (2001). *Identifying the Effect of Unemployment on Crime.* Journal of Law and Economic.
 113. Sakalas A., Leščinskienė E. (2008). *Nedarbo mažinimo ypatumai Lietuvoje socialinių išmokų aspektu.* Ekonomika ir vadyba.

114. Saunders, P., Taylor, R. (2002). *The price of prosperity – the economic and social costs of unemployment*. University of New South Wales Press.
115. Savickienė, A., Atkočiūnaitė, K., Nesteckis, A. (2007). *Gyventojų pajamų mokesčio pajamas įtakojančių veiksnių tyrimas*. Lietuvos žemės ūkio universitetas.
116. Schultz, T. P. (1999). *Labor Market Reforms: Issues, Evidence and Prospects*. Economic Growth Center. Yale University.
117. Skominas, V. (2006). *Makroekonomika*. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
118. Slavin, S.P. (2008). *Economics*. Union Country College. Cranford, New Jersey.
119. Simonavičienė, A., Užkurytė, L. (2009). *Pokyčiai darbo rinkoje ekonominio nuosmukio metu: Lietuvos atvejis*. Kauno technologijos universitetas.
120. Snieška, V., ir kt. (2005). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija.
121. Stundinė, G. (2009). *Maitinimo verslo studijų absolventų integracija darbo rinkoje*. Vilniaus kolegija.
122. Šileika, A., Martinaitytė, L. (2012). *Asmeninio vartojimo ir vidaus investicijų Lietuvoje ryšio analizė*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.
123. Šeputienė, J., Kinčiūtė, L. (2011). *Darbo užmokesčio ir nedarbo lygio sąryšio Lietuvoje vertinimas*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.
124. Švedaitė, E. (2012). *Laikinasis įdarbinimas kaip jaunimo nedarbo lygį Lietuvoje ir Europos sąjungoje mažinanti darbo alternatyva*. Profesinės studijos: teorija ir praktika.
125. *The EU temp trade: temporary agency work across the European Union*. (2005). Trade union congress.
126. *The Global Competitiveness Report 2012-2013*. World Economic Forum. Geneva.
127. Tūtlys, V. (2006). *Darbo rinkos tyrimai*. Modulio knyga. Kaunas: VDU.
128. Valentinaitė, M. (2001). *Darbo jėgos pokyčiai nuosmukio metu*. Ekonomika ir vadyba: konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas.
129. Valstybinio audito ataskaita. *Darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas*. (2008) Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. Vilnius.
130. Vainienė, R., (2008). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius. Tyto alba.
131. Vasile, V., Vasile, L. (2011). *Youth labour market. mobility, career development, incomes. challenges and opportunities*. Annals of the University of Oradea, Economic Science Series.
132. Virjan, D., Cretu Raluca, F., Militaru, M. (2008). *Perspectives of the young graduates on the labour*. Annals of the University of Oradea, Economic Science Series.
133. Vos, A., Dewettinck, K., Bubens, D. (2008). *To move or not to move?: The relationship between career management and preferred career moves*. Employee Relations.

134. *Vyriausybės įgyvendintos priemonės jaunimo nedarbui mažinti* (2011).
135. Tartilas, J. (2005). *Nedarbo problema*. Jurisprudencija.
136. *2014 m. Europos semestras: siekti intensyvesnio ekonomikos atsigavimo*. (2013). Europos Komisija. Briuselis.
137. Tarybos rekomendacija *Dėl „jaunimo garantijų“ iniciatyvos nustatymo* (2012). Europos komisija. Briuselis. [Internete]. [žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-217_lt.htm>.
138. Jaunimo nedarbo priežastys. Lietuvos jaunimo organizacijų taryba. [Internete]. [žiūrėta 2013-05-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.lijot.lt/lt/>>.
139. *Nacionalinė jaunimo savanoriškos veiklos programa* (2013). [Internete]. [žiūrėta 2013-05-10]. Prieiga per internetą: <<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=1F4FA1EC-7F1F-4B4B-AE95-56F2B0985794>>.
140. Programos jaunimo nedarbui mažinti. Lietuvos darbo birža. [Internete]. [žiūrėta 2013-05-10]. Prieiga per internetą: <https://www.ldb.lt/Informacija/ESParama/Puslapiai/esf_projektai.aspx>.
141. Jaunimo nedarbo priežastys. Verslo žinios. [Internete]. [žiūrėta 2013-05-10]. Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/article/2014/1/18/jauni-europos-bedarbiai-klaidzioja-migloje#ixzz2uR6QX2zZ>>.
142. Darbo rinkos atsigavimas įkalintas struktūrinio nedarbo spąstuose 2013. Indrė Genytė-Pikčienė. DNB bankas. [Internete]. [žiūrėta 2014-04-02]. Prieiga per internetą: <https://www.dnb.lt/sites/default/files/research/dnb_snapshot_2013.05.17_uzimtumas_ir_nedarbas.pdf>.
143. McKinsey Center for Government „Education to Employment: Getting Europe’s Youth into Work“. McKinsey&Company. [Internete]. [žiūrėta 2014-03-02]. Prieiga per internetą: <http://www.mckinsey.com/insights/social_sector/converting_education_to_employment_in_europe>.
144. Aukšto nedarbo spąstuose 2012. Mindaugas Jurgelis. DNB bankas. [Internete]. [žiūrėta 2014-04-02]. Prieiga per internetą: <https://www.dnb.lt/sites/default/files/research/dnb_komentaras_2012_08_29_nedarbas.pdf>.
145. 2014 metų darbo rinkos prognozė. Lietuvos darbo birža. [Internete]. [žiūrėta 2014-04-02]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Puslapiai/metine_prognoze.aspx>.
146. Europos Centrinio banko ekspertų makroekonominė apžvalga. ECB. [Internete]. [žiūrėta 2014-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecbstaffprojections201403lt.pdf>>.

147. Lietuvos banko makroekonominė prognozė. Lietuvos bankas. [Internete]. [žiūrėta 2014-04-02]. Prieiga per internetą:
<https://www.lb.lt/makroekonomines_prognozes>.
148. Finansų ministerijos makroekonominė prognozė. Finansų ministerija. [Internete]. [žiūrėta 2014-04-02]. Prieiga per internetą:
<http://www.finmin.lt/web/finmin/aktualus_duomenys/makroekonomika>.
149. Swedbank makroekonominė prognozė. Swedbank. [Internete]. [žiūrėta 2014-04-02]. Prieiga per internetą:
<http://www.swedbankresearch.com/lithuanian/ekonomikosapzvalga/2013/q2/swedbank_ekonomikos_apzvalga_lietuva_2013_m._rugpjutis.pdf>.
150. SEB banko makroekonominė prognozė. SEB bankas. [Internete]. [žiūrėta 2014-04-02]. Prieiga per internetą:
<https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/lma55.pdf>.
151. Europos Centrinio banko 2013 ataskaita. ECB. [Internete]. [žiūrėta 2014-04-02]. Prieiga per internetą:
<http://www.lb.lt/ecb_metu_ataskaita_2013>.
152. DNB banko Baltijos šalių makroekonominė prognozė. DNB bankas. [Internete]. [žiūrėta 2014-04-02]. Prieiga per internetą:
<<https://www.dnb.lt/lt/apzvalgos/baltijos-saliu-makroekonomines-prognozes>>.
153. Technologijų revoliucija neaplenks ir Lietuvos darbo rinkos. „Swedbank“ ekonomistė Laura Galdikienė. Swedbank. [Internete]. [žiūrėta 2014-04-02]. Prieiga per internetą:
<<http://www.swedbank.lt/lt/articles/view/1977>>.
154. Profesinis mokymas. Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija. [Internete]. [žiūrėta 2014-04-02]. Prieiga per internetą:
<http://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/lietuvos-svietimo-ir-mokslo-ministras-profesinis-mokymas-turi-buti-patrauklus-atviras-ir-lanksciai-reaguojantis-i-darbo-rinkos-poreikius_1>.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ

Pagrindinių sąvokų analizė sudaryta remiantis: Nedarbo socialinio draudimo įstatymas Valstybės žinios, 2004-01-07, Nr. 4-26. Užimtumo ir rėmimo įstatymas Valstybės žinios, 2006-06-30, Nr. 73-2762. Bagdonavičius, J., Stankevičius, J., Lukoševičius, L. (1999). Ekonomikos terminai ir sąvokos. Vilnius. Snieška, V. ir kt. (2005). Makroekonomika. Kaunas: Technologija. Vainienė, R., (2008). Ekonomikos terminų žodynas. Vilnius. Tyto alba. Statistikos departamentas.

A

Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės - Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatytos priemonės, kuriomis siekiama padėti ieškantiems darbo asmenims padidinti jų užimtumo galimybes ir gerinti darbo vietų ir parengtų kvalifikuotų darbuotojų santykio pusiausvyrą.

B

Bedarbis - nedirbantis darbingo amžiaus darbingas asmuo, nesimokantis pagal dieninę mokymo formą, įstatymų nustatyta tvarka įsiregistravęs teritorinėje darbo biržoje kaip ieškantis darbo ir pasirengęs dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse.

Bendrasis vidaus produktas - bendra galutinių prekių ir paslaugų, kurias šalis pagamina ir pateikia per metus, pinigine išraiška, pridedant grynąsias pajamas iš užsienio.

Bruto darbo užmokestis - atlyginimas pinigais, apimantis tiesiogiai darbdavio darbuotojui mokamą pagrindinį darbo užmokestį ir papildomą uždarbį, įskaitant darbuotojo mokamas valstybinio socialinio draudimo įmokas ir gyventojų pajamų mokestį.

D

Darbas - žmogaus fizinių bei protinių sugebėjimų naudojimas ekonominėms gėrybėms gaminti. Tai žmonių visuomeniškai naudinga (asmeninių ir visuomeninių interesų suderinamumo prasme) veikla, kurioje jie santykiauja tarpusavyje gamindami ekonomines vertybes.

Darbo jėga - visi užimti gyventojai ir bedarbiai.

Darbo rinka - darbo jėgos pardavimo ir pirkimo ekonominių santykių sistema, kurioje formuojasi darbo pasiūla ir paklausa bei jos kaina – atlyginimas už darbą.

Darbo paklausa - laisvos darbo vietos, pareigos ir joms keliami reikalavimai.

Darbo pasiūla - darbo rinkoje esantys asmenys ir jų gebėjimai atlikti tam tikros profesijos, specialybės, kvalifikacijos darbą arba eiti tam tikras pareigas.

I

Integravimasis į darbo rinką (darbinę veiklą) - procesas, susijęs su nedirbančių piliečių prisitaikymu prie pasikeitusių darbo rinkos sąlygų reikalavimų (nedirbančių profesinis mokymas, perkvalifikavimas ir pan.). Siauresne prasme – nedirbančių piliečių įdarbinimas.

Infliacija - prekių ir paslaugų bendrojo kainų lygio padidėjimas, pasireiškiantis piniginio vieneto perkamosios galios smukimu.

J

Jaunimas - visuomenės grupė, kurią sudaro 14 – 29 metų asmenys.

M

Migracijos saldo - skirtumas tarp imigrantų ir emigrantų skaičiaus.

N

Natūralus nedarbo lygis - tai nedarbo lygis, susidarantis esant stabiliam infliacijos lygiui, ir šioms sąlygoms gaminant potencialų bendrąjį nacionalinį produktą.

Nedarbo lygis - bedarbių ir darbo jėgos santykis.

U

Užimti gyventojai - 15 metų amžiaus ir vyresni asmenys, dirbantys bet kokią darbą, gaunantys už jį darbo užmokestį pinigais ar natūra arba turintys pajamų ar pelno.

Užimtumo lygis - rodiklis, išreiškiamas pasirinktos amžiaus grupės užimtų gyventojų ir to paties amžiaus visų gyventojų santykiu.

Užimtumo rėmimo politika - užimtumo rėmimo priemonių, darbo rinkos paslaugų, kitų ekonominių ir socialinių priemonių taikymas, siekiant didinti darbo ieškančių asmenų užimtumą, mažinti nedarbą, švelninti neigiamas jo pasekmes.

PRIEDAI

Student skirstinio lentelė

Studento koeficientai						
Laisvės laipsniai $n-1$	Tikimybė p procentais					
	68.27	90	95	95.45	99	99.73
1	1.84	6.31	12.71	13.97	63.66	235.80
2	1.32	2.92	4.30	4.53	9.92	19.21
3	1.20	2.35	3.18	3.31	5.84	9.22
4	1.14	2.13	2.78	2.87	4.60	6.62
5	1.11	2.02	2.57	2.65	4.03	5.51
6	1.09	1.94	2.45	2.52	3.71	4.90
7	1.08	1.89	2.36	2.43	3.50	4.53
8	1.07	1.86	2.31	2.37	3.36	4.28
9	1.06	1.83	2.26	2.32	3.25	4.09
10	1.05	1.81	2.23	2.28	3.17	3.96
11	1.05	1.80	2.20	2.25	3.11	3.85
12	1.04	1.78	2.18	2.23	3.05	3.76
13	1.04	1.77	2.16	2.21	3.01	3.69
14	1.04	1.76	2.14	2.20	2.98	3.64
15	1.03	1.75	2.13	2.18	2.95	3.59
16	1.03	1.75	2.12	2.17	2.92	3.54
17	1.03	1.74	2.11	2.16	2.90	3.51
18	1.03	1.73	2.10	2.15	2.88	3.48
19	1.03	1.73	2.09	2.14	2.86	3.45
20	1.03	1.72	2.09	2.13	2.85	3.42
25	1.02	1.71	2.06	2.11	2.79	3.33
30	1.02	1.70	2.04	2.09	2.75	3.27
35	1.01	1.70	2.03	2.07	2.72	3.23
40	1.01	1.68	2.02	2.06	2.70	3.20
45	1.01	1.68	2.01	2.06	2.69	3.18
50	1.01	1.68	2.01	2.05	2.68	3.16
100	1.005	1.660	1.984	2.025	2.626	3.077
∞	1.000	1.645	1.960	2.000	2.576	3.000

Jaunimo bedarbių skaičius, nedarbo ir užimtumo lygis bei socialiniai ekonominiai rodikliai 2002-2012 metais

Nr.	Metai	Jaunimo nedarbo lygis, proc. (Y)	Jaunimo užimtumo lygis, proc. (Y)	Jaunimo bedarbių skaičius, tūkst. Žm. (Y)	Migracijos saldo, žm. (X1)	Darbo užmokestis, Lt (X2)	Infliacija, proc. (X3)	BVP, to meto kainomis, mln. Lt (X4)	Vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą įgijusio jaunimo dalis, proc. (X5)	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt (X6)	Nusikaltimų skaičius, vnt. (X7)
1	2002	22,9	25,2	32,2	-11609	1024,5	0,3	52351	81,7	13183,8	72.646
2	2003	24,7	23,6	44,1	-21555	1086	-1,1	57232	84,4	13699,4	79.072
3	2004	22,1	20,6	28,8	-32138	1163,4	1,2	62997	85,4	16192,6	84.136
4	2005	14,9	21,2	20,7	-51096	1276,2	2,7	72401	87,8	23895,8	82.074
5	2006	8,6	23,7	13,7	-24645	1495,7	3,7	83227	88,2	28924,7	75.474
6	2007	6,8	25,2	12,0	-21774	1802,4	5,7	99229	88,3	35503,9	67.990
7	2008	12,2	26,7	22,1	-16453	2151,7	10,9	111920	88,8	31733,3	71.972
8	2009	29	21,5	46,7	-32013	2056	4,5	92032	86,8	31787,1	76.291
9	2010	35,3	18,3	46,6	-77944	1988,1	1,3	95675	87	34634,9	70.618
10	2011	32,6	19,0	39,2	-38178	2045,9	4,1	106893	87,7	38080,7	72.086
11	2012	26,7	21,5	32,2	-21257	2123,8	3,1	113734	89,3	41781,1	75.349

Įregistruota laisvų darbo vietų, tūkst. (X8)	Asmenys dalyvavę ADRPP, tūkst. žm. (X9)	Lėšos ADRPP, tūkst. Lt (X10)	Valdžios pajamos, mln. Lt (X11)	Valdžios išlaidos, mln. Lt (X12)	Gyventojų pajamų mokestis, mln. Lt (X13)	Socialinės išmokos, mln. Lt (X14)	Minimalioji mėnesinė alga, Lt (X15)	Asmenys įgiję vidurinį išsilavinimą, žm. (X16)	Asmenys įgiję aukštąjį išsilavinimą, žm. (X17)
133	127,4	73922,6	17544,8	18518,5	2547,4	6001,8	430	41063	12751
129,9	146,6	87042	18621,8	19349,4	2666,1	6465,2	437	44007	19256
129,9	129,9	90618,1	20448,1	21411,6	3054,2	7054,3	483	44817	24508
124,1	129,9	92599	24268,6	24630,6	3566,3	8074,6	525	44817	29485
124,9	99,8	193555,7	28085,8	28457,1	4059,2	9015,4	575	44172	33084
134,1	72,1	266390,3	34040,5	35041,5	4555,8	11264,7	650	44502	33342
109,7	36,3	248130,8	38736,5	42423,3	5106,3	14919,4	800	43551	32411
91,8	47,5	557065,6	32627,1	41302,8	3789	16889	800	46527	33783
148,2	59,3	418827,4	33524,4	40424,9	3470,9	15695,1	800	45299	33734
169,1	59,7	267050,2	35468,3	41344,6	3772,6	15617,2	800	45224	33070
199,9	64,7	266403	37213,6	41019,7	4004,5	15790,2	821	40337	32974

Jaunimo bedarbių skaičiaus ir socialinių, ekonominių rodiklių koreliacijos ryšiai ir determinacijos koeficientas R^2

Jaunimo bedarbių skaičius	Migracijos saldo, žm. (X1)	Darbo užmokestis, Lt (X2)	Infliacija, proc. (X3)	BVP, to meto kainomis, mln. Lt (X4)	Vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą įgijusio jaunimo dalis, proc. (X5)	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt (X6)	Nusikaltimų skaičius, vnt. (X7)	Įregistruota laisvų darbo vietų, tūkst. (X8)	Asmenys dalyvavę ADRPP, tūkst. žm. (X9)	Lėšos ADRPP, tūkst.Lt (X10)
r, 2002-2007	0,2488	-0,8499	-0,9662	-0,8736	-0,7839	-0,9102	0,4003	0,2001	0,8578	-0,7781
r, 2008-2012	-0,7169	-0,9026	-0,7953	-0,8732	-0,8705	-0,0712	0,1048	-0,0917	0,4450	0,7872
r, 2002-2012	-0,3609	0,1331	-0,4378	-0,0757	-0,3615	-0,0526	0,0623	0,0989	-0,1000	0,4118

Valdžios pajamos, mln. Lt (X11)	Valdžios išlaidos, mln. Lt (X12)	Gyventojų pajamų mokestis, mln.Lt (X13)	Socialinės išmokos, mln. Lt (X14)	Minimalioji mėnesinė alga, Lt (X15)	Asmenys įgiję vidurinį išsilavinimą, žm. (X16)	Asmenys įgiję aukštąjį išsilavinimą, žm. (X17)
-0,8797	-0,8719	-0,9168	-0,8541	-0,9043	-0,3413	-0,8362
-0,9797	-0,7813	-0,9173	0,7566	-0,2764	0,6354	0,9754
-0,0596	0,1566	-0,5037	0,3284	0,2302	0,1892	-0,1555

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17
R^2 , 2002-2007	0,0619	0,7223	0,9335	0,7632	0,6145	0,8284	0,1603	0,0400	0,7359	0,6054	0,7739	0,7602	0,8406	0,7294	0,8178	0,1165	0,6992
R^2 , 2008-2012	0,5139	0,8146	0,6325	0,7625	0,7578	0,0051	0,0110	0,0084	0,1980	0,6196	0,9598	0,6104	0,8414	0,5725	0,0764	0,4037	0,9515
R^2 , 2002-2012	0,1302	0,0177	0,1916	0,0057	0,1307	0,0028	0,0039	0,0098	0,0100	0,1696	0,0036	0,0245	0,2537	0,1078	0,0530	0,0358	0,0242

Jaunimo nedarbo lygio ir socialinių, ekonominių rodiklių koreliacijos ryšiai ir determinacijos koeficientas R^2

Jaunimo nedarbo lygis	Migracijos saldo, žm. (X1)	Darbo užmokestis, Lt (X2)	Infliacija, proc. (X3)	BVP, to meto kainomis, mln. Lt (X4)	Vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą įgijusio jaunimo dalis, proc. (X5)	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt (X6)	Nusikaltimų skaičius, vnt. (X7)	Įregistruota laisvų darbo vietų, tūkst. (X8)	Asmenys dalyvavę ADRPP, tūkst. žm. (X9)	Lėšos ADRPP, tūkst.Lt (X10)
r, 2002-2007	0,1611	-0,9407	-0,9622	-0,9558	-0,8495	-0,9831	0,5152	0,1799	0,8955	-0,8954
r, 2008-2012	-0,7367	-0,8831	-0,9428	-0,5633	-0,6213	0,3449	-0,0459	0,3569	0,7786	0,4259
r, 2002-2012	-0,4688	0,2108	-0,4462	0,0435	-0,2570	0,1042	0,0264	0,3622	-0,1544	0,3818

Valdžios pajamos, mln. Lt (X11)	Valdžios išlaidos, mln. Lt (X12)	Gyventojų pajamų mokestis, mln.Lt (X13)	Socialinės išmokos, mln. Lt (X14)	Minimalioji mėnesinė alga, Lt (X15)	Asmenys įgiję vidurinį išsilavinimą, žm. (X16)	Asmenys įgiję aukštąjį išsilavinimą, žm. (X17)
-0,9614	-0,9513	-0,9768	-0,9373	-0,9620	-0,3918	-0,8844
-0,7782	-0,9022	-0,9899	0,5238	-0,0286	0,3511	0,8060
0,0380	0,2373	-0,4751	0,4002	0,3252	0,0970	-0,0602

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17
R^2 , 2002-2007	0,0259	0,8849	0,9259	0,9136	0,7216	0,9664	0,2654	0,0324	0,8019	0,8018	0,9242	0,9049	0,9541	0,8784	0,9255	0,1535	0,7821
R^2 , 2008-2012	0,5427	0,7799	0,8889	0,3173	0,3861	0,1190	0,0021	0,1274	0,6062	0,1814	0,6056	0,8139	0,9799	0,2744	0,0008	0,1233	0,6496
R^2 , 2002-2012	0,2197	0,0444	0,1991	0,0019	0,0660	0,0109	0,0007	0,1312	0,0238	0,1457	0,0014	0,0563	0,2258	0,1602	0,1058	0,0094	0,0036

Jaunimo užimtumo lygio ir socialinių, ekonominių rodiklių koreliacijos ryšiai ir determinacijos koeficientas R^2

Jaunimo užimtumo lygis	Migracijos saldo, vnt. (X1)	Darbo užmokestis, Lt (X2)	Infliacija, proc. (X3)	BVP, to meto kainomis, mln. Lt (X4)	Vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą įgijusio jaunimo dalis, proc. (X5)	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt (X6)	Nusikaltimų skaičius, vnt. (X7)	Įregistruota laisvų darbo vietų, vnt. (X8)	Asmenys dalyvavę ADRPP, tūkst. žm. (X9)	Lėšos ADRPP, tūkst.Lt (X10)
r, 2002-2007	0,8059	0,3015	0,1774	0,2188	-0,2158	0,2341	-0,9337	0,5957	-0,4753	0,4596
r, 2008-2012	0,7495	0,8707	0,9310	0,4726	0,5570	-0,4072	0,1466	-0,4409	-0,8140	-0,3066
r, 2002-2012	0,7861	-0,1851	0,4104	-0,1136	-0,1226	-0,2664	-0,2442	-0,3922	0,0710	-0,3156

Valdžios pajamos, mln. Lt (X11)	Valdžios išlaidos, mln. Lt (X12)	Gyventojų pajamų mokestis, mln.Lt (X13)	Socialinės išmokos, mln. Lt (X14)	Minimalioji mėnesinė alga, Lt (X15)	Asmenys įgiję vidurinį išsilavinimą, žm. (X16)	Asmenys įgiję aukštąjį išsilavinimą, žm. (X17)
0,2550	0,2722	0,1545	0,2490	0,1938	-0,6094	-0,1727
0,6970	0,8911	0,9638	-0,4066	0,0170	-0,2990	-0,7259
-0,0958	-0,2244	0,2980	-0,3312	-0,2964	-0,3963	-0,3080

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17
R^2 , 2002-2007	0,6494	0,0909	0,0315	0,0479	0,0466	0,0548	0,8717	0,3549	0,2259	0,2112	0,0650	0,0741	0,0239	0,0620	0,0376	0,3713	0,0298
R^2 , 2008-2012	0,5617	0,7581	0,8667	0,2233	0,3102	0,1658	0,0215	0,1944	0,6627	0,0940	0,4857	0,7941	0,9289	0,1653	0,0003	0,0894	0,5269
R^2 , 2002-2012	0,6179	0,0343	0,1684	0,0129	0,0150	0,0710	0,0597	0,1538	0,0050	0,0996	0,0092	0,0503	0,0888	0,1097	0,0878	0,1570	0,0949

Jaunimo bedarbių skaičiaus, nedarbo ir užimtumo lygio Stjudent kriterijaus faktinė reikšmė

Bedarbių skaičiaus

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17
Faktinė reikšmė, tr 2002-2007	0,5137	-3,2254	-7,4938	-3,5909	-2,5252	-4,3940	0,8737	0,4084	3,3385	-2,4775	-3,6998	-3,5613	-4,5927	-3,2839	-4,2377	-0,7261	-3,0495
Faktinė reikšmė, tr 2008-2012	-1,1303	-1,3343	-1,2237	-1,3062	-1,3035	-0,1233	0,1811	-0,1586	0,7448	1,2145	-1,3993	-1,2077	-1,3477	1,1789	-0,4727	1,0238	1,3961
Faktinė reikšmė, tr 2002-2012	-1,1609	0,4030	-1,4607	-0,2278	-1,1631	-0,1580	0,1871	0,2981	-0,3016	1,3556	-0,1791	0,4758	-1,7494	1,0429	0,7096	0,5780	-0,4722

Nedarbo lygio

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17
Faktinė reikšmė, tr 2002-2007	0,3264	-5,5466	-7,0677	-6,5024	-3,2197	-10,7273	1,2022	0,3658	4,0243	-4,0229	-6,9833	-6,1689	-9,1136	-5,3765	-7,0499	-0,8518	-3,7889
Faktinė reikšmė, tr 2008-2012	-1,8868	-3,2601	-4,9000	-1,1809	-1,3735	0,6365	-0,0796	0,6617	2,1488	0,8153	-2,1462	-3,6226	-12,1022	1,0652	-0,0496	0,6495	2,3584
Faktinė reikšmė, tr 2002-2012	-1,5921	0,6469	-1,4957	0,1305	-0,7978	0,3145	0,0791	1,1656	-0,4688	1,2391	0,1142	0,7328	-1,6199	1,3102	1,0317	0,2923	-0,1810

Užimtumo lygio

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12	X13	X14	X15	X16	X17
Faktinė reikšmė, tr 2002-2007	2,7222	0,6323	0,3606	0,4485	-0,4421	0,4817	-5,2135	1,4834	-1,0806	1,0350	0,5275	0,5657	0,3128	0,5142	0,3952	-1,5370	-0,3506
Faktinė reikšmė, tr 2008-2012	1,9610	3,0667	4,4163	0,9288	1,1616	-0,7722	0,2567	-0,8509	-2,4276	-0,5578	1,6834	3,4013	6,2608	-0,7708	0,0294	-0,5427	-1,8278
Faktinė reikšmė, tr 2002-2012	2,2759	-0,5542	1,2195	-0,3407	-0,3675	-0,7960	-0,7303	-1,1665	0,2131	-0,9417	-0,2873	-0,6713	0,8897	-0,9875	-0,8848	-1,1784	-0,9192

Jaunimo sukuriama BVP įvertinimas ir ekonominis nuostolis dėl jaunimo nedarbo

Bendrieji rodikliai	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Darbo našumas, tūkst.lt	33,4	35,9	40	44,8	50,5	58,2	66,1	58,6	68,9	76,7	80,5
Jaunimo darbo našumas	26,7	28,7	32,0	35,8	40,4	46,6	52,9	46,9	55,1	61,4	64,4
Jaunimo darbo našumo pokytis	-	2,0	5,3	9,1	13,7	19,8	26,2	20,2	28,4	34,6	37,7
Jaunimo užimtųjų skaičius, tūkst.	119,9	117,4	106,9	110,9	125,6	119	124,7	97,7	83,9	81,1	88,4
Jaunimo užimtųjų skaičiaus pokytis, tūkst.		-2,5	-13	-9	5,7	-0,9	4,8	-22,2	-36	-38,8	-31,5
Jaunimo sukuriamas BVP mln.Lt	3203,7	3371,7	3420,8	3974,7	5074,2	5540,6	6594,1	4580,2	4624,6	4976,3	5693,0
BVP mln.Lt	52351,0	57232,4	62997,4	72401,9	83227,1	99229,3	111920,1	92032,4	95676,0	106893,4	113734,7
Jaunimo sukuriama BVP dalis proc.	6,12	5,89	5,43	5,49	6,10	5,58	5,89	4,98	4,83	4,66	5,01
Jaunimo bedarbių skaičius, tūkst.	35,8	38,8	31,0	20,7	13,7	10,9	19,2	41,0	46,6	39,2	32,2
Jaunimo darbo jėga, tūkst.	155,7	156,3	137,9	131,6	139,3	129,9	143,9	138,7	130,5	120,3	120,6
Ekonominis nuostolis dėl jaunimo Nesukuriama BVP mln. Lt	606,6	736,7	621,4	345,5	80,8	0,5	376,1	1376,5	1982,5	1786,1	1421,3

Ekonominis nuostolis dėl darbo našumo ir užimtumo

Bendrieji rodikliai	2002	2002-2003	2002-2004	2002-2005	2002-2006	2002-2007	2002-2008	2002-2009	2002-2010	2002-2011	2002-2012
BVP kitimo indeksas	1	1,0524	1,0678	1,2406	1,5839	1,7294	2,0583	1,4296	1,4435	1,5533	1,7770
Faktorinis darbo našumo indeksas	1	1,0749	1,1976	1,3413	1,5120	1,7425	1,9790	1,7545	2,0629	2,2964	2,4102
Faktorinis užimtumo indeksas	1	0,9791	0,8916	0,9249	1,0475	0,9925	1,0400	0,8148	0,6997	0,6764	0,7373
Užimtųjų skaičius pokytis, tūkst.	-	-2,5	-13	-9	5,7	-0,9	4,8	-22,2	-36	-38,8	-31,5
BVP pokytis mln.Lt	-	168,0	217,1	770,9	1870,5	2336,9	3390,4	1376,4	1420,8	1772,6	2489,2
dėl užimtumo	-	-66,8	-347,4	-240,5	152,3	-24,0	128,3	-593,2	-961,9	-1036,7	-841,7
dėl darbo našumo	-	234,8	564,4	1011,4	1718,2	2361,0	3262,2	1969,6	2382,8	2809,3	3330,9

Modelio tikrinimas

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,860 ^a	,740	,628	5,85637	1,828

a. Predictors: (Constant), infliac, isisilav, asmenys_ADRPP

b. Dependent Variable: nedarb

Pagal Stebėjimų įtakos indeksą ($x_j; y_j$) laikoma išskirtis, jei $h_j > \frac{4}{n} = \frac{4}{11} = 0.36$

Išskirtys pagal standartizuotą Liekaną $|e_j^*| > 3$

Casewise Diagnostics^a

Case Number	Std. Residual	nedarb	Predicted Value	Residual
1	-,486	22,90	25,7445	-2,84453
2	,361	24,70	22,5876	2,11241
3	,595	22,10	18,6149	3,48508
4	,591	14,90	11,4374	3,46257
5	-1,186	8,60	15,5447	-6,94469
6	-1,632	6,80	16,3587	-9,55870
7	,683	12,20	8,2030	3,99700
8	-,103	29,00	29,6051	-,60510
9	-,125	35,30	36,0324	-,73236
10	1,161	32,60	25,8009	6,79906
11	,142	26,70	25,8707	,82926

a. Dependent Variable: nedarb

Heteroskedastiškumo patikrinimas

Pagal X_1

ANOVA ^b						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	12,845	1	12,845	,600	,519 ^a
	Residual	42,785	2	21,392		
	Total	55,630	3			

a. Predictors: (Constant), asmenys_ADRPP
b. Dependent Variable: nedarb

ANOVA ^b						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	,001	1	,001	,000	,995 ^a
	Residual	43,499	2	21,749		
	Total	43,500	3			

a. Predictors: (Constant), asmenys_ADRPP
b. Dependent Variable: nedarb

$$F = \text{RSS1} / \text{RSS2} = 0,98$$

Pagal X_2

ANOVA ^b						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	11,395	1	11,395	1,333	,368 ^a
	Residual	17,093	2	8,546		
	Total	28,487	3			

a. Predictors: (Constant), ISSILAVINIMAS
b. Dependent Variable: nedarb

ANOVA ^b						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	131,997	1	131,997	2,381	,263 ^a
	Residual	110,853	2	55,427		
	Total	242,850	3			

a. Predictors: (Constant), ISSILAVINIMAS
b. Dependent Variable: nedarb

$$F = \text{RSS1} / \text{RSS2} = 6,48$$

Pagal X_3

ANOVA ^b						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	61,740	1	61,740	,257	,662 ^a
	Residual	479,970	2	239,985		
	Total	541,710	3			

a. Predictors: (Constant), infliacija
b. Dependent Variable: nedarb

ANOVA ^b						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	15,111	1	15,111	,310	,634 ^a
	Residual	97,639	2	48,819		
	Total	112,750	3			

a. Predictors: (Constant), infliacija
b. Dependent Variable: nedarb

$$F = \text{RSS1} / \text{RSS2} = 4,91$$

$$F_{\text{krit.}} = F_{1-\alpha; ((n-c)/2)-k; ((n-c)/2)-k} = F_{0,05(1;1)} = 161,4476$$

	X1	X2	X3
F=RSS1/RSS2	0,983586	6,485286	4,915761
Fkrit.	161,4476	161,4476	161,4476
Išvada	Homosked.	Homosked.	Homosked.

Durbin – Watson reikšmių lentelė su 95 proc. reikšmingumo lygmeniu

SPS Home > Stats Tables > Durbin Watson 0.05 Table

Critical Values for the Durbin-Watson Statistic (d)										
Level of Significance $\alpha = .05$										
n	k = 1		k = 2		k = 3		k = 4		k = 5	
	d _L	d _U	d _L	d _U	d _L	d _U	d _L	d _U	d _L	d _U
6	0.61	1.40								
7	0.70	1.36	0.47	1.90						
8	0.76	1.33	0.56	1.78	0.37	2.29				
9	0.82	1.32	0.63	1.70	0.46	2.13	0.30	2.59		
10	0.88	1.32	0.70	1.64	0.53	2.02	0.38	2.41	0.24	2.82
11	0.93	1.32	0.66	1.60	0.60	1.93	0.44	2.28	0.32	2.65
12	0.97	1.33	0.81	1.58	0.66	1.86	0.51	2.18	0.38	2.51
13	1.01	1.34	0.86	1.56	0.72	1.82	0.57	2.09	0.45	2.39
14	1.05	1.35	0.91	1.55	0.77	1.78	0.63	2.03	0.51	2.30
15	1.08	1.36	0.95	1.54	0.82	1.75	0.69	1.97	0.56	2.21
16	1.10	1.37	0.98	1.54	0.86	1.73	0.74	1.93	0.62	2.15
17	1.13	1.38	1.02	1.54	0.90	1.71	0.78	1.90	0.67	2.10
18	1.16	1.39	1.05	1.53	0.93	1.69	0.92	1.87	0.71	2.06
19	1.18	1.4	1.08	1.53	0.97	1.68	0.86	1.85	0.75	2.02
20	1.20	1.41	1.10	1.54	1.00	1.68	0.90	1.83	0.79	1.99
21	1.22	1.42	1.13	1.54	1.03	1.67	0.93	1.81	0.83	1.96
22	1.24	1.43	1.15	1.54	1.05	1.66	0.96	1.80	0.96	1.94
23	1.26	1.44	1.17	1.54	1.08	1.66	0.99	1.79	0.90	1.92
24	1.27	1.45	1.19	1.55	1.10	1.66	1.01	1.78	0.93	1.90
25	1.29	1.45	1.21	1.55	1.12	1.66	1.04	1.77	0.95	1.89
26	1.30	1.46	1.22	1.55	1.14	1.65	1.06	1.76	0.98	1.88
27	1.32	1.47	1.24	1.56	1.16	1.65	1.08	1.76	1.01	1.86
28	1.33	1.48	1.26	1.56	1.18	1.65	1.10	1.75	1.03	1.85
29	1.34	1.48	1.27	1.56	1.20	1.65	1.12	1.74	1.05	1.84
30	1.35	1.49	1.28	1.57	1.21	1.65	1.14	1.74	1.07	1.83

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,889 ^a	,790	,685	5,38361	2,336

a. Predictors: (Constant), infliac, Asmenys_ADRPP, isislav

b. Dependent Variable: nedarb

VIF reikšmė ir porinės koreliacijos rezultatai

Model		Coefficients ^a						Collinearity Statistics	
		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Tolerance	VIF	
		B	Std. Error	Beta					
1	(Constant)	71,333	103,878		,687	,518			
	Asmenys_ADRPP	-,287	,067	-1,109	-4,276	,005	,520	1,921	
	isislav	-,108	1,205	-,025	-,090	,932	,435	2,297	
	infliac	-5,017	1,420	-1,099	-3,534	,012	,362	2,762	

a. Dependent Variable: nedarb

		Asmenys_ADRP	isislav	infliac
		P		
Asmenys_ADRPP	Pearson Correlation	1	-,594	-,679*
	Sig. (2-tailed)		,070	,031
	N	10	10	10
isislav	Pearson Correlation	-,594	1	,741*
	Sig. (2-tailed)	,070		,014
	N	10	10	10
infliac	Pearson Correlation	-,679*	,741*	1
	Sig. (2-tailed)	,031	,014	
	N	10	10	10

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Jaunimo nedarbo lygio prognozė 2013-2015 metams

$$Y = 71,333 - 0,287x_1 - 0,105x_2 - 5,017x_3$$

Nr.	Metai	Jaunimo nedarbo lygis, proc. (Y)	Asmenys dalyvavę ADRPP, tūkst. žm. (X1)	Vidurinį ar aukštesnį išsilavinimą įgijusio jaunimo dalis, proc. (X2)	Infliacija, proc. (X3)
1	2002	22,9	127,4	81,7	0,3
2	2003	24,7	146,6	84,4	-1,1
3	2004	22,1	129,9	85,4	1,2
4	2005	14,9	129,9	87,8	2,7
5	2006	8,6	99,8	88,2	3,7
6	2007	6,8	72,1	88,3	5,7
7	2008	12,2	36,3	88,8	10,9
8	2009	29	47,5	86,8	4,5
9	2010	35,3	59,3	87	1,3
10	2011	32,6	59,7	87,7	4,1
11	2012	26,7	64,7	89,3	3,1
12	2013	38,96	59***	89,7**	1,2*
13	2014	49,41	45***	90**	0,9*
14	2015	42,55	41***	90,3**	1,5*

*Prognozuojamos reikšmės Lietuvos banko.

** Prognozuojamos reikšmės Švietimo ir mokslo ministerijos.

*** Prognozuojamos reikšmės Lietuvos darbo biržos

2013 metų prognozė $Y = 71,333 - 0,287 * 59 - 0,105 * 89,7 - 5,017 * 1,2 = 71.33 - 16.93 - 9.42 - 6.02 = 38.96$

2014 metų prognozė $Y = 71,333 - 0,287 * 45 - 0,105 * 90 - 5,017 * 0.9 = 71.33 - 12.92 - 4.5 - 4.51 = 49.41$

2015 metų prognozė $Y = 71,333 - 0,287 * 41 - 0,105 * 90.3 - 5.017 * 1.5 = 71.33 - 11.77 - 9.48 - 7.53 = 42.55$

Lietuvos darbo biržos darbo rinkos prognozavimo schema

